

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Seminář mongolistiky

Pozůstatky nestoriánského křesťanství ve Vnitřním Mongolsku

Bakalářská práce

Rok: 2011

autor: Lucie Chudá

vedoucí práce: Veronika Zikmundová

Prohlašuji, že tuto bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a s konzultantem.

Obsah:

1. Úvod.....	str.8
1.1 . Téma práce.....	str.8
1.2. Cíl práce.....	str.8
1.3. Metodika.....	str.8
1.4. Transkripce.....	str.9
1.5. Dosavadní výzkum nestoriánských památek ve Vnitřním Mongolsku.....	str.9
1.6. Struktura práce.....	str.10
2. Nestoriánská církev.....	str.12
2.1. Vznik.....	str.12
2.2. Nestoriánské zvyky.....	str.15
2.2.1 Věrouka a liturgie.....	str.15
2.2.2. Svátosti.....	str.17
2.2.3. Eucharistie.....	str.17
2.2.4. Křest.....	str.18
2.2.5. Kalendář.....	str.18
2.2.6. Oděv.....	str.18
3. Šíření nestoriánského křesťanství do východních zemí.....	str.20
3.1. Pronikání nestoriánů do Centrální Asie.....	str.20
3.2. Rozmach nestoriánského křesťanství v Číně za dynastie Tang a dynastie Yuan.....	str.25
3.2.1. Období dynastie Tang.....	str.25
3.2.2. Dynastie Yuan.....	str.27
3.2.2.1. Mongolské náboženské pozadí.....	str.28
3.2.2.2. Křesťanství za Yuanské dynastie.....	str.28
3.2.2.2.1. Čínské pojmenování pro křesťany.....	str.29
3.2.2.2.2. Vláda Chubilaj chána.....	str.30
3.2.2.2.3. Postavení a privilegia nestoriánů.....	str.31
3.2.2.2.4. Významní nestoriáni a vyslanci chána Chubilaje.....	str.32
3.2.2.2.5. Rabban Sauma a Rabban Markos.....	str.33

3.2.2.2.6. Úpadek nestoriánské církve.....	str.35
4. Etnické skupiny, které vyznávaly křesťanství na území Vnějšího a Vnitřního Mongolska.....	str.36
4.1. Najmani.....	str.37
4.2. Kerejtové.....	str.38
4.2.1. Přijetí křtu.....	str.38
4.2.2. Ong-chán a Kněz Jan podle vyprávění Viléma Rubruka.....	str. 40
4.2.3. Sorchochtaj beki.....	str.41
4.3. Ongutové.....	str.43
4.3.1. Ongutové a Velcí chánové.....	str.44
4.3.2. Města na území Ongutů.....	str.45
5. Nestoriánské křesťanství za Velkých chánů.....	str.48
5.1. Carpinioho zápisky z cesty ke dvoru Gүjүk chána.....	str.49
5.2. Popis Mөngke chánova dvora podle záznamů Viléma z Rubruku.....	str.51
5.3. Chүlegү a İl-chánové.....	str.58
6. Pozůstatky nestoriánství a památky v oblasti Vnitřního Mongolska.....	str.61
6.1. Erkuti.....	str.61
6.1.1. Božstvo a svatostánky.....	str.63
6.1.2. Obřady.....	str.64
6.1.3. Křest.....	str.64
6.1.4. Svatba a manželství.....	str.65
6.1.5. Pohřbívání.....	str.66
6.2. Bailingmiao.....	str.67
6.2.1. Olon su´m.....	str.67
6.2.2. Muhar Suvraga.....	str.69
6.2.3. Bic´igt Horoo.....	str.69
6.3. Hřbitov Wangmuliang.....	str.70
6.4. Bílá pagoda v Ho´hhotu.....	str.70
6.5. Chifeng (Ulaanhad).....	str.70

6.6. Ordos.....	str.71
6.7. Nálezky mimo oblast Vnitřního Mongolska.....	str.74
6.7.1. Čínsko-mongolský text.....	str.74
6.7.2. Evangeliář princezny Sáry.....	str.75
6.7.3. Výjev z Čagatajova pohřbu.....	str.76
6.8. Nestoriánské umění ve Střední Asii.....	str.77
6.8.1. Motivy na stélách a náhrobcích.....	str.78
6.8.2. Architektura.....	str.80
6.8.3. Figurativní umění.....	str.81
7. Závěr.....	str.83
8. Bibliografie.....	str.85
9. Přílohy.....	str.88

Pozůstatky nestoriánského křesťanství ve Vnitřním Mongolsku

Práce se zabývá tradicí nestoriánského křesťanství na území Mongolska, respektive Mongolska Vnitřního. Shrnuje dostupné informace o působení nestoriánů mezi stepními kmeny do 14. století a vliv východních křesťanů na tradici těchto kmenů. Mapuje situaci nestoriánů na mongolském dvoře v dobách největšího rozmachu mongolské říše. Dále shrnuje památky na tuto církev nalezené ve Vnitřním Mongolsku, kde sídlil kmen Ongutů známý právě svým vztahem ke křesťanství.

The remnants of nestorian christianity in Inner Mongolia

This thesis is focused on the tradition of nestorian christianity in Mongolia, especially in Inner Mongolia region. It summarizes available information about nestorian effect among the tribes of steppe until the 14th century and their influence on the tradition of these tribes. The thesis analysis nestorian situation at The Mongolian royal court during the biggest expansion of The Mongol Empire. The work furthermore also summarizes nestorian monuments and relics discovered within the area of Inner Mongolia where the Ongut tribe, known for their relation to christianity, settled.

1. Úvod

1.1. Téma práce

Tématem mé práce jsou pozůstatky nestoriánského křesťanství na území Vnitřního Mongolska. V průběhu studia literatury jsem ale nabyla dojmu, že není možné toto téma vytrhnout ze širšího kontextu působení nestoriánské církve, a proto jsem se rozhodla zasadit hlavní téma práce do souvislosti se šířením nestoriánství do střední Asie, zahrnout vliv misionářů na stepní národy a mongolské vládcy a zamyslet se nad některými prvky tohoto vlivu. Doklady o šíření křesťanství na Dálný východ máme už z období raného středověku a bylo by tedy mylné domnívat se, že křesťanství nemá ve střední Asii tradici. Právě naopak. Některé turko-mongolské kmeny jím byly natolik ovlivněny, že si svou víru dokázaly udržet i přes vliv okolí a dokonce jí šířit. Nejvíce dokladů o nestoriánském křesťanství máme dnes z oblasti Ordosu, která bývala pohraniční oblastí mezi Čínou a stepními kočovníky. Docházelo tu k různým myšlenkovým a kulturním střetům a není tedy divu, že se tu objevili i křesťanští misionáři, kteří tu zanechali nesmazatelnou stopu. Křesťanství bylo dobře přijato mezi Kerejty, Najmany i Onguty a dokonce existují doklady o křesťanských usedlících v oblasti Bajkalu. Do Číny a k Ujgurům se dostalo ještě mnohem dříve než ke stepním národům, mezi Číňany se ale na rozdíl od Ujgurů příliš neujalo.

1.2. Cíl práce

Cílem této práce je shrnout dostupné informace o nestoriánském křesťanství především na území Vnitřního Mongolska. Vytvořit přehled o vyznavačích tohoto směru mezi stepními kočovníky a to od prvních doložených zmínek o jejich christianizaci až do 14. století, kdy začala moc nestoriánů upadat. Chci se pokusit se shrnout vše, co je spojeno s nestoriány na mongolském území, se dvorem mongolských chánů a se Zlatým rodem, a dále zmínit prokazatelně nestoriánské zvyky, které přežily až do dnešních dnů. Doložené informace chci zařadit do kontextu nestoriánství v Mongolské říši tak, aby vše dávalo ucelený obraz a tím si připravit základ pro další výzkum.

1.3. Metodika a zdroje práce

Tato práce je kompilací dostupných odborných knih a článků. Jejím prostřednictvím se pokouším uspořádat současný stav bádání. V práci používám dostupnou primární i sekundární literaturu. Více vycházím z literatury sekundární, i když se zde snažím ve velké míře využít svědectví středověkých evropských cestovatelů a jejich cestopisů, jakými jsou: *Historie Mongolů, které nazýváme Tatary* od Jana Plano de Carpiniho, který putoval jako vyslanec ke dvoru Gűjűk chána, *Cesta bratra Viléma z Rubruku, z řádu menších bratrů, do východních krajů* psané Vilémem Rubrukem o jeho cestě k Műngke chánovi, *Popis východních krajů světa* od bratra Oldřicha, Čecha z Furlánska a *Milion*, jehož autorem je benátský kupec Marco Polo, který pobýval několik let na dvoře Chubilaj chána. Vzhledem k tomu, že jsem použila překlady originálů, snažila jsem se vyhledat překlady od různých překladatelů, aby mi neunikly některé důležité informace. V textu pak cituji vždy tu verzi, která je obsáhlejší.

Jejich svědectví používám k vyobrazení náboženské situace na dvorech mongolských chánů a v mongolské říši vůbec. Dále používám ruský překlad Rašid ad-Dínovy kroniky *Sborník letopisej* a český překlad *Tajné kroniky Mongolů*. Využívám také informací z kamenné stély ze Xi'anu, jíž se velmi podrobně věnuje P. Y. Saeki ve své knize *The nestorian documents and relics in China*. Tato stéla je velmi významnou památkou dokládající přítomnost nestoriánských křesťanů v Číně už v první polovině sedmého století. V práci zmiňuji také čínsko-mongolský text, jehož anglický překlad je opět uveden v Saekiho knize. V neposlední řadě využívám svědectví textů z náhrobních kamenů nalezených ve Vnitřním Mongolsku. Přepis a překlad těchto textů je uveden v knize R. Maleka *The Church of the East in China*. Další informace o nestoriánech samotných, jejich šíření, hmotných i písemných památkách už čerpám z literatury sekundární. K překladům mongolských textů používám překladový slovník E. Chinbata.

1.4. Transkripce

Stará mongolská jména přepisují do češtiny podle toho, jak jsou uvedena v Pouchově překladu *Tajné kroniky Mongolů*. Jména v citacích ponechávám tak, jak je zaznamenali autoři. K transkripci moderní mongolštiny do latinky používám přepisy uvedené v periodiku *Mongolica Pragensia* '03: *Ethnolinguistics and sociolinguistics in Synchrony and Diachrony*. Čínské názvy jsou uvedeny v pinyinu. Názvy měst, kmenů (Kerejt, Najman, Erkut, Ongut) a tituly jako jsou (chán, ong-chan), které mají v češtině svou podobu, ponechávám v české verzi.

1.5. Dosavadní výzkum nestoriánských památek ve Vnitřním Mongolsku

Obyvatelé Vnitřního Mongolska po několik staletí nacházeli v zemi různé drobné předměty ve tvaru křížů či holubic. Někteří z nich dokonce žili poblíž ruin města, kde se v rozvalinách nacházely kameny s vytesanými kříži, nebo věděli o pohřebištích s náhrobními kameny popsanými syrským písmem a s vyobrazeným křížem. Větší zájem ale tyto památky u badatelů vzbudily až na konci 20. let 20. století. Do té doby byla oblast Vnitřního Mongolska těžko dostupná, kvůli terénu, častému přepadávání pocestných a politickým nepokojům v severní Číně. První expedice, které se vydaly do Ordosu, oblasti, kde sídlili Ongutové, nacházely na jejich území zajímavé nálezy v podobě již zmiňovaných náhrobních kamenů a narazili i na pozůstatky města, kterému se říká *Olon su'm*, podle toho, že v jeho rozvalinách je možné rozeznat zbytky několika chrámů. Výzdoba na stavebních a náhrobních kamenech je pozoruhodná. Mísí v sobě prvky křesťanské, buddhistické, taoistické a někdy i arabské, což poukazuje na to, že ongutské území leželo na křižovatce karavanních cest mezi východem a západem.

Mezi rokem 1929 a Druhou světovou válkou bylo uskutečněno celkem sedm expedic, které zkoumaly křesťanské památky ve Vnitřním Mongolsku. Během první čínsko-švédské expedice vedené Svenem Hedinem v roce 1929 byly objeveny čínským badatelem Huang Wenbim rozvaliny *Olon su'mu*. Následovala expedice Owena Lattimorea (1932), který zaznamenal příběh o ženě posedlé duchem vládce *Olon su'mu* (viz kapitolu 6.1.1. *Olon*

su'm). Namio Egami podnikl hned tři expedice v letech 1933, 1939 a 1942 a E. Haenisch a H. Desmond Martin oblast prozkoumávali nezávisle na sobě v roce 1936. Poslední předválečnou expedicí byla ta H. Haslund-Christensena v roce 1937.

Po Druhé světové válce a po vyhlášení Čínské lidové republiky v roce 1949 začalo být pro zahraniční výpravy obtížné se do oblasti Ordosu dostat. Ve výzkumu křesťanských památek na Ongutském území tak pokračují hlavně čínští badatelé. Ti na rozdíl od předválečných výprav začali s archeologickými vykopávkami a objevili tak různé hroby a náhrobní desky se zajímavou výzdobou, zlaté kříže a další nestoriánské stély a zdobené stavební kameny. Zahraniční badatelé se ale jen těžko dostávali k informacím o nových čínských objevech, a proto museli vycházet hlavně z nálezů expedic z let 1929-1942¹. V současné době probíhá ve Vnitřním Mongolsku projekt financovaný nadací Hulsewé-Wazniewskeho, který má za úkol zmapovat a zdokumentovat zbylé památky.

Důležité poznatky o zvycích obyvatel Ordosu zaznamenal Antoin Mostaert, který působil jako misionář v jižním Ordosu mezi léty 1906 - 1925². Kromě toho, že si povšiml, že Mongolové nacházejí po celé oblasti Ordosu bronzové amulety ve tvaru křížků, ptáků a různých geometrických tvarů, zaznamenal také zvyky Erkutů, malého etnika žijícího v Ordosu, které se svou vírou velmi lišilo od tamějších buddhistů. Mostaert tento lid považoval za potomky středověkých křesťanů.

Dalšími badateli navazujícími na poznatky svých předchůdců a zabývajícími se nestoriánskou církví neboli Církví Východu na území Mongolska jsou P. Y. Saeki, který se ve své knize *The nestorian documents and relics in China* zabývá dokumenty a památkami nalezenými na území dnešní Číny, tedy i v oblasti Ordosu. Bronzovými ordoskými kříži se ve svém článku *Nestorian crosser and nestorian christians in China under the Mongols* zabývá historik F. S. Drake. Dále jsou to badatelé jako L. N. Gumiljov, Morris Rossabi, Tjalling Halbertsma, Niu Ruji, Maurizio Paolillo, Li Tang a další.

1.6. Struktura práce

Práci se snažím strukturovat tak, aby čtenář do problematiky pronikl postupně. Druhá kapitola je tedy věnována vzniku nestoriánství, jejich liturgii a zvykům. Především zvyky jsou pro nás poměrně důležité, protože to bývá jedna z věcí, které nestoriány identifikují, jak v cestopisech, tak na středověkých malbách.

Třetí kapitola se zabývá šířením nestoriánů na východ přes Perskou říši až do tangské Číny. Je to jakýsi průřez působením nestoriánství na Dálném Východě. V této kapitole stručně zmiňuji přijetí prvních nestoriánských misionářů čínským císařem a jeho následné povolení k šíření

¹ Malek, 2006, str. 303-307

² http://en.wikipedia.org/wiki/Antoine_Mostaert

této víry v „ Říši středu“. Po pádu tangské dynastie došlo k útlumu nečínských nauk a nestoriáni byli nuceni prchnout za hranice Číny, kde ovlivňovali kočovné kmeny. Další část kapitoly je věnována období mongolské dynastie Yuan, která vládla o několik set let později. Za dynastie Yuan propukla druhá vlna šíření křesťanství, která ale skončila spolu s pádem této dynastie.

Čtvrtá kapitola se věnuje období, kdy nestoriáni působili na stepní kmeny. Shrnuji zde informace o turko-mongolských národech na mongolském území, které přijaly křesťanství nebo byly křesťanstvím zasaženy. Jedná se hlavně o Kerejty, Onguty, Najmany a Erkutty.

Pátá kapitola se zabývá nestoriánským křesťanstvím na mongolském dvoře. V této kapitole vycházím převážně z dobových západních cestopisů. Přestože některé z nich jsou poměrně tendenční vzhledem ke katolickému vyznání jejich pisatelů, jsou pro nás velmi cenné. V této části je tedy popsán dvůr Velkého chána Gūjūka, Möngkeho, Chubilaje a íl-chána Chülegüa.

Kapitola šestá je věnována nálezům nestoriánských památek z Vnitřního Mongolska. Sem patří ruiny známého Olon su´mu, bronzové kříže nalézané v Ordosu a různá pohřebiště. Dále je tu krátký oddíl s písemnými památkami. Na závěr kapitoly jsem zařadila shrnutí nestoriánského umění. Zde musím pro nedostatek nálezů z Vnitřního Mongolska zmínit i umělecká díla z Dunhuangu, Qoča a v případě architektury i stavby Blízkého Východu.

2. Nestoriánská církev

2.1. Vznik

Stopy východoasyrské církve, která je později známá také jako nestoriánská, se dají vysledovat daleko před působením biskupa Nestoria. Původně byla součástí syrské církve, jejíž počátky se odvozují od antiochijské křesťanské komunity založené Svatým Petrem. Podle tradice byl ale prvním biskupem východoasyrské neboli nestoriánské církve apoštol nazývaný „Svatý Jakub Menší“³, který je popisován v Písmu jako bratr Ježíše. Od něho odvozuje východoasyrská církev i svou liturgii. Prvními biskupy syrské církve bývali Židé, ale s evangelizací různých národů postupně začaly do církve pronikat i elementy nežidovského původu⁴. Především Římané a Byzantinci začali upouštět od židovských tradic, a to způsobilo rozkol mezi východní a západní církví.

V průběhu čtvrtého století se v Sýrii zformovala dvě hlavní myšlenková centra syrské církve. Jedno bylo v Antiochii, druhé v Eděse. Ačkoliv eděská i antiochijská škola uznávaly usnesení Nikajského koncilu z roku 325, postupně se mezi nimi vytvořily rozdíly. Zatímco v Eděse udržovali syrskou tradici, antiochijská škola byla čím dál tím více ovlivněna Řeky. Nakonec se v šestém století tyto dvě církve rozdělily na řeckou a syrskou ortodoxní církev.

Na počátku pátého století se kněží začali potýkat s tím, jak vnímat osobu Ježíše Krista. Monofyzitickou tradici narušil konstantinopolský kněz Anastasius, Nestoriův žák, který v jednom ze svých kázání označil Marii za *christotokos* – *Matku Krista*. Doslova měl říci: "*Nikdo ať nenazývá Marii Bohorodičkou, neboť Maria byla člověk. Není možné, aby se z člověka narodil Bůh*"⁵. Jeho posluchači tím byli velmi překvapeni, protože syrská církev považovala Marii za matku Ježíše – Boha, a proto byla označována jako *theotokos* – Bohorodička. Nastala diskuze, v níž se Nestorius, tehdejší konstantinopolský biskup, snažil obhájit svého žáka a vysvětlit odpůrcům svou myšlenku, že Kristus byl nejen dokonalý muž bez hříchu, ale že v něm sídlilo i slovo Boží neboli *Logos* a proto je třeba vnímat obě tyto

³ Sídlil v Jeruzalémě, z jeho liturgie vychází liturgie Asyrské církve, <http://catholica.cz/?id=1351>

⁴ Atiya A.S., 1968, str. 239

⁵ Novák, 1991, na www.fatym.com

podstaty odděleně. Tím, že Krista považoval za celého člověka i celého Boha, se myšlenkově oddělil od původní tradice.

Kvůli vyřešení sporu mezi jeho názory a tradičním proudem byl svolán koncil v Efesu. Ten se konal roku 431 a jeho předmětem bylo právě rozřešení problému monofyzitismu a diofyzitismu. Koncil se nakonec usnesl na odsouzení Nestoria jako heretika, Nestorius byl poslán do malého kláštera poblíž Antiochie a později byl i se svými žáky ze země vyhnán.

Na jeho učení později navazuje Asyrská církev Východu (nebo také východní syrská církev, Apoštolská církev Východu, Svatá apoštolská katolická asyrská církev Východu). Tato církev stále patří do skupiny syrských církví, vychází ale především z učení Theodosia z Mopsuestie (350 – 428), učitele eděsské školy, z jehož myšlenek vycházel i Nestorius. Tato církev Východu se oddělila od ortodoxního syrského proudu, který je považoval za heretiky a její vyznavači se uchýlili do oblastí na východ od Sýrie, především do Anatólie, Kurdistánu, horní Mezopotámie a Persie. V rámci této nově vzniklé církve došlo později ještě k jejímu dalšímu dělení podle ritů, které jednotlivé směry praktikovaly. Dělili se na liturgii chaldejskou, nestoriánskou a syromalabarskou. Nestoriánská neboli asyrská liturgie se držela ritů přinesených z Jeruzaléma apoštoly Marim a Addaiem. Chaldejská liturgie užívá asyrského ritu, později se ale sjednotila s Římem. Chaldejští křesťané dnes obývají Kypr, Sýrii a Irák. Poslední liturgie – syromalabarská – nazvaná podle Malabaru, dnes Kerala, se užívá na jihozápadním pobřeží Indie⁶.

Postupem času Nestorioví následovníci na spor o podstatách Krista zapoměli a mnoho z nich zřejmě ani nikdy neslyšelo jeho jméno⁷. Sami sebe také ani jako nestoriány nikdy neoznačovali⁸.

Příslušníci východosyrské církve, neboli nestoriáni, jak se jim říkalo na západě, mluvili určitým dialektem aramejštiny známým později jako syrština. Tento jazyk přetrval v jejich staré liturgii v nezměněné podobě dodnes. Pronásledováni Řeky uchýlili se do Persie, která byla nepřítelem Byzance, a tak se začali orientovat více na východ než na západ. Neúnavně šířili svou víru napříč celou Asií a ve středověku dosáhla jejich církev na východě velkého

⁶ Přehled východních ritů na www.tf.jcu.cz

⁷ Atiya, 1968, str. 240

⁸ Li Tang, 2006, str. 8

věhlasu. Jejich misionářské aktivity byly namířeny daleko do Persie, Turkestánu, Číny a Indie a to v časech, kdy Čína neboli „Katay“ byla v západních představách nedosažitelná⁹. Asi není přehnané tvrzení, že nestoriánská církev byla v době raného středověku nejrozšířenější církví na světě.

Většina našich vědomostí o nestoriánech pochází ze sekundární literatury a je třeba si uvědomit, že záznamy o nich byly psány buď katolíky anebo protestanty, kteří k nim přistupovali jako ke zpátečníkům disidentům, schizmatikům a heretikům

Ohromující rychlost vzestupu nestoriánů v Asii je vyvážena snad jen jejich stejně rychlým pádem v pozdním středověku. Jejich svět zanikl pod náporom islámského světa, když chalífové přestali být tolerantními vládci a začali prosazovat islám na úkor ostatních náboženství.¹⁰

Kvůli nedostatku záznamů v pozdějších letech je nám historie nestoriánů od 15. do 19. století neznámá a jejich komunita byla zapomenuta až do doby, kdy byla její existence náhodně objevena jedním západním misionářem v Kurdistánu¹¹. Když byli v 19. století znovu objeveni, jejich vesnice byly natěsnány v horských pevnostech a jejich počet, bohatství a vzdělání bylo tak malé, že si lze jen těžko představit, že dříve představovali jednu z nejosvícenějších kapitol v křesťanské historii a učenosti¹².

Dnes můžeme najít chaldejské, východoasyrské (nestoriánské), syrské katolické a syrské ortodoxní křesťany v Iráku, Iránu, Turecku, Sýrii, Libanonu, Turecku, Rusku a v Arménii. Ještě dnes používají tyto církve jako liturgického jazyka klasickou syrštinu, přestože mluví moderním syrským jazykem. V průběhu 20. Století emigrovalo mnoho syrských křesťanů včetně příslušníků Církve Východu do západí Evropy, Austrálie nebo do Spojených států amerických, kde žijí dodnes¹³. Přestože novodobé dějiny Církve Východu jsou nanejvýš zajímavým tématem, v práci se jimi podrobně zabývat nebudu, neboť hlavním cílem mé práce je působení nestoriánských křesťanů v Centrální Asii do 14. století.

⁹ Atiya, 1968, str. 240

¹⁰ Atiya, 1968, str. 240

¹¹ Atiya, 1968, str. 241-242

¹² Atiya, 1968, str. 241

¹³ http://www.nestorian.org/who_are_the_assyrians.html

2.2. Nestoriánské zvyky

V této podkapitole se chci věnovat nestoriánským obřadům a zvykům, pokusit se je stručně shrnout a vymezit tak odlišnosti asyrské církve od západní církve římskokatolické, jejíž misionáři vyslaní na východ zmiňují tyto rozdíly ve svých zprávách. Zmiňuji tu hlavně svědectví Giovaniho Marignolli a Viléma Rubruka. O nestoriánských zvycích na Dálném Východě a ve Střední Asii se dále dozvídáme například z kamenné stély v Xi'anu, která je první nestoriánskou památkou dokládající šíření křesťanství v této oblasti. Co se týče charakteristiky východoasyrské liturgie, vycházím především z informací shrnutých A. S. Attiyou v jeho knize *A history of Eastern Christianity*, ve které popisuje zvyky východních církví.

2.2.1 Věrouka a liturgie

Je poměrně těžké rozeznat v raných pramenech asyrskou církev od její syrské sestry, identifikované později jako jakobitská církev. Obě mají ve starověku stejné základy a jejich patologie byla identická přinejmenším během prvních čtyř století. Užívají stejnou liturgii a Písmo v tomtéž syrském jazyce.

Obřady východoasyrské církve se dělí na liturgii *nestoriánskou*, *chaldejskou* a *syromalabarskou*¹⁴. Nestoriánská liturgie vychází z rituálů sepsaných Theodosiem z Mopsuestie, Nestoriem a z liturgie přinesené apoštoly Mar Addaiem (Sv. Tadeášem) a Mar Marim z Jeruzaléma¹⁵. Jak se zdá, nestoriáni nebyli příliš konzervativní v organizaci hierarchie své církve, ani v dodržování přísných pravidel. Byli ale velmi konzervativní v záležitostech víry. Od Efezského koncilu v roce 431 se drželi své koncepce o dvou přirozenostech Krista. A tak, i když udržovali Pannu Marii a kříž ve veliké úctě, nesouhlasili s užíváním spojení „Matka Boží“ a vyhýbali se vystavování křížů ve svých kostelech. Vilém Rubruk si na své cestě ke dvoru Mōngke chána povšiml, že nestoriáni ani Arméni na kříži nezobrazují Krista a domníval se, že je to proto, že se Krista na kříži ukazovat stydí¹⁶. Tradice

¹⁴ www.tf.jcu.cz/getfile/0f6fc38b70fac68f

¹⁵ Atiya, 1968, str. 295

¹⁶ Knobloch, 1964, str. 138

zobrazování Krista na kříži se ale objevuje až od pátého století¹⁷, v době, kdy se asyrská církev odděluje od ortodoxního proudu. Jejich zvyk tedy nemusí znamenat, že by se za Krista na kříži styděli, jak si Rubruk myslel¹⁸. Jednoduše to u nich nemuselo být zvykem. V roce 1355 františkánský mnich Giovanni Marignolli napsal, že Židé, Tataři, muslimové, dokonce i tamní křesťané považují katolíky za modláře a že ačkoliv tyto křesťané (nestoriáni) vyjadřují oddanost obrazům, považují za nepřijatelná veškerá věrná vyobrazení živých bytostí, např. vyřezávané obličejové a sochařské, což jsou téměř neodmyslitelné součásti katolických kostelů na západě¹⁹. Ikony a obrazy neměly místo ani v kostelech ani v jejich domovech. Ze všeho nejvíce si vážili ostatků svatých. Modlili se za mrtvé a odmítali očištěc. K modlitbě se svolávali brzy ráno a před setměním klepáním *semantronu*²⁰. Saeki uvádí ve své knize citaci z nestoriánské stély v Xi'anu: „*sedmkrát denně se setkávají k modlitbě a upřímně se modlí za živé i mrtvé*“. Tato věta ukazuje, že nestoriáni se modlili i za své zemřelé předky. Osobní jména živých i mrtvých byla zapsaná v nestoriánském diptychu a recitována při každé mši, která byla, jak svědčí nápis vedena 7 krát denně²¹. Rozpor v počtu denních mší může být způsoben tím, že autoři stély v Xi'anu informaci vztahovali jen na duchovenstvo, jehož povinností měly být jen modlitby a tak je praktikovali sedmkrát denně, zatímco laikům stačilo, pokud se modlili ráno a večer.

Nestoriáni jsou při svých mších velice tradiční a svou liturgii vyvinuli už ve velmi rané době²². Z nápisu na stéle ze Xi'anu se dozvídáme, že „*se obracejí obřadně k východu*“. Tento zvyk dokládá také věta z knihy Thomase z Margu z roku 840 n. l.: „*...modlí se a stojí na vrcholu kopce s tváří obrácenou k východu...*“. Zdá se tedy, že obracení se k východu byl běžný nestoriánský zvyk²³.

¹⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kříž>

¹⁸ Malek, 2006, str. 329

¹⁹ Malek, 2006, str. 329

²⁰ Semantron – také nazývaný xylon, bicí nástroj sloužící ke svolávání mnichů a věřících, Atiya, 1968, str. 294

²¹ Saeki, 1937, str. 48-49

²² Atiya, 1968, str. 294

²³ Saeki, 1937, str 48

2.2.2. Svátosti

Nestoriáni uznávali celkem sedm svátostí, z nichž čtyři jsou jisté a stálé. Mezi ně se počítá křest, manželství, eucharistie a vysvěcení na kněze. Co se týče zbylých tří, kněží kolísají mezi různými názory, které zahrnují: požehnání mnichů, pohřební obřad, olej na pomazání, rozhřešení, svatý kvásek, znamení kříže a zasvěcení kostela nebo oltáře. Co se týče posledního pomazání, uvádím, co píše Vilém Rubruk o svém setkání s umírajícím arcijáhmem nestoriánů na dvoře Mōngke chána. Když ho totiž Rubruk navštívil na smrtelném loži a mluvil s ním o svátosti posledního pomazání, řekl mu muž: „ *Není to naším zvykem a naši kněží nevědí, jak se to dělá.*“ Rubruk mu pak také pověděl o zpovědi, kterou nestorián neznal²⁴. Je možné, že zvyk pomazání, který je doložen u Erkutů pochází z pozdější doby, kdy začali na kmeny střední Asie působit ve větší míře katoličtí misionáři.²⁵ Nestoriánští kněží také nedodržovali celibát tak striktně jako jejich západní souvěrci. Dokládají to nejen zmínky v Ekleziastické kronice, ale také nápisy vyryté na náhrobních kamenech nalezených poblíž jezera Issyk Kul, kde byl objeven hrob manželky tamějšího biskupa.

2.2.3. Eucharistie

Kdykoliv bylo svaté přijímání, postili se nestoriáni od předchozí půlnoci a ti, kteří mši sloužili, se měli začít modlit v předvečer stanoveného dne a pokračovat následujícího rána až do odpoledne, kdy se svátost přijímala. Zpověď nebyla podmínkou k účasti na této slavnosti. Obřad Svaté Eucharistie začínal komplikovaným procesem vyrábění chleba ve zvláštním prostoru v kostelní lodi. „Svatý kvásek“, který se k výrobě chleba používal, byl údajně kvásek spjatý s Poslední večeří a předávaný už od Ježíšových dob. I o této svátosti se zmiňuje kamenný nestoriánský monument ve větě: „...jednou za sedm dní zachovávali obřady obětování bez zvířete“ (tzn. oběť bez krve)²⁶.

²⁴ Knobloch, 1964, str. 151

²⁵ Atiya, 1968, str. 295

²⁶ Saeki, 1937, str. 49

2.2.4. Křest

Křest byl pro nestoriány velmi důležitou záležitostí a často se konal veřejně na podíích. Dítě bylo při narození umyto vodou požehnanou knězem pronesenou modlitbou. Později se konala velká slavnost, při které byly děti z celé komunity křtěny při složitém obřadu. Nestoriáni praktikují trojí ponoření, při kterém dítě hledí k východu, a potom následuje celkové pomazání svatým olejem. O svátosti křtu hovoří také výraz z monumentu v Xi'anu: „...*jeho právem je koupel s vodou a Svatým Duchem*“²⁷. Křest i svatební obřad byly poměrně komplikované obřady doprovázené velkými oslavami. Pohár, prsten, kříž a svaté ostatky, to vše bylo při svatebních obřadech využíváno. Rozvod byl přípustný. Také používali různé obřady pro ordinaci a pohřbívání kněží, pohřby laiků i pro vysvěcení kostelů.

2.2.5. Kalendář

Podle tradice užívali starého stylu Juliánského kalendáře pro měsíce a řeckou éru pro počátek letopočtu, který začíná roku 311 před Kristem. Prvního prosince začínal duchovní rok a byl rozdělen do devíti period o zhruba sedmi týdnech. Tyto periody byly určeny: zvěstování Panny Marie, zjevení, postu, vzkříšení, apoštolům, létu, Eliášovi, Mojžíšovi a církevnímu zasvěcení. Během roku dodržovali čtyři období postu. Nejdelší trval 49 dní a byl před Velikonocemi. Tomu se říkalo „Velký půst“. Ten nejkratší, půst „Svaté Marie“ trval jen 15 dní v srpnu. Středa a pátek byly po celý rok drženy jako dny postu²⁸. Podle Rubruka nejedli nestoriáni během postu ani ryby²⁹. Celkový počet postních dnů se dá spočítat na 172.

2.2.6. Oděv

Oděv duchovních zahrnoval tuniku, štólu, opasek, ornát bez kapuce a vyšívané boty. Mimo kostel nosilo duchovenstvo běžný černý turban. V nápisu na kamenné stéle ze Xi'anu je také zajímavá poznámka o tom, že si pěstují vousy. Zdá se, že toto sdělení bylo důležité pro ty,

²⁷ Saeki, 1937, str. 49

²⁸ Atiya, 1968, str. 296

²⁹ Knobloch, 1964, str. 146

kteří dali ke vzniku nápisu podnět³⁰. Nestoriánští kněží v Sýrii mají ještě dnes zakázáno používat břitvu. Čistě oholený muž je u nich považován za něco méně mužného. Aby se vyhnul pokárání, musí nosit alespoň knírek. Laici si obvykle holí bradku nebo kotlety, ale kněží se neholí nikdy a oholení kněze je považováno za zbavení ho kněžské hodnosti³¹ .

³⁰ Saeki, 1937, str. 48

³¹ W.A.Wigram a Sir Edgar T.A.Wigram, *The cradle of Mankind*, 1914, str.113 v Saeki, 1937, str. 48

3. Šíření nestoriánského křesťanství do východních zemí

3.1. Pronikání nestoriánů do Centrální Asie

Existují staré tradice o apoštolech Tomášovi a Ondřejovi, kteří prý kázali u různých národů perské říše, včetně těch, které žili ve Střední Asii, jako Baktrové, Skythové a Sogdové. Raný syrský dokument napsaný někdy před rokem 250 po Kristu a přeložený do latiny jako *Didascalia Apostolorum*³² dokonce mluví o křesťanství šířícím se mezi kmeny sídlící severozápadně od Kaspického moře (jsou tu zmiňované jako národy Gog a Magog) už mezi léty 120-140 n. l.³³. Pokud je tento příběh pravdivý, mohly být kmeny, kterých se to týká předchůdci či příbuzní turkických kočovníků³⁴. Tito raní křesťané žili na pomezí mezi Římskou říší a Persií. Situace se pro ně zkomplikovala, když Persie zabrala území syrsky mluvících obyvatel ve 3. století. Poté, co Řím oficiálně přijal křesťanství za státní náboženství, Persie jako úhlavní nepřítel Říma začala na křesťany pohlížet s nedůvěrou. Na počátku 3. století žili křesťané v mnoha částech Perské říše včetně Médie, Parthie, Gilanie a Baktrie. Bardaisan, syrský křesťan píšící okolo roku 196 n. l. popsal, co je zvykem u těchto jednotlivých národů a čeho se křesťané mezi nimi vystříhají: „*My jsme křesťané ze jména Mesiáše, pokud jde o naše zvyky, naše bratrství se chrání všeho, co je proti našemu vyznání...Parthští křesťané si neberou dvě manželky...naše baktrijské sestry se neoddávají cizincům...Médové neopouštějí své umírající příbuzné ani je zaživa neupalují...*“³⁵.

Roku 315 n. l. biskup Seleucie-Stesiphonu, hlavního města Perské říše přijal titul Katolikos (a později Patriarcha) a Seleucia-Stesiphon se stala sídlem autority Apoštolské (Asyrské) církve Východu a také základnou pro vysílání misionářů na východ (do Indie, střední Asie a Číny). Na synodech v letech 410 a 424 byl uznán biskup Seleucie–Stesiphonu hlavou všech biskupů v Persii a patriarcha byl uznán rovným patriarchům v Římě, Antiochii, Alexandrii, a Konstantinopoli.

³² www.earlychristianwritings.com/didascalia.html

³³ Atiya, 1968, str. 260

³⁴ Gillman a Klimkeit, Christian in Asia efore 1500, 1999, str.209 v článku Dickense, Nestorian Christianity in central Asia, 2001, str. 1

³⁵ Stewart, Nestorian Missionary enterprise, Edinburgh, 1928, str. 78 v Dickensovi, 2001

Od svých počátků byla Nestoriova církev silně misionářskou. Šířitelé víry byli jak mniši, tak i laici, hlavně obchodníci, kteří putovali po Hedvábné stezce. Jednou z výhod nestoriánů oproti jiným církvím bylo to, že nebyli prakticky závislí na klášterním osídlení. Byli to jak kupci, tak i řemeslníci, či lékaři, kteří se užívali sami a mohli tak svou víru zanést kamkoliv. Tito křesťané šířili svou víru do všech koutů asijského kontinentu. Kdykoliv někde založili biskupské sídlo, postavili také školu, knihovnu a nemocnici, kombinující tak vzdělání a lékařskou pomoc se svým kázáním. I kláštery byly založeny v mnoha městech Asie.

Jelikož byli nestoriáni pro západní proud odpadlíky, museli své síly směřovat na východ. První historicky doložená zmínka o velké misionářské výpravě do střední Asie je z roku 498, kdy byl tolerantní šáh Kavád I. Donucen abdikovat a musel uprchnout z Persie do země Bílých Hunů³⁶ či Heftalitů³⁷ v dnešním Turkestánu. Byl doprovázen biskupem z Arranu, čtyřmi faráři a dvěma laiky, kteří pracovali na evangelizaci Hunů³⁸ s povážlivým úspěchem. Byli později podpořeni množstvím lékařů, písařů, kteří pomáhali učit Huny psát jejich vlastní jazyk, a dovedných řemeslníků, kteří pomáhali zvyšovat kulturní úroveň lidí a na druhé straně šířili evangelium. Presbyteři prý v oblasti působili po sedm let a laici zůstali až do roku 530³⁹. Roku 549 tu bylo už tolik křesťanů, že se vládce Heftalitů Qudai rozhodl vyslat kněze a jednoho muže-křesťana ze svého kmene k perskému šáhovi Chosrauovi I. a napsal dopis Patriarchovi Mar Abuovi I., ve kterém ho žádal, aby pro Huny vysvětlil na biskupa kněze, kterého posílá, ze své země⁴⁰. Bohužel nikde není zmíněno, kde se nacházelo sídlo nomádských biskupů. Moffett se domnívá, že sídla biskupů kočovných národů mohly být jen svatostánky v podobě stanu postaveného na voze, byla to jakási mobilní kaple⁴¹. Křesťanství zřejmě dál přetrvávalo pod nejmenovaným králem Turků, který napsal v roce 781 patriarchovi Timoteovi dopis. V něm ho žádal o metropolitu, jenž by opatřil jeho lid, který se stal křesťany

³⁶ Dickens, *Nestorian Christianity in central Asia*, 2001, str. 3

³⁷ Podle Procopia byli Heftalité součástí Hunů, i když se od nich fyzicky lišili, D.Sinor, 2008, str.200, čínské prameny je považují za potomky Yue zhi, Sinor, 2008, str. 299

³⁸ Dickens, 2001, str. 3, Atiya na str. 260 uvádí, že evangelizovali Turky

³⁹ Atiya, 1968, str. 260 i Dickens, 2001

⁴⁰ Dickens, 2001, str. 3

⁴¹ Moffet v Dickensovi, 2001

spolu s ním. Tomáš z Margy mluví o vybrání 80 mnichů a ordinaci biskupů, kteří byli posláni na východ, aby šířili víru⁴².

Jiní Hunové a Turci byli také evangelizováni ještě před arabskou invazí a přítomnost křesťanů v centrální Asii je doložena až do 13 - 14. století. V roce 581 bylo Peršany předáno Byzantincům několik zajatých Turků, kteří měli na čele vytetován kříž. Ten jim sloužil jako ochrana před morem, který v té době ve stepi vypukl. To dokazuje přítomnost křesťanů mezi Turky⁴³.

Další důkaz o křesťanství mezi Turky nám dokládá dopis pravděpodobně z druhé poloviny osmého století napsaný jakobitským autorem, který o sobě říká, že je biskupem Mar Philoxenem, který ale působil už na počátku 6. století. Dopis mluví o Turcích, kteří přišli do Seleucie-Stesiphonu, aby získali od nestoriánského patriarchy metropolitu a rady k různým stránkám svého náboženského života. Popisuje jejich zvyky: „ *Tito křesťanští Turci jedí maso a mléko...jejich zvyky jsou čisté...věří v jednu podstatu a ve svatou Trojici..... Na svých shromážděních překládají Knihy (Starý a nový zákon) do svého tureckého jazyka...hraniční město se nazývá Karagur a jméno jejich vládce je Idi-Kut⁴⁴ ... bydlí ve stanech, nemají města, vesnice ani domy. Křesťanští Turci bydlí ve stanech a pavilonech a mají své kněze, děkany a mnichy. Ve svých pavilonech s sebou mají mnoho míst, kde se konají pobožnosti a zvoní na zvony a čtou Knihy v našem syrském jazyce“⁴⁵.*

Hlavní roli v šíření víry na Hedvábné stezce hráli Sogdové – íránský národ, jehož příslušníci se věnovali především obchodu. Přestože liturgickým jazykem církve byla syrština, jazyk, ve kterém se víra šířila, byla právě sogdština. Dokladem toho je íránské slovo pro křesťany – *tarsakan* – které přešlo ze sogdštiny do středoasijské ústní tradice a je zachováno v kyrgizském eposu Manas jako *tarsa* ⁴⁶.

⁴² Atiya, 1968, str. 260 a Sinor, 2008, str.333

⁴³ Dickens, 2001, str. 4 a Sinor, 2008, str. 306

⁴⁴ Spíše než o vlastní jméno se jedná o titul, po rozpadu ujgurské říše se tak označovali vládci oblasti mezi Turfanem a Bešbalikem, <http://www.uyghurensemble.co.uk/en-html/uy-history1.html>

⁴⁵ *Mingana, The early spread of Christianity in central Asia and Far East:A New Document* reprinted from *The bulletin of the John Rylands Library*, Vol 9, No.2,1925 v Dickens, 2001

⁴⁶ Dickens, *Nestorian Christianity in central Asia*, 2001 str. 5

Mnoho křesťanských dokumentů psaných v sogdštině bylo nalezeno v nestoriánském klášteře v Bulayīqu nedaleko Turfanu. Příklad aktivit sogdských křesťanů byl nalezen na skále v Tankse v Ladakhu, kde jsou nápisy v sogdštině a tibetštině doprovázené třemi nestoriánskými kříži, hovořící o muži ze Samarkandu, který byl na cestě do Lhasy, aby navštívil vládce Tibetu⁴⁷.

Nestoriáni postupně pronikli až do Střední Asie, kde v průběhu desátého a jedenáctého století obrátili na křesťanskou víru turkomongolské kmeny jako například Kerejty, Ujgury a Najmany. Jedna z nejznámějších konverzí ke křesťanství byla ta kerejtská v letech 1007-8. Okolo roku 1077 informoval Abdiešu, metropolita v Mervu ve svém dopise patriarchu o zázraku, který se stal kerejtskému vládci a po kterém konvertoval ke křesťanství s 200 000 svými poddanými⁴⁸.

V průběhu dvanáctého a třináctého století se začíná šířit zvěst o království kněze Jana. Původ této legendy není úplně jasný. Jako první ji ve své kronice zaznamenal Otto, biskup z Freisingu v roce 1145. Ten ji vyslechl od preláta arménské církve, který vyprávěl o knězi Janovi papeži Eugenu III. Prelát mluvil o králi, který se stal křesťanem a který má své království „za Arménií a Persií, na nejzazším východě“⁴⁹. Tento král prý svedl třídní bitvu u města Ekbatana, ve které porazil krále Médie a Persie. Uvažuje se o tom, že základ této legendě mohla dát bitva, která se odehrála v roce 1141 severně od Samarkandu na Katvanské rovině. V bitvě se střetl karakitanský vládce Yelü Dashi s vládcem Seldžukovské říše sultánem Sandžárem. Dashi v této bitvě muslimského sultána na hlavu porazil⁵⁰.

Legenda o knězi Janovi byla podpořena dokonce údajnými Janovými dopisy byzantským císařům. Tyto dopisy jsou ale pravděpodobně padělky východních křesťanů, kteří legendu o králi a knězi Janovi podporovali⁵¹. Postava krále Jana bývá často spojována s Ong-chanem, vládcem kmene Kerejtů a existují domněnky o tom, že jeho jméno není nepodobné jménu

⁴⁷ Dickens, 2001

⁴⁸ Atiya, 1968, str. 260 i Dickens, 2001

⁴⁹ T'serstevens, 1966, str. 54

⁵⁰ Biran, 2005, str. 42

⁵¹ <http://www.newadvent.org/cathen/12400b.htm>

Joannes⁵². Jméno kněze Jana nám sděluje i Abú-el-Faragi⁵³ (Bar Hebraeus), který ho nazývá Uanġ–chanem, což odpovídá i Polově zmínce o Onchanovi (Umkanovi, Uncean, Ounecan)⁵⁴. O knězi Janovi se zmiňuje také Plano Carpini, Rubruk, Marko Polo a dokonce ještě v roce 1305 Jan z Montecorvina sděluje, že obrátil na římské katolictví krále Jiřího, přímého potomka Kněze Jana⁵⁵. Středověcí cestovatelé se sice o říši kněze Jana zmiňují, avšak vzhledem k nomádskému charakteru obyvatel stepí a tím i nestálým hranicím mezi jejich teritorií, není lehké přesně určit hranice této říše.

Ačkoliv naše vědomosti o nestoriánech v centrální Asii v pozdním středověku nejsou nijak velké, nedávné archeologické průzkumy dokazují, že v oblasti Turkestánu a jižní Sibíře muselo být velké množství křesťanů až do 14. století⁵⁶. Na křesťanských hřbitovech poblíž vesnic Velký Tokmak a Pišpek poblíž jezera Issik Kul bylo nalezeno mnoho hrobů se stélami datovanými syrskými nápisy z rozmezí let 1249-1345. Byla zde například objevena stéla datovaná rokem 1255, která určovala hrob biskupa Ama, jiný hrob byl určen jako hrob Julie, ženy biskupa Johanana, což ukazuje na laxnost v dodržování kněžského celibátu v těchto vzdálených končinách. Je zde také stéla, která zmiňuje jméno laika Mongola Tatty, vedle dalších je tu: kněz Banus-Ujgur. To ilustruje pestrost etnického složení křesťanů v té době. Věřící byli Syřané, Turci i Mongolové bez rozdílu⁵⁷. Západní misionáři, kteří se vydávali na Dálný Východ a procházeli Střední Asií, neustále naráželi na nestoriány a psali o ohromné říši kněze Jana kdesi v Katayi – Číně.

⁵² Atiya, 1968, str. 260

⁵³ <http://syrcom.cua.edu/Hugoye/Vol2No2>

⁵⁴ T'serstevens, 1966, str. 54

⁵⁵ T'serstevens, 1966, str. 54

⁵⁶ Atiya, 1968, str. 260

⁵⁷ Atiya, 1968, str. 261

3.2. Rozmach nestoriánského křesťanství v Číně za dynastie Tang a dynastie Yuan

V této podkapitole bych se chtěla zaměřit na pozici nestoriánských křesťanů v Číně během panování dynastie Tang a mongolské dynastie Yuan. Shrnout jejich vztah vůči vládnoucím autoritám a zamyslet se nad jejich možnostmi a postavením mezi ostatními náboženstvími. Dynastii Tang jsem se rozhodla do přehledu zahrnout, jednak proto, že během jejího panování přišlo do Číny první křesťanské poselstvo. Druhým pro nás podstatnějším důvodem je, že po jejím pádu, kdy byli příslušníci všech nečínských náboženství vyhnáni ze země, odešli někteří nestoriáni na sever či západ do stepí, kde o víře poučovali právě kočovné národy. V druhé části chci shrnout základní fakta z období mongolské dynastie Yuan, která je pro nás samozřejmě zajímavější, i když zahrnuje pouze čínskou odnož mongolských vládců. V této kapitole však chci sepsat jen obecné informace o působení asyrské církve za Yuanů a mongolským chánům se podrobněji věnovat v kapitole jiné.

3.2.1. Období dynastie Tang

Když se asyrská církev nemohla kvůli politickým i církevním důvodům šířit na západ, šli na východ. Čínu dosáhli misionáři už v raném středověku. Syrský *Breviarum Chaldanicum*, který klade představení křesťanství na Dálném Východě už do dob apoštolů, uvádí, že „*Číňané a také Etiopané byli Sv. Tomášem obrázeni na víru*“ a že „*Indové a Číňané...uctívají památku Tomáše ve Tvém jméně náš Spasiteli*“⁵⁸. Takovéto výroky o tak brzké přítomnosti křesťanství v těchto zemích se ale zřejmě nemůžeme přijímat jako historická fakta. První historicky doložená zmínka o křesťanské misií je zaznamenána v roce 635. Dokládá to nápis na známé kamenné stéle ze Xi'anu ve střední Číně, která byla vztyčena roku 781 (velmi podrobně se jí věnuje Saeki ve své knize *The nestorian documents and relics in China*). Na ní je v čínštině zapsáno: „*Velebení monumentu připomínajícího šíření Náboženství Světla (křesťanství) v říši středu, sepsaný Ching-Chingem, knězem Ta-chinského kláštera, Adamem, knězem a chorepiskopem a papežem Zhinostanu*“⁵⁹.

⁵⁸ Atiya, 1968, str. 261

⁵⁹ Atiya, 1968, str. 262

Stéla vypráví o skupině nestoriánských misionářů z Persie, kteří dorazili do hlavního města Číny v roce 635 n. l. a přinesli s sebou „*písma a obrázky*“⁶⁰. Dlouho se soudilo, že nestoriáni neschvalují zobrazování a neužívají ani žádné ikony. Vycházelo se ale spíše z tradice pozorované na Blízkém Východě v 19. století⁶¹ a nikoliv ze středověkých archeologických nálezů. Podíváme-li se také například jen na středověké cestopisy psané evropskými informátory, všimneme si, že i oni zmiňují obrázky svatých a to, že je nestoriáni používali i k liturgickým účelům.

Stéla dále zmiňuje, jak byl čínským císařem založen nestoriánský klášter a líčí úspěchy církve a její různé frakce až do roku 781, kdy byl památník vztyčen. Na stéle je vzpomenu, že roku 635 císař Taizong, který vládl mezi léty 627-650, přijal s počtami určitého Alopena, perského mnicha vysokých ctností, který „nesl pravé písmo“. Císař si přečetl jeho knihy a shledal, že toto učení by mělo být šířeno po celé jeho říši a vydal nestoriánům k šíření jejich víry povolení⁶². O tři roky později (638) bylo vydáno nařízení, že má být vystavěn klášter pro tohoto svatého muže a dvacet stálých mnichů. Poté se nestoriánství v Číně rozvíjelo přes dvě staletí, aniž by narazilo na odpor při hlásání své víry⁶³. V roce 845 císař Wuzong začal s pronásledováním všech nečínských elementů v říši. Přestože hlavním cílem těchto perzekucí byl buddhismus, ostatní náboženství jim za obět' padly také. Císař vydal nařízení, že všichni mniši se mají vrátit k světskému životu, což postihlo všechny víry, nestoriánství nevyjímaje.⁶⁴

Ti, kteří persekuce přežili, uprchli na severo-západ do stepí. V 11. století se dovídáme o skythsko-mongolských stepních národech, které přijali křesťanství. A byly to hlavně etnika jako: Kerejtové, Onguti a Najmané žijící jižně od Bajkalu, dále Ujgurové a Ojraté⁶⁵. Mnoho nestoriánů prchlo do tehdejší říše Liao (947-1125), kde získali různé funkce. V 9. století víme o biskupovi Georgovi, který byl roku 1093 patriarchou přesunut do Kitaje (Liao) v Severní

⁶⁰ Malek, 2006, str. 323

⁶¹ G.P.Badger 1852, vol.2, pp.132-136 v Malek, 2006, str. 323

⁶² Li Tang, 2006, str. 8

⁶³ Atiya, 1968, str. 262

⁶⁴ Atiya, 1968, str. 262

⁶⁵ Li Tang, 2006, str. 8

Číně⁶⁶. A stejně obratně jako u Kitanů si nestoriáni počínali i v pozdější džurčenské říši Ťin (1115-1234). Obě to byly dynastie ovládající severní Čínu a v mnoha ohledech se nechaly čínskou kulturou inspirovat. Zřejmě tedy měly uplatnění pro nově příchozí vzdělané křesťany, kteří měli s čínským systémem zkušenosti. Jejich kultura byla také velmi ovlivněna kulturou ujjurskou. A byli to také ujjurští nestoriáni, kdo pokřesťanštil některé mongolské kmeny. Když byla potom dynastie Ťin dobytá Mongoly, převzali dobyvatelé džurčenský administrativní systém. A tak měli opět nestoriáni, kteří dříve sloužili říši Ťin, nového pána v podobě mongolských kočovníků⁶⁷.

3.2.2. Dynastie Yuan

Dobývání Asie Mongoly začalo už za Činggis chána a pokračovalo Ögödejem a Möngke chánem. Byl to ale Chubilaj, Činggisův vnuk, kdo roku 1276 dobyl hlavní čínské město Lin'an a tím definitivně získal čínskou říši Jižní Sung. Poté se rozhodl přesídlit centrum říše z Karakorumu do dnešního Pekingu, přijal čínský dynastický systém a založil dynastii Yuan⁶⁸. Vláda této dynastie trvala přes sto let (1260-1368) a během té doby se díky toleranci Velkých chánů mohla šířit různá učení (buddhismus, křesťanství) a do Číny začaly pronikat cizí vlivy. To souviselo i s Chubilajovým rozdělením obyvatel Číny do čtyř vrstev. Na vrcholu společenského žebříčku stáli sami Mongolové, hned pod nimi byli obyvatelé Střední Asie (Ujjurové, Peršané atd.). Třetí vrstvou byli Číňané ze severní Číny a nejhorší postavení měli obyvatelé Číny jižní. Nestoriáni spadali většinou do druhé vrstvy obyvatel Střední Asie⁶⁹.

Na rozvoj ekonomiky, kultury a učení měl velký vliv i tzv. *Pax Mongolica*⁷⁰, díky němuž mohli kupci, poutníci i vzdělanci volně cestovat po celé délce Hedvábné stezky. Do té doby byli často limitováni politickými vztahy mezi zeměmi. Dobytím Asie Mongoly tyto bariéry padly a tím začalo období prosperity.

⁶⁶ Atiya, 1968, str. 263

⁶⁷ Li Tang, 2006, str. 9

⁶⁸ Li Tang, 2006, str. 4

⁶⁹ Li Tang, 2006, str. 3

⁷⁰ Také znám jako Pax Tartarica, pojem zavedený západními učenými, vyjadřuje ekonomickou, kulturní a společenskou stabilizaci v zemích dobytých Mongoly.

3.2.2.1. Mongolské náboženské pozadí

Mongolové byli šamanisté a stejně jako i jiné altajské národy, uctívali přírodní objekty např. slunce, měsíc, hvězdy, hory, řeky, atd. Jejich náboženství bylo spjato se starým turkickým kultem, který uctívá jako nejvyššího boha Věčné modré nebe (Mo'nh tengger). Bylo nejmocnějším božstvem, které dávalo světu řád a z jehož vůle vládli světu i mongolští chánové. I z tohoto důvodu se chánové na svých pečetích a v listinách označovali jako „*bohové na nebi i na zemi*“. Ve svých představách byli postaveni nade vše, protože oni mají moc danou od samotného Nebe⁷¹. Asi proto se Velcí chánové z počátku nepřiznávali k vyznání jiných věrouk, neboť oficiálním přijetím jiného nejvyššího boha než byl Tengri, by mohli ztratit právo na trůn v očích svých mongolských poddaných. Středověký historik Džuvainí a Bar Hebraeus odvozovali původ mongolského šamanismu od šamanismu Ujgurů⁷². Tradiční mongolské rituály byly prováděny samotnými chány přímo na dvoře při různých příležitostech.

Přesto, že vedle Nebe uctívali ještě Zemi a měli mnoho dalších menších božstev, víra v Modré nebe byla tak silná, že i evropští cestovatelé si povšimli významnosti tohoto boha. Křesťané i muslimové tak mohli lehce propadnout pocitu, že získat náklonnost Mongolů k islámu či křesťanství nebude tak těžké, protože stejně jako Hospodin a Alláh, i Mo'nh Tengger sídlil na nebesích. Snad i proto nebylo pro raně středověké křesťany tak těžké christianizovat altajské národy.

3.2.2.2. Křesťanství za Yuanské dynastie

Tato podkapitola je věnována postavení nestoriánské církve v období dynastie Yuan. Chtěla bych tu shrnout obecné informace o působení východoasyrské církve za Yuanů a o jejich pádu po vyhnání Mongolů z Číny a dále zmínit významné osobnosti ve službách mongolských chánů.

Informace o nestoriánech v mongolské říši přinesli do západního světa především cestovatelé, kteří o svých cestách zanechali psaná svědectví. Jsou to buď cestopisy psané mnichy putujícími do Asie z pověření králů či papežů nebo knihy sepsané kupci anebo se jedná o

⁷¹ Li tang, 2006, str. 5

⁷² Li Tang, str. 4

dopisy, které tito lidé přinesli od mongolského dvora pro papeže nebo pro své panovníky. Těmito cestovateli byli Marco Polo, Vilém Rubruk, Jan Plano Carpini, ale také Odorico z Pordenone či Jan z Montecorvina. Jan Plano z Carpini dorazil do Karakorumu, kde se setkal s chánem Gүjүkem. Rubruk putoval ke dvoru Gүjүkova následovníka chána Mөngkeho a Marco Polo působil na dvoře chána Chubilaje. Všichni ve svých poznámkách hovoří o nestoriánech, kteří žijí po celé říši, buď ve městech spolu s muslimy, nebo mají vlastní vesnice s kostely. Také se setkávají s nestoriánskými knězi přímo u mongolského dvora. I perští historikové jako Rašid ad-Dín, Džuvajní, nebo syrský historik Bar Hebraeus se zmiňují o nestoriánských křesťanech v mongolské elitě⁷³. Bar Hebraeus ve své *Chronicon ecclesiasticum* zaznamenává informace o dvou nestoriánských mniších, kteří se vydali z Pekingu do Jeruzaléma. Jeden z nich, Rabban Markos, se později stal patriarchou Yahbhallahou III. a druhý, Rabban Sauma, byl vyslán na rozkaz íl-chána Arguna na diplomatickou misi do Evropy. Stručnému životopisu těchto dvou mužů je věnována jedna z podkapitol.

Přítomnost nestoriánů v mongolské říši dokládají i archeologické nálezy roztroušené v různých oblastech Číny a Vnitřního Mongolska. O nich se zmiňují v kapitole Nestoriánské památky na území Vnitřního Mongolska.

3.2.2.2.1. Čínské pojmenování pro křesťany

Během vlády yuanské dynastie v zemi působily dva hlavní křesťanské směry: nestoriáni a katolíci. Obě tyto skupiny byly v čínských historických pramenech nazývány *Yelikewen*. Původ tohoto termínu je stále diskutován, přestože mnozí jej odvozují od řeckého slova *archon*. To mělo přejít do staré mongolštiny jako *ärkägün*, *erkegün* a následně do čínštiny jako *yelikowen*. *Archon* se překládá jako arcijáhen. Toto jméno je mnohokrát zmíněno v yuanských análech *Yuanshi*, kde je uváděno ve spojitosti s náboženskou politikou společně se skupinami, jako jsou muslimové, taoisté a konfuciáni⁷⁴. Nestoriáni jsou někdy také

⁷³ Li Tang, 2006, str. 7

⁷⁴ Li tang, 2006, str. 5

nazývání *diene*, což by mělo odkazovat na perské slovo *Tarsa*, znamenající „Ti, kteří se obávají Boha“⁷⁵.

3.2.2.2.2. Vláda Chubilaj chána

Vzhledem k tomu, že se v této podkapitole věnuji Číně pod nadvládou dynastie Yuan a Chubilaj se stal zakladatelem této mongolské dynastie, rozhodla jsem se začlenit kapitolu zabývající se jeho vládou do tohoto oddílu a v kapitole o Velkých chánech jej už znovu nezmiňuji.

Chán Chubilaj (Qubilai, Kublaj), jehož vláda začala v roce 1260, byl po Čingischánovi asi nejznámějším mongolským vládcem. Byl bratrem Möngkeho, Chülegüa a Arik-buky a synem Sorchochtaí. Jeho matka mu jistě kromě zajištění čínského klasického vzdělání vstúpila i úctu k duchovním cestám, hlavně k té křesťanské. I když Chubilaj osobně křesťanem pravděpodobně nikdy nebyl, projevoval křesťanství úctu, která souvisela i s památkou jeho matky. I když později na nestoriánství zanevřel a přiklonil se ke katolictví, zasáhl on a jeho vyslanci do dějin křesťanství v nemalé míře.

Na jeho dvoře působilo určité množství nestoriánských křesťanů. Víme například o ministru Bulchajovi, Kerejtovi a nestoriánu, který v dlouholetém bratrském sporu neváhal podporovat Arik-buku v jeho opozici proti Chubilaj chánovi. Jak se zdá Arik-buka sám byl nestoriánům velmi nakloněn, a proto ho zřejmě podporovali. Podle Rašíd ad-Dína působilo na dvoře chána mnoho Kerejtů⁷⁶. Na druhé straně ongutská knížata: nestoriáni Kuni-buka a Aibuka se přiklonili na stranu Chubilaje.

Zvrat v Chubilajově náklonnosti k nestoriánům zřejmě zapříčinilo povstání vedené Najanem a Kadanem. O tomto povstání se rozepisuje Marco Polo ve svém díle. Píše, že kvůli tomuto povstání vytáhl do bitvy i sám Chubilaj a osobně řídil vojenské operace. Byla to první a poslední bitva, které účastnil po svém nástupu na trůn. Polo píše, že: „*Najam byl vyznáním křesťan, avšak nenapodoboval vyznání víry, třebaže měl na své velitelské korouhvi znamení kříže a třebaže měl s sebou mnoho křesťanů*“⁷⁷. Najan byl vládcem východního Mongolska a

⁷⁵ Li tang, 2006, str. 6

⁷⁶ Rašíd ad-Dín, 1952, str. 132

⁷⁷ Polo, 1989, str. 83

severního Mandžuska. O nestoriánské propagandě v této oblasti nemáme jasné důkazy, přesto vznik křesťanského hnutí ukazuje, že misionáři byli úspěšní. Toto povstání bylo Chubilajem rozdraceno a Najan byl popraven bez prolití krve⁷⁸. Do čela povstalců se ale po Najanově smrti postavil kníže Chadaan. Těžké boje trvaly celé dva roky a povstalci nakonec prohráli. Vůdcové byli popraveni a řadoví vojáci byli vyhnáni do Ordosu a Amda.

Po porážce povstání začali podle Pola Saracéni a Židé z Chubilajova vojska napadat křesťany, kteří bojovali na Najanově straně a „*tvrdit, že jejich Kristus, jehož kříž měl Nayam na své korouhvi, nebyl schopen pomoci jemu a jeho vojákům, a tak se každodenně posmívali Kristově moci a vyvolávali u křesťanů nelibost. Křesťané, kteří slíbili králi poslušnost si mu stěžovali na toto obtěžování. Král svolal Židy a Saracény společně s křesťany a řekl křesťanům: „ Jestliže váš Bůh a jeho kříž nechtěli Nayamovi pomoci, nestyděte se za to, protože dobrý Bůh nesmí chránit nespravedlivost a bezpráví. Nayam byl zrádcem svého pána, byl to vzbuřenec plný nespravedlivosti a prosil vašeho Boha, aby mu pomohl v jeho špatnosti, avšak váš Bůh, který je dobrý, nechtěl být nakloněn jeho zločinům. Proto poroučím všem Židům a Saracénům, aby se nikdo neopovážil rouhat se kvůli tomu kříži Páně nebo vašemu Bohu“.* A tak se stalo, že potom s takovým rouháním přestali“⁷⁹.

Chubilaj nechtěl nestoriány pronásledovat, jednak zřejmě kvůli vlastní úctě, matce a také kvůli Ongutům, kteří byli velkou oporou trůnu. Asi proto Chubilaj poslal prostřednictvím bratrů Polových dopis papeži, aby do Číny vyslal své kněze. Chubilaj nechtěl zavrhnout křesťanství samotné, pokusil se však nahradit nestoriány katolíky⁸⁰. On sám začal preferovat buddhisty.

3.2.2.2.3. Postavení a privilegia nestoriánů

Křesťanští kněží, stejně jako kněží buddhističtí, muslimští, taoističtí nebo konfucianští užívali privilegií udělených jim chánem. Nestoriáni se těšili přízni mongolských vládců a často zastávali důležité funkce. Na konci třináctého století ale do Číny začal pronikat

⁷⁸ Polo, 1989, str. 83

⁷⁹ Polo, 1989, str. 84

⁸⁰ Gumiljov, 1974, str. 220-221

římskokatolický směr a jeho misionáři začali soupeřit s východoasyrskými kněžími. Chán Chubilaj se přiklonil k buddhismu a postavení nestoriánů se změnilo. Dnes už nelze přesně určit, kolik nestoriánů v říši za Yuanů žilo. Dochované informace zmiňují obrovskou komunitu. Dominikánský arcibiskup Jan de Cora zaznamenal ve své knize psané okolo roku 1330, že v „*Cathayi žije více než 30 000 nestoriánů, kteří byli bohatí a měli pěkné a zbožně uspořádané kostely s kříži a obrazy oslavujícími Boha a svaté*“⁸¹. Také měli nejrůznější úřady a mnoho privilegií udělených jim císařem. Populace nestoriánů byla tak velká, že vláda musela zřídit speciální úřad pro náboženské záležitosti nestoriánského kněžstva⁸². Tento úřad byl zřízen roku 1289 Chubilajem po velkém Najanově povstání. Gumiljov se proto asi právem domnívá, že tento úřad měl na starosti kontrolu křesťanů a jejich moci⁸³.

Kněží *yelikewen* užívali stejně jako buddhisté, taoisté a muslimové různých privilegií a byli osvobozeni od vojenské služby⁸⁴. Za vlády různých chánů se jejich privilegia zvětšovala či zmenšovala. Prvotním úkolem kněží totiž mělo být především intenzivní modlení se za panovníka a za jeho prospěch. Zvýhodnění byli i v placení daní. Za Gүjüka a Mөngkeho byli všichni kněží od daní osvobozeni. Chubilaj vydal roku 1283 edikt, kterým přiznal kněžím *yelikewen* rentu. Potom platili daně jen ti kněží, kteří měli rodinu a v roce 1308 museli daně platit už všichni bez výjimky⁸⁵.

3.2.2.2.4. Významní nestoriáni za Chubilajovi vlády

Nestoriánských křesťanů bylo na dvoře mongolských chánů poměrně mnoho. Ať už to byla ongutská knížata Aj-buka a Kuni-buka⁸⁶, která se přidala k Chubilajovi nebo kerejtský ministr Bulchaj, který se ve sporu Chubilaje a Arik-buky přiklonil na Arik-bukovu stranu. V letech

⁸¹ Henri Yule, *Cathay and the way Thither*, str. 240 v Li Tangovi, str. 10, není jasné, zda Jan de Cora opravdu Čínu navštívil nebo zda o tamějších nestoriánských kostelech jen slyšel

⁸² Li Tang, 2006, str. 9

⁸³ Gumiljov, 1974, str. 221

⁸⁴ Yuan shi Vol 5 v Li Tang, 2006, str. 15

⁸⁵ Li Tang, 2006, str. 15

⁸⁶ Gumiljov, 1974, str.215

1278-80 ovládal celou provincii Gansu v Číně nestoriánský křesťan jménem Mar Sergius. Byl jmenován do úřadu Chubilaj chánem a do roku 1281 měl postavit 7 klášterů⁸⁷.

Pravděpodobně nejznámějšími nestoriánskými křesťany za Chubilajova panování jsou ale dva mniši Rabban Sauma a jeho žák Rabban Markos.

3.2.2.2.5. Chubilajovi vyslanci Rabban Sauma a Rabban Markos

Rabban Sauma se narodil v Pekingu jako syn nestoriánského křesťana. Rok jeho narození není přesně znám, ale dá se předpokládat, že se narodil mezi léty 1220 – 1230. Od mládí byl veden ke křesťanské víře a dostalo se mu velmi dobrého vzdělání. Ve dvaceti letech se odmítl oženit a rozhodl se vzdát se všeho světského. Odešel do hor poblíž Pekingu a stal se asketou. O jeho počínání se dozvěděl i Markos, syn Bajniela, arcijáhna v Kóšangu⁸⁸, který se chtěl stát mnichem. Vydal se tedy za Rabbanem Saumou a stal se jeho žákem. Bar Hebraeus, jakobitský biskup a filozof, píše ve své kronice *Chronicon Ecclesiasticum*, že Markos i Sauma byli krajané a nazývá je Ujgury⁸⁹. V roce 1278 se oba vydali se svolením Chubilaje⁹⁰ na pout' do Jeruzaléma. Putovali přes Kóšang, rodné město Markuse, dále po hedvábné stezce přes Chótan, Kašgar, Talas až do Bagdádu. Cestou navštívili různé komunity východních křesťanů a v Bagdádu se setkali s tamějším patriarchou Mar Denhou I., který je vyslal ke dvoru íl-chána Abachy. Poté zamýšleli putovat dál směrem k Jeruzalému, cesta byla ale uzavřena kvůli vojenskému konfliktu v Sýrii. Proto se vrátili zpět do Bagdádu. Z patriarchova příkazu se měli vracet zpět do Číny, aby tam nadále šířili víru v Krista. Ze stejného důvodu také patriarcha jmenoval Markose metropolitou pro oblast „*Kathay a Wang*“, což byly dvě oblasti v severní Číně a dal mu jméno Yahbhallaha. Mniši se vydali na cestu, ale kvůli válce v Transoxianě museli dva roky setrvat v klášteře poblíž Mosulu. V roce 1280 patriarcha Mar Denha zemřel. Bar Hebraeus píše, že po Mar Denhově smrti se přimluvil emír jménem Amšut u krále králů za to, aby se příštím patriarchou stal Yahbhallaha. Prý si to přejí všichni křesťané a nestoriáni

⁸⁷ Atiya, 1968, str. 263

⁸⁸ http://www.nestorian.org/history_of_rabban_bar_sawma_1.html

⁸⁹ <http://www.aina.org/books/mokk/mokk.htm#c10>

⁹⁰ Bar Hebraeus, *Chron. Eccles.*, sect. ii, col. 451 na <http://www.aina.org/books/mokk/mokk.htm#c10>

v Bagdádu⁹¹. A tak byl Markos zvolen na shromáždění biskupů v Seleucii-Stesiphonu patriarchou Yahbhallahou III.

Bar Sauma zůstal svému příteli Yahbhallahovi nablízku. Za vlády íl-chána Ahmada, Abachova nástupce došlo ke spiknutí dvou biskupů a dvou vysoce postavených úředníků proti Yahbhallahovi a Bar Saumovi. Spiklenci přesvědčili Ahmada, že Yahbhallaha se svým přítelem se přidali k Argunovi, Ahmadovu bratrovi, a chystají se poslat Chubilaj chánovi dopis očeňující Ahmada. Dosáhli dokonce toho, že byl patriarcha uvězněn na čtyřicet dní. Poté, co se prokázala jeho nevina, byl propuštěn a úředníci, kteří ho obvinili, byli popraveni a biskupové vyhnáni.

Když se íl-chán Argun, který nastoupil na trůn po svém bratrovi Ahmadovi, rozhodl vyslat na západ poselstvo s cílem získat spojence pro boj s egyptskými mamlúky, požádal Yahbhallahu, aby vybral vhodného muže pro tento úkol. Yahbhallaha oslovil svého přítele a učitele Bar Saumu, který zůstal po zvolení Yahbhallahy v Bagdádu. Bar Sauma obdržel dopisy od Arguna i od patriarchy určené evropským králům a papeži, a vydal se se svým doprovodem a dary na cestu. Poselstvo putovalo přes Konstantinopol, kde nastoupilo na loď do Středomoří. Během své diplomatické cesty navštívil Konstantinopol, Řím, Paříž a Bordeaux a hovořil s císařem Andronikem II., králem Filipem IV. Francouzským a anglickým králem Edwardem I. a navštívil papeže Nicholase IV.⁹² Po úspěšném dokončení diplomatické mise se vrátil zpět k íl-chánovi (v té době vládl už Gajchatu) a podal mu o své cestě zprávu. Bar Sauma zemřel po svém návratu do Bagdádu v lednu 1294 při záchvatu horečky⁹³.

V roce 1295 došlo k rozepři mezi Gajchatuem a jeho bratrancem Bajduem, která v zemi vyvolala nestabilitu. Poté, co byl Gajchatu zavražděn, ujal se vlády Bajdu. Ani jeho panování netrvalo dlouho, pouhé čtyři měsíce. Dalším íl-chánem, který nastoupil na trůn byl Mahmud Ghazan. Za jeho vlády došlo k povstání muslimů, kteří se chtěli křesťanům pomstít za dlouhá léta, kdy byli křesťané íl-chány upřednostňováni na úkor muslimů. Největší bouře zasáhly Maragu, město, kde sídlil v klášteře Yahbhallaha III. Tamější muslimové vnikli do klášteře, vyvlekli patriarchu a biskupy ven a lynčovali je. Patriarchův život zachránil arménský král

⁹¹ *Chron. Eccles.*, sect. ii, col. 452 na <http://www.aina.org/books/mokk/mokk.htm#c10>

⁹² Atiya, 1968, str. 263

⁹³ <http://www.aina.org/books/mokk/mokk.htm#c10>

Hethum, který zasáhl se svými vojsky a patriarchu vykoupil. Yahbhallaha se pak musel skrývat až do roku 1297, kdy se mu podařilo přesvědčit íl-chána, aby mu vrátil zpět jeho postavení. Poté se vrátil roku 1299 zpět do Maraghy, kde obnovil zničený klášter. Od roku 1297 až do smrti Mahmuda v roce 1304 měl patriarcha íl-chánovu přízeň a vládce jej dokonce několikrát v Maraze navštívil. Po Mahmudovi nastoupil Öldžeju, který byl sice vychován jako křesťan a byl dokonce pokřtěn, nakonec ale přijal islám. I přes Yahbhallahovy návštěvy u dvora a jeho snahy o zastavení útlaku křesťanů, muslimové stále drancovali křesťanské kostely a pořádali útoky na křesťany v ulicích měst. Yahbhallaha zemřel v listopadu 1317 ve svém klášteře v Maraze, kde byl také pohřben⁹⁴.

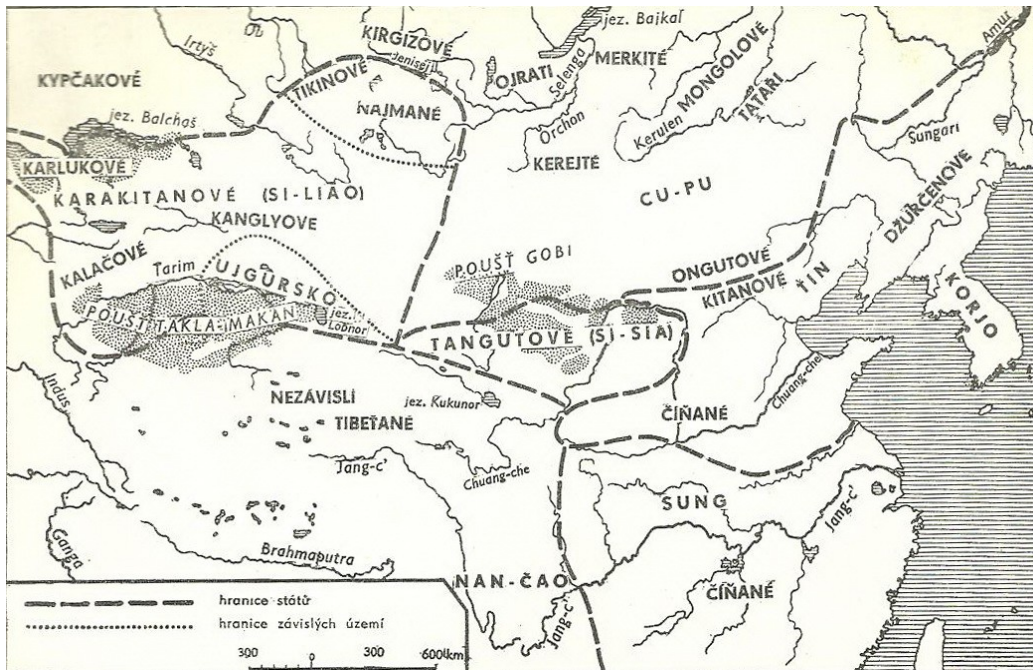
3.2.2.2.6. Úpadek nestoriánské církve

Díky svědectví Jana z Montecorvina Marca Pola máme doklady o nestorianismu v Číně ještě ve 14. století. S příchodem katolíků byly ale obě církve oslabovány neustálými vzájemnými spory, čímž dávaly větší prostor k působení buddhistům. Když byla roku 1369 dynastie Yuan z Číny vyhnána, vládu převzala dynastie Ming a začala vlna persekucí proti všemu nečínskému, tedy i proti cizím náboženstvím. To vedlo k úpadku a vymizení nestoriánů v Číně na přelomu 14. a 15. století. Současně s tím začal s obdobnými persekucemi ve Střední Asii Timur Lenk a nestoriánství zmizelo z asijských stepí a měst stejně rychle jako se tam rozšířilo. Někteří badatelé se domnívají, že v srdci Asie přežívá pozůstatek nestoriánských ritů v tibetském lamaismu. Nápadná podobnost s lamaistickým monasticismem, užití posvátné vody, kadidlo a oděv podobného charakteru jako v nestoriánské praxi je údajně pozůstatkem nestoriánského působení ve vrcholném středověku⁹⁵.

⁹⁴ <http://www.aina.org/books/mokk/mokk.htm#c14>

⁹⁵ L. A. Waddell, *The Buddhism of Tibet*, London, 1895 v Atiya, 1968, str. 263

4. Etnické skupiny, které vyznávaly křesťanství na území Vnějšího a Vnitřního Mongolska

Rozložení kmenů Centrální Asie ve 12. Století (Gumiljov,1974, str. 345)

Ve 12. století obývaly oblast dnešního Mongolska kmeny Kerejtů, Najmanů, Ojratů, Mongolů a Tatarů. Západní Mongolsko od Selengy až po Černý Irtyš bylo územím Najmanů. Další velký kmen, Kerejtové, sídlil mezi řekami Orchon a Cherlen. Předpokládá se, že Najmani a Kerejti byli pomongolštěné turkické kmeny. Lze tak usuzovat z názvů jejich titulů a některých známých jmen, které jsou turkického původu⁹⁶. Severními sousedy Kerejtů byli Merkité a Ojraté. Na východ od Kerejtů sídlili mezi řekami Onon a Cherlen Mongolové a na jihovýchod od Cherlenu Tataři. Směrem na jih od nich u hranic džurčenské říše Jin sídlili Ongutové a Chonggirati. Čínské anály dělily etnika žijící za hranicí čínské říše na Bílé Tataře, Černé Tataře a Divoké Tataře. Toto dělení bylo založeno na stupni civilizovanosti jednotlivých národů z čínského pohledu. Bílé Tataři byli národy sídlící poblíž čínských hranic. Přejímaly některé prvky čínské kultury a od Číňanů kupovali různé zboží, především hedvábí a porcelán. Jako Černí Tataři byly označovány kočovné kmeny pohybující se v oblastech na sever nebo na západ od pouště Gobi.

⁹⁶ Grousset, 1970, str. 190-191

Národy, které sídlily v lesích táhnoucích se od severního Mongolska dál na sever, byly označovány jako Divocí Tataři⁹⁷.

V této kapitole chci shrnout informace o kmenech, o kterých s jistotou víme, že v průběhu své existence alespoň na nějaký čas vyznávaly křesťanskou víru. Podle Gumiljova byli v té době jako Onguté a Kerejté (tedy v 11. století) pokřtěni i Oguzové a část Džikilů a mezi Kitany a jinými západomandžuskými kmeny se zřejmě objevil křesťanský prvek. Zajímavé je, že i nedaleko Irkutsku v údolí Angary na březích řeky Ungy objevila expedice A. P. Okladnikova nestoriánské hroby s kostrami lidí středoasijského, europoidního antropologického typu. V 11. a 12. století to bylo území Merkitů⁹⁸. Ze stepních národů, které jsem zmiňovala výše, jsem vybrala tři etnika, která byla s křesťanstvím spjata nejvíce a se kterými se Mongolové 13. a 14. století setkali nebo je porazili, a proto mohli v různých podobách přejímat jejich kulturu a myšlenky. Těmito etniky jsou Najmani, Kerejtové a Onguti.

4.1. Najmani

Najmani byli pomongolštěný turkický národ⁹⁹, který obýval území rozprostírající se od pramenů Selengy až k Tarbagataji a údolí Irtyše. Byli západními sousedy Kerejtů¹⁰⁰. Víme o nich, že přijali od Ujgurů víru v Krista někdy v 11. století a s vírou přijali i syrské písmo a vzdělání. Jsou považováni za jeden z nejvzdělanějších kmenů ve stepi 12. století¹⁰¹. Přesnější informace o jejich přechodu ke křesťanství nemáme a není ani známo, jaké postavení mělo křesťanství v jejich vlastním náboženském systému. Najmanský vládce Güčlük přijal na počátku 13. století buddhismus. Poté, co svrhl gürchána a uchwátit karakitanský trůn, začal v karakitanské říši prosazovat buddhismus a křesťanství a dokonce zakázal muslimům

⁹⁷ Mehta, 1995, str. 8-9

⁹⁸ Gumiljov, 1974, str. 106

⁹⁹ Grousset, 1970, str. 190

¹⁰⁰ Roux, Dějiny střední Asie, 2007, str. 183

¹⁰¹ Poucha, 1955

jakékoliv veřejné vyznávání víry¹⁰². Rubruk o Najmanech píše, že byli pravými poddanými Kněze Jana¹⁰³.

4.2. Kerejtové

Kerejtové byli v 10. století jedním z nejvýraznějších kmenů Centrální Asie. Obývali oblast od řeky Orchon až po Bajkal. Jejich původ je dodnes nejasný. Snad byli jedním z turkických kmenů a podle čínského dělení patřili mezi Černé Tatary¹⁰⁴. Ve 12. století žili v údolí Tuuly, nedaleko dnešního Ulaanbaataru. Kerejtové vyplňují časovou mezeru mezi pádem dynastie Liao v roce 1125 a vzestupem mongolské moci. Po pádu říše Liao se stali dominantním kmenem centrálního Mongolska. Zmínky o nich se hojně objevují až v souvislosti s Čingischánem v Tajné kronice Mongolů. Je o nich známo, že vyznávali, alespoň oficiálně, nestoriánské křesťanství.

4.2.1. Přijetí křtu

O tom, že Kerejtové věří v Krista, se zmiňuje nejeden středověký historik, mezi nimi například Rašíd ad-Dín a Bar Hebraeus. Příběh o přijetí křtu kerejtským chánem je dokonce zaznamenán i v Syrské eklesiastické kronice. Způsobu praktikování křesťanských obřadů u Kerejtů zaznamenal arabský historik Mari Ibn Sulejman.

Bar Hebraeus o Kerejtech napsal: „*jeden národ z národů Turků, obývající vnitrozemí směrem na východ, který se nazývá Kerit, věří v Krista a jsou instruováni ve víře a pokřtěni díky zázraku, který se stal jejich králi*“¹⁰⁵.

I Rašíd al-Dín píše, že „*k nim přišlo povolání Ježíše – mír jemu ! - a oni přijali jeho víru*“¹⁰⁶.

¹⁰² Biran, 2005, str. 82

¹⁰³ T'serstevens, 1966, str. 152

¹⁰⁴ Gumiljov, 1974, str. 103

¹⁰⁵ Malek, 2006, str. 350

¹⁰⁶ Rašíd al-Dín, 1952, str. 127

Podle dopisu zaznamenaného v Syrské eklesiastické kronice od mervského metropolity Abdyešua nestoriánskému patriarchovi v Bagdádu už z roku 1009, přijal kerejtský chán křesťanství po zázraku, který se mu přihodil:

„Král lidu zvaného Kereiti, východní Turci, obývající oblast severo-východu, právě lovil na jedné z vysokých hor své země. Byl zastížen krutou sněhovou bouří a sešel z cesty. Když už ztrácel naději na záchranu, zjevil se mu svatý a řekl mu: Pokud věříš v Krista, povedu tě správným směrem a nezemřeš tu“. Když král slíbil, že se stane ovečkou v Kristově stádu, ukázal mu cestu a dovedl ho k záchraně. A když chán došel bezpečně do svého stanu, shromáždil křesťanské obchodníky, kteří tu byli, a diskutoval s nimi o otázkách víry a oni odpověděli tak, že to nemohlo skončit jinak než křtem. Vzal si od nich Slovo Boží a uctívá jej každý den a teď mě vyzval, abych se k němu odebral nebo k němu vyslal kněze, který by ho pokřtil“¹⁰⁷.

Chán, který přijal křest, přijal i jméno Markuz¹⁰⁸ a svatý, který se králi zjevil, byl Mar Sergius, který pocházel ze Samarkandu, hlavního města sogdské říše. Je ztotožňován se Svatým Sergiem, který by uctíváný jak v Římské a Byzantské říši, tak i mezi předislámskými Araby¹⁰⁹. I Vilém Rubruk se o Svatém Sergiovi zmiňuje jako o jednom z největších svatých, o kterém Řekové tvrdili, že byl biskupem¹¹⁰.

Ke Kerejtům byl poslán jeden kněz a děkan, aby je pokřtili. Je proto otázkou, do jaké míry byli před křtem o víře poučeni a zda dostali nějaké instrukce, jak se chovat v souladu s ní. Každopádně byli i po třech staletích ve střední Asii známí jako křesťanský kmen a to i mezi muslimskými historiky. Jeden z nich, Mari Ibn Sulejman zaznamenává kerejtský zvyk spojený s koňmi: *„Král nechal postavit pavilon k umístění oltáře, na kterém byl kříž a Evangelium, a zasvětil jej Mar Sergiovi. Uvázal tu kobyly, vzal její mléko a položil? jej na Evangelium a na kříž a recitoval modlitby, které se naučil, a udělal nad nimi symbol kříže. Pak se on i jeho lidé douškem napili mléka“¹¹¹.*

¹⁰⁷ J. B. Abelos-Th.J. Lamy, 1877, str. 279-280 v Malek, 2006, str. 350-351

¹⁰⁸ Gumiljov, 1974, str. 105

¹⁰⁹ Dickens, 2001, str. 9

¹¹⁰ Knobloch, 1964, str. 136

¹¹¹ Dickens, 2001, str. 9

Po křtu Kerejtů nastaly komplikace v záležitostech postu, protože kočovníci neznali rostlinnou stravu. Na otázku v této záležitosti odpověděl patriarcha z Bagdádu, že je třeba se vyvarovat pouze masa, ale mléčné výrobky se jíst mohou ¹¹².

4.2.2. Ong-chán a kněz Jan podle Viléma Rubruka

Zajímavým zdrojem informací o Kerejtech je i kniha Viléma Rubruka. Byl to dobrý pozorovatel a zaměřoval se jako dobrý katolík a misionář pochopitelně na vše, co bylo nějak spjato s jeho vlastní vírou. Na své cestě se setkal i s legendou o knězi Janovi, který je často spojován s Ong-chanem, vládcem kmene Kerejtů. Jeho poznámky k tomuto tématu jsou ale poněkud zmatené. Zřejmě zapsal to, co mu tlumočníci přeložili a vzhledem k nedokonalé znalosti středoasijských národů ho nesrovnalosti nijak netrápily. Zde tedy uvádím, co napsal Vilém Rubruk o Ong-chanovi:

„ Tito Kitajové žili v horách, přes které jsem putoval. Na planině mezi horami žil jistý nestoriánský pastýř, mocný vládce národa Najmanů. Byli to křesťané a příslušníci nestorovy sekty. Po smrti Kon-chánově se tento nestorián zmocnil vlády v jeho říši. Říkali mu král Jan a šířili o něm desetkrát více báchorek, než bylo pravda. Nestoriáni z těchto končin to rádi dělají. Rozšiřují do světa věc, na kterých není zbla pravdy. Například o Sartachovi, o Mangu-chánovi i o Kujuk-chánovi tvrdili, že se stali křesťany jen proto, že se ke křesťanům chovají s větší úctou než k ostatním; ani zdaleka však nejsou křesťany. O tom králi Janovi kolovalo tedy mnoho různých zvěstí; avšak když jsem projížděl jeho zemí, nenašel jsem nikoho kromě několika nestoriánů, kdo by o něm něco věděl. ...Tento král Jan měl bratra, který byl též mocným mužem a pastýřem. Jeho jméno bylo Ung; bydlel za karakitajskými horami, tři týdny cesty od země svého bratra. Vládl nad vesnicí zvanou Karakorum a nad národem Kritů nebo Merkitů, kteří byli nestoriánskými křesťany. Jejich pán však odpadl od víry v Krista, stal se modloslužebníkem a měl u sebe kněze, kteří všichni byli uctívači d'áblů a čaroději.....Když král Jan zemřel bez mužských potomků, zvýšila se náramně moc jeho bratra Unga, takže si začal říkat chán.“

Také se od Rubruka dozvídáme o kováři jménem Čingis, který kradl Ungovi koně a posléze ho přepadl, porazil a „ Ung uprchl do Kitaje, jeho dcera byla zajata a Čingis ji provdal za

¹¹² Gumiljov, 1974, str. 105

jednoho ze svých synů. Z toho manželství se narodil velký chán, který tu dnes vládne, Mangu chán“¹¹³.

Poznámka o Čingisovi – kováři je zajímavá a můžeme se jen dohadovat, od koho Rubruk příběh vyslechl. Pokud nebyl vypravěč mongolským uchvatitelům nakloněn, mohlo být toto označení myšleno pejorativně. Pokud by to však byl Mongol nebo byl v mongolských službách, mohl být tento titul vyjádřením úcty. Už staří Turci měli kováře ve veliké úctě a ještě v dnešní mongolštině je slovo *darhan* označením jak pro kováře, tak pro privilegované osoby¹¹⁴.

Rašíd ad-Dín nám píše ještě o dědovi Ong-chana známém jako Bujiruk chán, který se jmenoval Markuz, což je křesťanské jméno¹¹⁵. Tohoto Markuz Bujiruka zajal tatarský vládce a poslal ho k Džurčenům, kteří ho přibíli na dřevěného osla. Vnuk Markuze a Ong-chanův bratr se jmenoval Nilcha-Sengüm, což Rašíd ad-Dín překládá jako „rozený od Pána“¹¹⁶. V Tajné kronice mluví Ong-chan o tom, jak se modlil za svého syna „abaj babaj“, což je začátek syrské modlitby Otčenáše¹¹⁷.

4.2.3. Sorchochtaj-beki

Žena kerejtského původu jménem Sorchochtaj-beki (Sorqoqtai-beki, Sorkoktani-beki, Seroktan) byla velmi výraznou osobností mezi mongolskou elitou a mezi mongolskými šlechtičkami měla výjimečné postavení. Jednak byla snachou samotného Činggis chána, matkou tří chánů: Chülegüa – ílchána v Persii (vláda 1260-1265), Möngke chána (1251-1259) a Chubilaje (1260-1294) a v neposlední řadě byla také vlivnou vyznavačkou nestoriánství¹¹⁸.

Sorchochtaj (zemřela 1252) pocházela z kmene Kerejtů. Byla neteří Ong-chana, který byl zpočátku Čingischánovým spojencem, pak se ale obrátil proti němu a když Temüdzin Kerejty v roce 1204 porazil, vzal si k sobě dvě Ong-chanovy neteře, z nichž mladší dal svému synovi

¹¹³ Knobloch 1964, str. 98-99

¹¹⁴ Chinbat, 2010

¹¹⁵ Rašíd ad-Dín, 1952, str. 129

¹¹⁶ tamtéž str.130

¹¹⁷ Poucha, 1955, str. 38

¹¹⁸ Malek , 2006, str. 349

Tolujovi za manželku¹¹⁹. Rašíd ad-Dín se o Sorchochtaj-beki zmiňuje v souvislosti s jejím otcem, Ong-chanovým bratrem Džachambem, který měl prý čtyři dcery: „...jednu z nich si vzal sobě Čingis chán. Její jméno bylo Abike-beki. Druhou jménem Biktutmiš-fudžin dal svému staršímu synovi Džočiimu, třetí Sorkuktani-beki oženil s mladším synem Tuluj-chanem, ona byla matkou čtyř synů: Mengu-chána, Chubilaj – chána, Chulegu-chana a Arich-Buky. Poslední Džakambovu dceru dal synovi ongutského vládce.“¹²⁰.

Sorchochtaj tedy vstoupila na mongolský dvůr za pro ni poněkud pohnutých okolností. Přesto si získala velký respekt a úctu nejen zahraničních návštěvníků, ale i samotných Mongolů. Bar Hebraeus o ní napsal, že je „upřímnou ženou, podobnou Heleně, která byla velmi moudrá a plna upřímné víry“¹²¹. Rašíd ad-Dín ji označil za „nejmoudřejší ze všech“¹²².

Jan Plano z Carpini zapsal, že Sorchochtaj byla nejtěnější mezi Tatary, kromě matky císaře (tím byl tehdy Gүjүk) a mocnější než kdokoliv kromě Batua¹²³. Batu byl synem nejstaršího Čingischánova syna Džočiho a byl kromě Velkého chána Gүjүka bohatší a mocnější než všichni ostatní. Sorchochtaj využila velmi dobře své obratnosti v politice. Její manžel Toluj získal jako nejmladší Činggis chánův syn největší díl vojenských sil a také zdědil území, které obsahovalo oblast Burchan Chaldunu, místa které mělo pro Mongoly veliký význam. Po smrti Toluje majetek náležel vdově Sorchochtaj a jejich čtyřem synům: Mөngkemu, Chubilajovi, Arik–Bukovi a Chүlegүovi.

Po smrti Toluje chán Ögөdej zabavil a převedl několik tisíc vojáků z majetku Sorchochtaj ke svým jednotkám. Když si vojenští úředníci na tyto praktiky stěžovali, Sorchochtaj jim řekla, aby neobtěžovali chána s takovými maličkostmi, neboť jsou všichni stále vojáky Činggischánovými. Když se to Ögөdej dozvěděl, pochválil Sorchochtaj a prý se s ní také radil před všemi důležitými rozhodnutími. Také jí navrhl, aby se po tom, co ovdověla, provdala za

¹¹⁹ Xie Zaishan 1957, str 106 v Malek str. 350

¹²⁰ Rašíd al-Dín, 1952, str. 131

¹²¹ E.A.W.Budge, 1932a, str. 398 v Malek, str. 351

¹²² Rašíd Al-Dín, 1952, str. 89

¹²³ T'serstevens, 1966, str. 86

jeho syna Gūjūka. Ona to ale odmítla s tím, že musí po zbytek svého života pečovat o své syny¹²⁴.

Díky tomu, že si získala vojenskou i civilní podporu byla později schopna dosadit po smrti Gūjūka na trůn svého syna Mōngkeho. Mongolský dvůr ji stavěl dokonce na roveň Čingischánovy manželky a podle *Yuanshi* jí byl v roce 1266 posmrtně udělen titul císařovny Zhuangsheng¹²⁵.

Náklonnost mongolských chánů ke křesťanům zřejmě způsoboval mimo jiné fakt, že mnozí členové jejich rodiny byli přesvědčením křesťané. Sorchochtaj tedy, jako křesťanka a matka budoucích vládců, měla zřejmě vliv i na postoj svých synů k této víře. I když třeba nebyli křesťany sami, přinejmenším toto učení ctili a byli vůči němu tolerantní. Rubruk nám zaznamenává, že Mōngke byl vychován nestoriánským knězem a měl i jisté povědomí o Písmu.

Přestože byla křesťankou, i sama Sorchochtaj si uvědomovala, že pokud má někdo vládnout nad tak velkou říší, je třeba udržovat dobré styky s hodnostáři různých náboženství. Proto podporovala jak buddhisty, muslimy, tak i konfuciány a Chubilajovi umožnila čínské vzdělání, aby ho připravila na vládu v Číně. Také iniciovala založení muslimské školy Madrasah – i Khani v Buchaře. Sorchochtaj zemřela v roce 1252 a byla pohřbena vedle svého muže Toluje. Podle *Yuanshi* nechal Chubilaj za svou matku sloužit mši v Chrámu kříže v Quanzhou, kam se také za ní chodil modlit a přinášel jí obětiny¹²⁶. Je zajímavé, že Chubilaj nechal za svou matku mši sloužit právě v Quanzhou a ne v Pekingu. Archeologické nálezy ukazují, že v Quanzhou byla významná komunita Apoštolské církve Východu a je možné, že Sorchochtaj si přála být pohřbená právě tam.

4.3. Onguti

Onguti patřili podle čínského dělení do skupiny Bílých Tatarů. Tímto názvem označovali kočovníky usazené na jih od pouště Gobi, kteří kočovali podél Čínské zdi. Z čínského pohledu byli poměrně civilizovaní, protože převzali od svých čínských a kitanských sousedů

¹²⁴ Malek, 2006, str. 352

¹²⁵ Malek, 2006, str. 352

¹²⁶ Yuanshi, vol. 38, str. 826 v Malekovi, 2006, str. 354

některé prvky jejich civilizace¹²⁷. Podle Gumiljova byli Ongutové potomky Šatoů, posledního zbytku Hunů. Sídlili právě podél čínské zdi a sloužili císařům dynastie Ťin jako pohraniční stráž. Přestože rádi využívali výhod čínské civilizace v podobě luxusního zboží, nechtěli přijmout čínskou ideologii a kulturu. Tím více mohli být ovlivnitelní ujgurskými nestoriány¹²⁸.

Zdá se, že Onguté se stali křesťany zhruba ve stejné době jako Kerejtové. Svědčí o tom i jejich křesťanská jména jako Jan, Pavel, Šimon, Lukáš, Jakub, Ježíš a Jiří, která začali používat. Za čínské dynastie Tang (618-907) žili Onguté na severovýchod od oblouku Žluté řeky. Za vlády džurčenské dynastie Jin byli ve 12. století deportováni nebo sami odešli do jižního Mandžuska a dostali se do kontaktu s Tatary z údolí Cherlenu. Není přitom vyloučeno, že Tatary nakrátko přivedli ke křesťanské víře¹²⁹.

Onguti se ve 13. století usídlili v okolí záhybu Žluté řeky, dnes známém jako Ordos¹³⁰. První expedice, které se do této oblasti na počátku 20. století vydaly, zmapovaly sedm hlavních ongutských center. Častým nálezem v těchto lokalitách byly také turko-syrské nápisy. Za yuanské dynastie bývali ongutští kněží vysíláni do různých koutů Číny a od nich pravděpodobně pocházejí i nápisy na náhrobních kamenech z Quanzhou, které byly vyrobeny pro ongutské kněze¹³¹.

4.3.1. Ongutové a Velcí chánové

Rašíd ad-Dín píše, že Čingischán dal Ongutovi jménem Sengui svou dceru Alachaj-beki. Tento Ongut byl předtím rukojmím Altan-chána a poté, co dostal tajnou zprávu od svého strýce Alakuš-tegina, přijel zpět do města „Kenduk“. Z toho příběhu je vidět, že dívky z Čingischánova rodu byly dávány za manželky Ongutům a vládnoucí rod čingisovců si bral od Ongutů také své nevěsty. A tak i matka Arguna, Kajmyš-chatun, byla z kmene Ongutů¹³².

¹²⁷ Gumiljov, 1974, str. 103

¹²⁸ Gumiljov, 1974, str. 105

¹²⁹ Roux, 2007, str. 183

¹³⁰ Malek, 2006, str. 306

¹³¹ Zhang Bosong, *Neimengu Chifeng shi songshan chutu de Yelikewen jito cizhi mubei v Hajjiao shi yanjiu*, vol1(1994), str.117-118 v Li Tang, 2006, str. 11

¹³² Rašíd dal-Dín, 1952, str. 141

Zdá se ale, že Temüďžinova dcera Alachaj byla ženou hned tří nebo čtyř vládců. *Yuanshi* zmiňuje událost, kdy v roce 1221 táhl mongolský generál Muchali na Tanguty. Alachaj k němu tehdy vyslala posla jménem Xilijisi (čínská podoba jména Sergios), aby vzdal generálovi jejím jménem poctu¹³³.

Za vlády Temüra, Chubilajova vnuka, kdy proti Yuanům vytáhl do boje Chajdu, se Janu z Montecorvina podařilo podruhé pokřtít ongutského knížete Qorquze (Jiřího), který konvertoval od nestoriánství ke katolictví. Qorquz potom bojoval spolu s Kerejty ve službách Temüra proti Chajduovi a podařilo se jim zatlačit nájezdníky až k pramenům Černého Irtyše. Tam byl Qorquz roku 1298 zabit. Padl do zajetí a byl sťat¹³⁴. Montecorvino ve svém dopise sděluje, že po smrti krále Jiřího se jeho lid znovu vrátil k nestoriánství¹³⁵.

4.3.2. Města na území Ongutů

Stále se vedou diskuze o poloze Polem zmiňovaného města Tenduk, v němž žili nestoriánští křesťané. Tento Tenduk bývá někdy identifikován s oblastí ve Vnitřním Mongolsku, kde se nalézalo hlavní město ongutských Turků a kde byl v roce 1978 nalezen plášť ze zlatého brokátu z období mongolské říše¹³⁶. Název Tenduk by měl být zkomoleninou jména Tiande. V poslední době se ale objevují nové hypotézy o poloze tohoto města. V *Milionu* je jméno města zmiňováno také v souvislosti s bitvou mezi Čingischánem a knězem Janem, který je v tomto případě opět identifikován s Ong-chánem, vládcem Kerejtů¹³⁷. Polo v kapitole o provincii Tenduk a národech Gog a Magog píše: „*Když pak opustíme provincii Egrigrayu, dojdeme východním směrem do provincie Tenduchu, kde je mnoho měst a hradů a kde obvykle sídlil onen velký král, který je často vzpomínán ve světě a jemuž Latini říkali Kněz Jan. Ta velká provincie je poplatná chánovi. Vládne tam král z rodu onoho krále, kterému se dosud říká kněz Jan, a jmenuje se Jiří. Všichni velcí chánové po smrti onoho krále, kterého zabil Chynchys v boji (Ong-chán), dávali králům té země své dcery za manželky. Jsou tam sice nějací modláři a někteří obyvatelé žijí podle zákona odporného Mohameda, většina národa té*

¹³³ Malek, 2006, str. 360

¹³⁴ Gumiljov, 1974, str. 223

¹³⁵ Malek, 2006, str. 371

¹³⁶ A. T. Kessler 1993, pp159-161 v Malek, str. 327

¹³⁷ Malek, 2006, str. 365

provincie se však drží křesťanské víry a celá ta země si říká křesťanská. Vládne mezi nimi kmen, jehož příslušníci jsou nejkrásnější a nejobratnější v obchodování.....V oněch končinách jsou kraje nazvané Gog a Magog. Gog nazývají ve své řeči Ung (tady pravděpodobně ukazuje na jméno Ongutů ¹³⁸) a Magog Ungul.....¹³⁹.

Asi nejvýznamnějším nálezem v oblasti Vnitřního Mongolska jsou pozůstatky města Olun-süme (čínsky Alunsumu). Vědci si stále nejsou zcela jisti jakou pozici a jaké jméno tomuto sídlu přiřadit. Je ale jisté, že bylo velmi významným centrem náboženským, neboť se tu našly pozůstatky mnoha chrámů či kostelů, jeden dokonce v západním křížovém stylu, který byl postaven okolo roku 1293 Montecorvinem v rámci jeho misijní činnosti¹⁴⁰. Město leží severně od břehů řeky Aibuqa-in na říčce Heishui¹⁴¹. Nedaleko města se nachází také hřbitov s náhrobky popsanými syrštinou, tedy liturgickým jazykem východosyrské církve. Jedna z teorií předpokládá, že Olun-süme bylo jak náboženské centrum, tak také sídlo ongutského krále a hlavní město. Je také možné, že kočovní Onguté neměli jen jedno hlavní město, jak ostatně vidíme i u jiných dynastií kočovnického původu, např. Kitanů, Džurčenů i Mongolů¹⁴². V *Yuanshi* je zmínka o vzniku „Nového města“ právě na řece Heishui. Podle Maurizia Paolilla se ze záznamů v *Yuanshi* dá vyvodit, že vznik tohoto města je spojen s osobou ongutského krále Jiřího. Dále je tato oblast roku 1310 popsána jako „dědičné sídlo“ krále Jiřího. Toto město je zjevně spjato s ongutskými panovníky jak dokládá nápis na stéle, která se tu našla. Oslavuje čínský úřad udělený ongutskýmkrálům.

V souvislosti s tímto kmenem je zmiňováno město Košang, jeho obdobou jsou názvy „Cosan“ nebo „Tozan“. Zmiňuje ho i Odorico z Pordenone ve svých zápiscích jako město v zemi kněze Jana. Odorico městem procházel okolo roku 1328. V Košangu se také měli setkat na své cestě na západ Rabban Sauma a Markos s vládcem ongutů Aibukou, otcem Jiřího, který zřejmě vládl spolu se svým bratrem Kunbukou¹⁴³. Stále se s jistotou neví, zda Košang a Olon

¹³⁸ Malek, 2006, str. 365

¹³⁹ Marco Polo, 1989, str. 68

¹⁴⁰ Malek, 2006, str. 372-373

¹⁴¹ Malek, 2006, str. 367

¹⁴² Malek, 2006, str. 368-369

¹⁴³ P. G. Borbone 2000, str. 60-62, str 156-157 v Malek, 2006, str. 371

su'm jsou jedno a totéž město. Košang se zdá být hlavním městem na jihu ongutského území a Olon su'me na severu. Tím by se dalo vysvětlit mnoho otázek. Je ale ještě třeba mnoho výzkumů, než si budeme moci být jisti¹⁴⁴.

¹⁴⁴ Malek, str. 373

5. Nestoriánské křesťanství za Velkých chánů

Poté, co Čingischán dobyl obrovská území mimo stepní oblasti, na které byli Mongolové zvyklí, vyvstal problém, jak spravovat oblasti s usedlým obyvatelstvem. Mongolové zpočátku nechápali, k čemu jsou města a v mnoha případech je srovnali se zemí, aby měli pastviny pro své koně. Velmi důležitou roli v té době sehrál Yelü Chucai, úředník kitanského původu, který se stal Čingischánovým rádcem a poté přešel do služeb jeho následovníků. Tento muž chána přesvědčil, že lepší než ničení a vraždění podrobeného obyvatelstva, je ponechat je pracovat a žít navyklym způsobem a panovník z nich tak bude mít mnohonásobnější užitek, než kdyby byli mrtví. Chucai, který měl klasické čínské vzdělání, položil základ mongolské správě v obrovské říši¹⁴⁵. Pro fungování takového aparátu bylo samozřejmě třeba přijmout mnoho úředníků a písařů. Ti byli verbováni z řad celého obyvatelstva říše. Byli mezi nimi muslimové, buddhisté, konfuciáni, taoisté a samozřejmě i křesťané. Výhodou křesťanů v tomto ohledu bylo, že většina z nich měla vzdělání a uměli číst a psát. Jak už bylo zmíněno v první kapitole, nestoriáni spolu se šířením své víry, stavěli nemocnice, kostely a školy. Z pramenů se dozvídáme, že na mongolském dvoře působili nestoriáni jako lékaři, písaři, technici, vychovatelé, kazatelé a dokonce i správci určitých oblastí. Chánové tedy mohli jejich služeb využívat v různých ohledech.

Mongolové se s křesťany setkali už mnohem dřív, než začalo velké dobývání. Už Jesügej-bagatur Temüdzinův otec uzavřel těsné spojenectví s Toorilem Ong-chanem, kerejským vládcem. O křesťanství tedy povědomí měli a přinejmenším je přirozeně vnímali jako víru jejich sousedů, tedy ne žádný cizí prvek, i když se samozřejmě od jejich tradiční víry velice lišilo. Po Ong-chanově porážce, přijal Čingischán do své rodiny Toorilovy neteře Sorchochtaj-beki, Abike-beki a Biktutmiš-fudžin, jenž byli nestoriánkami. Od té doby začal být křesťanský element ve Zlaté rodině poměrně výrazný. Sorchochtaj vychovávala budoucí chány v úctě ke Kristovi a Möngke měl prý dokonce vychovatele nestoriána. Také měl několik křesťanských manželek, stejně jako jeho bratr Chülegü. Když Möngke nastoupil roku 1251 na trůn, rozhodl se definitivně dobýt Čínu a Persii a tak poslal své dva bratry Chubilaje a Chülegüa na válečná tažení. Když Chubilaj nastoupil po Möngkem na post Velikého chána, přesídlil centrum říše do Číny, zatímco Chülegü se stal íl-chánem, správcem a vládcem Persie.

¹⁴⁵ Gumiljov, 1974, str. 190

Mongolští chánové byli vždy velmi tolerantní, co se týkalo vyznání jejich poddaných. Jejich říše byla tak různorodá v množství kultur, národností a náboženství, že nějaká snaha o sjednocení by byla pravděpodobně marná nebo hůř, mohla by vést ke vzpourám a zániku říše. Proto se vláda zaměřovala hlavně na správní záležitosti. Když jednotlivé poddané země dodržovaly loajalitu, která se od nich vyžadovala, odváděly daně a přispívaly vojenskou pomocí v případě potřeby, chán neměl důvod své poddané nijak výrazně omezovat či trestat. Proto v říši kvetl obchod a různé nauky. Na mongolském dvoře pobývali muslimové, buddhisté, křesťané i šamanisté a nikdo se nad tím nepodivoval. Velcí chánové obvykle ctili všechna učení a, i když mohli mít k některému blíže než k jinému, snažili se respektovat všechna. Při svátcích navštěvovali svatostánky a obdarovávali kněze.

Evropští misionáři vyslaní k chánovi nám zaznamenali, co slyšeli od nestoriánských či pravoslavných kněží nebo od Evropanů zajatých a žijících u Mongolů. Tyto informace jsou pro téma mé práce velice cenné, a proto bych je chtěla v této kapitole využít a shrnout to, co nám o Möngke chánovi, Chubilajovi a Gүjүkovi zapsali.

5.1. Carpiniho zápisky z cesty ke dvoru Gүjүk chána

Plano Carpini navštívil dvůr mongolského chána Gүjүka roku 1247 jako vyslanec francouzského krále. Prošel celou Mongolskou říší až do hlavního města mongolských chánů v Karakorumu. Stejně jako později Rubruk se i Carpini ve svých zápiscích zmiňuje o křesťanském vládcí knězi Janovi. Na rozdíl od Rubruka ale existenci kněze Jana nezpochybňuje a zřejmě jen cituje to, co slyšel od svých průvodců. Píše: „ *Jeho (Ögödejovo) vojsko pak táhlo dále proti křesťanům, kteří obývají Velkou Indii. Když se o nich dozvěděl král této země, kterému se obvykle říká kněz Jan, vytáhl proti nim s celou svou mocí...* “¹⁴⁶. Carpini svým sdělením badatelům v pátrání po říši kněze Jana příliš nepomohl. Koneckonců ve svém díle se celkově spíše specializuje na popis vojska, válečné taktiky a zvyků „Tatarů“, než na legendární povídky.

Zajímavý je i jeho popis obyvatel Číny: „ *Kitajové jsou pohani a mají své zvláštní písmo. Mají prý též svůj Starý i Nový zákon, životopisy Otců, mnichy a budovy podobné kostelům. Říkají se, že mají též mnoho svatých jako my. Modlí se k jedinému Bohu, uctívají Pána našeho*

¹⁴⁶ Knobloch, 1964, str. 31

Ježíše Krista a věří v život věčný, neznají však křest. Ctí a váží si našeho Písma, mají rádi křesťany a konají mnoho dobra. ¹⁴⁷. Zajímavá je tady jeho zmínka o uctívání Ježíše Krista a o Písmu. Vše ostatní by se dalo nějak spojit s čínskými tradicemi. Z toho bychom mohli vyvodit, že buď bylo křesťanství v té době v Číně poměrně rozšířeným učením, nebo musel člověk, od kterého Carpini čerpal informace, mít nějaké povědomí o křesťanství a o Písmu.

Poté, co Carpini dorazil na mongolský dvůr, setkal se osobně s Gүjүk chánem, kterého nám i popsal: „ *Císař je muž asi 40 nebo 45 let starý, je prostřední postavy, velmi chytrý a lstivý a celým svým vystoupením vzbuzuje úctu. Málokdo ho viděl se usmát nebo žertovat. Tvrdí to křesťané, kteří s ním neustále žijí. Někteří křesťanští členové jeho domácnosti nás svatosvatě ujišťovali, že on sám prý, co nejdříve přijme křest. Důkazem toho bylo, že vydržoval mnoho křesťanských kněží a že vždy měl v blízkosti svého stanu křesťanskou kapli, kde kněží veřejně a nahlas zpívali a tloukli dřívky v době modlitby* “ ¹⁴⁸.

Jak se tedy zdá, Gүjүk chán měl ke křesťanství velmi blízko, neboť tady Carpiniho ujišťovali přímo členové chánovy domácnosti a ne jen kněží. Zároveň, vzhledem ke svému postavení a k tradicím mongolským a snad i trochu čínským se nechával se v dopisech titulovat: „*Já, Boží moc a císař všech lidí* “. Na jeho pečetích pak bylo vyryto: „*Bůh na nebesích a na zemi Kujuk chán, Boží moc, pečeť císaře všech lidí*“ ¹⁴⁹. Carpini také poznamenává, že Gүjүk se chystal podrobit si západní země, římské císařství i římskokatolickou církev. „*Jejich úmyslem je podrobit si celý svět, jak jim nařídil Čingischán*“ ¹⁵⁰.

Podle Džuvainího byl Gүjүk chán vychováván v křesťanské víře, a proto velmi štedře obdarovával křesťany a jejich kněží. Navíc měl prý ve svých službách křesťanského lékaře ¹⁵¹.

Pokud bychom mohli uvedeným informacím věřit, pak byl Gүjүk asi opravdu upřímným křesťanem. Z Carpiniho sdělení, ale nemáme informace o tom, jak se choval vůči jiným kněžím, ani žádné Gүjүkovo přímé sdělení v této záležitosti. Je tedy třeba ještě dalšího zkoumání.

¹⁴⁷ Knobloch, 1964, str. 30

¹⁴⁸ Knobloch, 1964, str. 56

¹⁴⁹ Knobloch, 1964, str. 56

¹⁵⁰ Knobloch, 1964, str. 56

¹⁵¹ Juvajni v Li Tang, 2006, str. 14

5.2. Popis Möngke chánova dvora podle záznamů Viléma z Rubruku

Vilém z Rubruku se původně vydal na příkaz francouzského krále Ludvíka IX. Svatého za Sartachem, synem Batua. Cílem jeho cesty bylo dosáhnout povolení šířit katolickou víru na Sartachově území, neboť se v Evropě doslechli, že se tento vládce stal křesťanem. Sartach jej ale poslal za Batuem a Batu nakonec za Möngke chánem, neboť si netroufal o věci rozhodnout sám. Rubruk dorazil na mongolský dvůr roku 1253. Z jeho vyprávění vyplývá, že už na Sartachově dvoře působili nestoriánští křesťané a to i ve vysokých funkcích. Sám Sartach byl možná křesťanství nakloněn, přesto nechtěl, aby se o něm říkalo, že je křesťan. Mongolové totiž křesťany chápali spíše jako národ, než jen náboženský proud. Zřejmě to souvisí s mongolským chápáním identity národa. Podle dobových analogií, kdy byla základem národa rodová božstva, lze usuzovat, že pro kočovníky byl národ těsně spjatý se svým náboženstvím. Dokládá to i Vilémův záznam, kdy za ním přišel jeden ze Sartachových úředníků a žádal ho: *„abychom nikde neříkali, že jeho pán je křesťan, nýbrž Mongol. Domnívají se totiž, že křesťan je jméno národa. Jejich zpupnost je tak veliká, že nechtějí být zvaní křesťany, ač možná věří něčemu, co se týká Krista. Chtějí prostě, aby jména Mongolů byla nade všechna jiná jména...“*¹⁵².

Rubruk pak na své cestě k Möngke chánovi dlouho putoval a popisoval různé národy a jejich víru. Ve městě „Kajlak“ navštívil dva „chrámy model“ a v jednom prý potkal člověka „který měl na ruce inkoustem namalovaný křížek. Myslil jsem, že je to křesťan, protože na všechny moje otázky odpovídal jako křesťan. Zeptal jsem se ho též: „Proč zde tedy nemáte kříž a obraz Kristův?“ a on odpověděl: „Nemáme to ve zvyku.“ Z toho jsem usoudil, že jsou křesťany, ale že jim chybí dostatečné poučení. Za truhlou, kterou tam měli místo oltáře a na kterou dávali svícny a obětní dary, jsem skutečně viděl obraz, kde byla vymalována téměř taková křídla, jaká mívá Sv. Michael: jiné postavy se podobaly kněžím, zvedajícím prsty jako k požehnání.“¹⁵³.

Nedaleko Kajlaku prý stála celá nestoriánská vesnice s kostelem, který poutníci navštívili¹⁵⁴.

¹⁵² Knobloch, 1964, str. 98

¹⁵³ T'serstevens, 1966, str. 146

¹⁵⁴ Knobloch, 1964, str. 119

Dále popisuje obřady buddhistických Ujgurů, kteří jsou u něho modláři. Píše, že se „*všichni klaní směrem k severu, tleskají a lehají si na zem, poklekají a čelo kladou do rukou. Nestoriánci v těchto zemích tedy nikdy nespínají ruce k modlitbě, ale modlí se s dlaněmi rozpjatými na prsou.*“¹⁵⁵. Také vyvozuje, že protože modláři používají velké zvony, nestoriáni je používat nechtějí.

Při čtení Rubrukova cestopisu se nedá přehlédnout jeho údiv nad soužitím tolika různých vyznání v jedné říši. Poměrně často opakuje, že v celé zemi pospolu žijí saracéni, modloslužebníci a nestoriáni. Modloslužebníci jsou u něho buddhisté, jak se dozvídáme z popisu chrámů a oděvu kněží. Není divu, že byl Rubruk tak udiven soužitím tolika věrouk v jedné zemi. Křesťanská Evropa byla tehdy rozdrobena na království, která byla symbolicky spojena císařem Svaté říše římské, skutečným pojivem evropských států byla však katolická církev. Na rozdíl od toho Mongolskou říši pojila osoba chána, který byl nejmocnějším pánem nade všemi. Díky mongolské víře, že chán dostává svůj úděl od nebes a díky tomu, že šamanismus jako jejich původní náboženství, nebyl nikdy tak strukturovaný jako jiné církve, nechápali chánové víru jako prostředek k vládnutí. Jejich říše byla spravována úředníky, mongolskou elitou a nade vším stál chán. Jednotlivé národy a oblasti žili dál vlastním způsobem života, vyznávali svou víru, a pokud by došlo k nepokojům nebo náboženským válkám, Mongolové by je potlačili bez ohledu na vyznání či etnickou příslušnost. To už ostatně dokázali při dobývání Asie, kdy byla srovnána se zemí celá města, která se dobrovolně nepodřídila mongolské armádě. V zájmu všech lokálních vládců tedy bylo předcházet jakýmkoliv nepokojům.

Rubruk se ve svých zápiscích snaží zjistit o východních křesťanech, co možná nejvíce, i když se můžeme jen dohadovat, kdo byli jeho informátoři. Jednou se zmiňuje o saracénech, kteří byli jeho společníky a kterých se ptal na nestoriánské obřady, ale ti to prý odmítli a vypadali uraženě. Jindy je jeho informátorem arménský mnich Sergius, který žije na dvoře Möngke chána. Rubruk navštěvoval nestoriánské kostely a popisoval, co viděl. Pochopitelně jsou nestoriáni pro něho odpadlíci, a proto se o nich ne vždy vyjadřuje lichořivě. Popisuje hlavně rituály, které jsou pro něho odlišné a zároveň si všímá časté podoby jejich rituálů s muslimskými a buddhistickými.

¹⁵⁵ T'serenstevens, 1966, str. 146

„Po celé cestě až do Kitaje žijí mezi nimi nestoriáni a Saracéni. V patnácti krajských městech žijí nestoriáni a jednom, zvaném Segin je dokonce biskup.....Můžeme-li věřit tomu, co mi říkali, jsou tam i poustevníci, kteří žijí v lesích drsným odříkavým životem. Jejich modlitby a svaté knihy jsou psány v syrštině, které vůbec nerozumějí. Proto mluví zpěvavě jako u nás mniši, kteří neznají gramatiku. Jsou to však lichváři a pijani a někteří z těch, kteří žijí mezi Tatary, mají jako oni mnoho žen. Vstupují-li do kostela, myjí si dolní končetiny jako Saracéni. Jedí maso v pátek a pořádají hostiny rovněž jako Saracéni. Biskup k nim přichází málokdy, sotva jednou za padesát let. Tehdy vysvětlí na kněze všechna děcka mužského pohlaví, i když jsou ještě v kolébce, čímž je vysvětleno, proč skoro všichni muži jsou kněží. Ti se pak ožení, což zcela odporuje učení Otců, ba jsou dokonce bigamisty, protože po smrti první ženy se ožení podruhé. Všichni propadli simonii, neboť žádnou svátost neudělí bez zaplacení....“¹⁵⁶.

Také se pohoršuje nad nestoriánskými vychovateli dětí vznešených Mongolů. Prý jim jdou jejich učitelé špatným příkladem a odrazují je tak od křesťanských ctností¹⁵⁷.

Po té, co dorazili na chánův dvůr, opět se tu setkali s nestoriánem - nejvyšším písařem, který měl u dvora velký vliv. Když se Rubruk poprvé setkal s chánem, bylo to v domě zesnulé chánovy manželky, která byla křesťankou. Chánův tlumočník byl nestorián, o němž si podle svých slov nebyl jistý, je-li to křesťan či ne.

Na chánově dvoře se Rubruk setkal s arménským mnichem Sergiem, který působil na dvoře už nějaký čas a tak Rubrukovi osvětlil, jak to u dvora chodí. Tvrdil, že Möngke je křesťan, že se nechal pokřtít a proto prosazuje křesťany a je jim nejvíce nakloněn. Je sice pravda, že jak Vilém popisuje, při slavnostech nebo velkých slyšeních u chána, kdy se scházeli kněží, aby se za chána modlili, přicházeli nestoriáni jako první, po nich muslimští kněží a nakonec „modláři“ tedy buddhisté. Mnich Sergius se stejně jako tamější nestoriáni domníval, že chán věří jen křesťanům, že ale chce, aby se za něho modlili všichni. I Rubruk si povšiml, že chán, ačkoliv byl křesťanství asi opravdu velmi nakloněn, jednal se všemi stejně vlídně a tak „si každý myslí, že jen on má vládcovu přízen a svolává požehnání na jeho hlavu“¹⁵⁸. Rubruk

¹⁵⁶ Knobloch, 1964, str.118

¹⁵⁷ Knobloch, 1964, str. 119

¹⁵⁸ Knobloch, 1964, str. 133

sám považoval nestoriány tak trochu za mluvky a prospěcháře, ne-li přímo za lháře. Byli to ale přece jen křesťané a tak mu byli bližší než „modláři“ a „mohamedáni“.

Vilém z Rubruku se setkal s mnoha nestoriány a mohl pozorovat i jejich zvyky. Podrobně tak popisuje bohoslužbu oktávu Tříkrálového (12. ledna): „...ještě před úsvitem se shromáždili všichni nestoriánští kněží v kapli, tloukli do dřeva a navlékli si ornáty, připravovali kadidlo a pěli slavnostní hymny. Po nějaké chvílce vešla do kaple první chánova žena, Kotota Katen, v průvodu několika paní, a s ní její nejstarší syn Baltu se svými bratry. Všichni poklekli a podle způsobu nestoriánů se dotkli čelem země. Pak se dotýkali všech svatých obrazů, políbili si ruku po každém doteku a vztáhli ji ke všem okolostojícím. To je obvyklý obřad nestoriánů po vstupu do kostela. Kněží za stálého zpěvu podali královně kadidelnici, ta zapálila kadidlo a kněží jí podkuřovali. Mezitím se rozednilo, královna sňala vysoký klobouk zvaný botta a bylo vidět, že má oholenou hlavu. Pokynula nám, abychom odešli, všiml jsem si však při odchodu, že jí podávali stříbrnou nádobu. Není mi známo, byla-li pokřtěna či nikoliv, vím však, že nestoriáni neslouží mši ve stanu, nýbrž že k tomu vždy potřebují skutečný kostel. O Velikonocích jsem je viděl křtít a světit křtitelnice s velkou slávou, tehdy to však nedělali ... Když jsme se vrátili domů, přišel sám Mangu chán, vstoupil do kostela či modlitebny a usedl před oltářem vedle své choti na zlatou podušku, kterou mu podali“¹⁵⁹.

Ještě v kapli pak Mōngke chán projevil velký zájem o knihy, které měl Rubruk u sebe. Prohlížel si je a vyptával se na význam obrázků. Rubruk u sebe bohužel neměl tlumočníka a tak se nedozvíme, na co se chán tehdy ptal. Vše mu tehdy vysvětlovali nestoriáni. Po mši královna ještě rozdávala dárky všem křesťanům, kteří tu byli¹⁶⁰. Následující neděli pak přišla do kaple na zpívání evangelia dcera chánovy manželky, která byla křesťankou.

Dále píše, že v předvečer 8. února „se nestoriáni postí tři dny, říkají tomu půst Jonášův, podle Jonáše, který ho kázal Ninivským“¹⁶¹. Mnich Sergius měl při té příležitosti vyzvat Mōngkeho, aby se celý týden postil a on to prý udělal.

Na dvoře Mōngke chána žili muslimové, buddhisté, křesťané i šamanisté. Šamani měli své příbytky poblíž chánových jurt a kdykoliv měl chán učinit nějaké důležitější rozhodnutí, radil

¹⁵⁹ Knobloch, 1964, str. 134-135

¹⁶⁰ Knobloch, 1964, str. 135

¹⁶¹ Knobloch, 1964, str. 136

se se šamany nebo si nechával věštit z lopatkových kostí. Nijak mu přitom nevadilo, že v jurtě byli současně přítomní nestoriánští kněží, kteří pálili kadidlo a zpívali, žehnajíce chánův nápoj¹⁶².

To, že kříž měli Mongolové ve velké úctě, ukazuje i Rubrukova návštěva jednotlivých členů královské rodiny. Její členové, jmenovitě, chánův syn Baltu, který měl nestoriánského vychovatele Davida, tři chánovy ženy, z nichž dvě byly buddhistky a chánova dcera Čerina, jejíž matka byla křesťanka, všichni se kříži poklonili, někteří se dotkli čelem země a až na dvě manželky - buddhistky jej potom položili ve svých jurtách na čestné místo na kus nové látky nebo hedvábí.

Zajímavostí je umělecké dílo, které si nechal Möngke chán vyrobiť od pařížského zlatníka pro svůj palác v Karakorumu: „*U vchodu do paláce...umístil mistr Vilém z Paříže veliký stříbrný strom, u jehož kořenů leží čtyři stříbrní lvi, kteří bez ustání chrlí kobyli mléko. Kromě toho se ovíjejí kolem kmene čtyři tepaní hadi, z nichž jeden chrlí víno, druhý karakosmos, třetí bal neboli medovinu a čtvrtý rýžové pivo zvané terracina. Každý nápoj vytéká z nádržky v koruně stromu do zvláštní nádoby u kořenů. Na vrcholu stojí anděl s trubkou. Ve kmeni pod ním je dutina, v níž se může ukrýt člověk. Z dutiny vede pišťala až nahoru k andělovi.....*“¹⁶³. Tento strom byl celý ze stříbra, a pokud bylo třeba doplnit nápoje, zatroubil člověk v dutině stromu, potažmo anděl na vrcholu stromu a číšníci s měchy začali doplňovat nápoje do nádržek na stromě. Toto dílo může být pro nás velmi zajímavé, ačkoliv to není umění nestoriánů. Nechat si vyrobiť fontánu od evropského zlatnického mistra jistě není nic neobvyklého a ukazuje to jen zálibu chána v netradičních věcech. Zaujala mě ale podoba fontány. Je jasné, že Mistr Vilém se inspiroval částečně biblickou tematikou: strom a hadi, anděl. Jistě, lev i had má v mongolské tradici své místo. Ve spojení s andělem a stromem dávají ale trochu jiný smysl. Je možné, že při hledání podoby fontány se Vilém inspiroval tím, co znal on i chán, tedy výjevy z Bible. Lvi se užívali v Evropě poměrně běžně jako vyjádření síly a udatnosti panovníka a chánovi se zřejmě zalíbili.

¹⁶² Knobloch, 1964, str. 137

¹⁶³ Knobloch, 1964, str. 147

V městě Karakorumu byl velký křesťanský kostel „*celý potažený hedvábnou látkou vyšívanou zlatem*“¹⁶⁴. Když přijel Rubruk do města jako součást chánova předvoje zaznamenal, že: „*Se vztyčeným křížem a rozvinutou korouhví jsme táhli saracénskou čtvrtí, kde je náměstí a trh až ke kostelu. Průvod nestoriánů nám vyšel vstříc. V kostele se sloužila mše a po ní všichni přistoupili k přijímání...*“¹⁶⁵. Do Karakorumu dorazili v období Velikonoc. Při návštěvě u chána „*kněží přinesli dva malé svěcené chleby a něco ovoce na míse, požehnali je a předložili chánovi....Mangu jeden chléb hned snědl a druhý rozdělil svému synu a mladšímu bratrovi, jehož vychoval též nestoriánský kněz a který znal Písmo. Pak si vyžádal moji bibli*“¹⁶⁶. Přestože chán přislíbil, že druhého dne přijde do kostela, nepřišel a vymluvil se, že se tam neodvažuje přijít, protože tam prý přinášejí mrtvé.

Karakorum je popisováno jako nepříliš výstavné město o dvou čtvrtích, jedné saracénské a druhé kitajské. Pak je tu chánův palác a 12 chrámů, z toho dvě mešity a jeden křesťanský kostel, který byl na vzdálenějším konci města¹⁶⁷.

Vztahy mezi křesťanskými kněžími na dvoře zřejmě také nebyly příliš přátelské. Přestože byli všichni křesťany, nevražili jeden na druhého jako na odpadlíky a ke všemu bylo mnoho kněží velmi ctižádostivých a chamtivých, jak ukazuje i následující příhoda. Tehdy onemocněl kněz, který byl nestoriánským arcijáhnem. Jeho přátelé poslali pro muslimské hadače a ti jim řekli, že na nemocného zanevřel vychrtlý muž, který nejí ani nepije, ani nespí v posteli, a že nemocný od něj musí získat požehnání, aby se uzdravil. A tak se knězova rodina vypravila za mnichem Sergiem požádat ho o požehnání. Když se u mnicha přimlouval i Rubruk, mnich jej odbyl se slovy: „*Nestarejte se o něj, vždyť on a ještě tři jiní, kteří krácejí špatnými cestami, pojali úmysl jít ke dvoru a přemluvit Mangu-chána, aby vás i mne vyhnal ze země*“¹⁶⁸. Tato roztržka mezi mnichem a nestoriány prý vznikla proto, že se nemohli shodnout, jak si mezi sebou rozdělit dar od chána a jeho manželky. Nestoriáni se domnívali, že mnich si vzal více, než mu náleželo a tak ho chtěli vypudit.

¹⁶⁴ Knobloch, 1964, str. 150

¹⁶⁵ Knobloch, 1964, str. 149

¹⁶⁶ Knobloch, 1964, str. 149-150

¹⁶⁷ Knobloch, 1964, str. 153

¹⁶⁸ Knobloch, 1964, str. 151

Rubruk pak zašel za umírajícím arcijáhmem a mluvil s ním o svátosti posledního pomazání a také, když se muži přitížilo, jej s jeho svolením pomazal olejem, který mají nestoriáni za posvátný. Když muž zemřel, prozradil mnich Rubrukovi, že arcijáhna zabil svými modlitbami, protože byl jediným nestoriánským vzdělavcem na dvoře a neměl je rád. Mnich si myslel, že teď si konečně získá Möngke chána ke své víře¹⁶⁹.

Möngke chán nakonec poslal Rubruka domů. Ještě předtím si ho pozval k sobě a tam mu řekl: „*My, Mongolové věříme, že je jen jeden Bůh, který nám dává život a bere si jej zas a tomu jsme upřímně oddáni. Tak jako Bůh dal ruce více prstů, dal i člověku více cest. Bůh vám zjevil svá svatá písmena, ale vy jich nedbáte. V nich přece není, že by jeden měl urážet druhého, že? ... Vám tedy dal váš Bůh zákon a vy se jím neřídíte, nám dal naše věštce a my činíme, co oni říkají a žijeme v míru a pokoji*“¹⁷⁰. Zdá se, že věta o ruce a prstech asi nejlépe vystihuje postoj mongolských chánů. Möngke pak ještě Rubrukovi vyčítá další nešvary, jako je opouštění spravedlnosti pro peníze nebo vzájemné urážení. Je možné, že Rubrukovo propuštění ode dvora mohli mít na svědomí právě nestoriánští kněží, kteří se ho už dříve podle mnichových slov pokoušeli pomluvit a vyhnat ode dvora. Jejich úsilí mohlo být posíleno i smrtí arcijáhna, u jehož úmrtního lože Rubruk pobýval. Největší příkoří mu tedy nezpůsobovali pohani, nýbrž sami křesťané.

Jak je vidět, Möngke měl svou vlastní představu o věroukách. Nechápal jednu cestu jako definitivní, ale vnímal všechna náboženství jako cesty k jednomu cíli a snažil se spravedlivě posuzovat výhody i nevýhody každé z nich. Navíc pro tradiční kočovnickou víru, která byla základem světonázoru Velkých chánů, nebyly cizí myšlenkové proudy ohrožením. Velcí chánové se snažili využívat všech náboženství k prospěchu říše a k upevnění své moci. Proto nás asi nepřekvapí zmínka arménského kronikáře, který uvádí, že se Möngke nechal v jeho přítomnosti pokřtít, stejně jako záznam historika al-Džuzdžáního, který tvrdí, že se tento mongolský chán stal muslimem¹⁷¹.

¹⁶⁹ Knobloch, 1964, str. 151-152

¹⁷⁰ Knobloch, 1964, str. 156

¹⁷¹ Roux, Jean-Paul, str 247

5.3. Chülegü a il-chánové

Chülegü byl svým bratrem Möngkem vyslán na západ, aby ovládl Persii. Dařilo se mu velmi dobře. Roku 1258 dobyl Bagdád a svrhl tak Abbásidský chalífát. Nastolil vládu mongolské dynastie il-chánů, která trvala necelých sto let (1258-1335). Když už poslední chalífa al-Mustasim (1242-1258) pochopil, že konec jeho vlády je nablízku, vyslal svého vezíra společně s nestoriánským patriarchou, aby vyjednali podmínky jeho kapitulace. Chülegü je prý ale odmítl přijmout. Tato příhoda ukazuje, do jaké míry byl chalífa na nestoriánském patriarchovi závislý. Když pak bylo město dobýváno a chalífa a jeho družina povražděni spolu s 800 000 obyvateli, nestoriáni si zachránili životy tím, že se ukryli v kostelech. Když se pak po masakru vrátili do města, byla jim dána úplná svoboda a co víc, patriarchovi byl nabídnut palác, ve kterém míval chalífa svůj sekretariát. Patriarcha se tam přestěhoval a nechal vystavět kostel¹⁷². Bagdád bylo hlavní město a také kulturní centrum říše. Už od svého dobytí muslimskými Araby (762) bylo sídlem patriarchy.¹⁷³ Po dobytí hlavního města Mongoly, došlo opět k rozkvětu různých učení, neboť dobyvatelé v tom neviděli překážku, a pokud náboženští vůdci poslouchali a dodržovali pravidla, nebyla jim činěna žádná příkoří. Tak se nestoriáni opět dostali na roveň muslimům. Jejich pozice byla o to lepší, že několik il-chánů, jak byli mongolští vládcové tohoto území nazýváni, měli za manželky či matky křesťanky, které měly v mongolské společnosti pozoruhodný vliv. Ať už se jedná o již zmiňovanou Sorchochtaj-beki, Chülegüovu matku, nebo jeho první manželku Dokuz chatun, která podněcovala svého manžela k výstavbě kostelů. Jak Sorchochtaj, tak Dokuz chatuna byly původem Kerejtky. Rašíd ad-Dín píše o původu Dokuz chatun „ *Ong-chan měl dva syny: jeden se jmenoval Sangun – to je syn Hospodina, druhý se jmenoval Ujku. Ujku měl dceru Duguz-chatun. Čingis ji provdal za Tuluj-chana a po Tulujovi si ji vzal Chulagu-chan. Ona byla starší ženou Chulagu-chana*“¹⁷⁴. Čaur-beki, sestru Senggüma, dceru Ong-chanovu, dali Čingis chánovi nebo Džočimu¹⁷⁵.

¹⁷² Atiya, 1968, str. 274

¹⁷³ Drake, 1962, str. 16

¹⁷⁴ Rašíd al-Dín, 1952, str. 131

¹⁷⁵ Rašíd ad-Dín, 1952, str. 132

Křesťankou byla i Chülegüova další žena Tokuti chatun. Také jeho následovníci Abacha a Argun měli za manželky nestoriánky nebo ortodoxní křesťanky a Abachův syn byl dokonce svou matkou Uruk chatun pokřtěn jménem Nicholas. Toleranci íl-chánů dokresluje i fakt, že dovolili gruzíncům razit na zadní stranu mincí křesťanský kříž s krédem: „*Ve jménu Otce i Syna a Duchu Svatého. Bůh je jeden.*“ psaným v arabštině. Za vlády íl-chána Abachy (1260-5), který byl křesťanům velmi nakloněn, zneužívali nestoriáni často jeho důvěru a brali právo do svých rukou. Poukazuje na to jedna příhoda z doby vlády patriarchy Denha I.(1265-81), který nechal v Tigrisu roku 1268 utopit starého nestoriána, který konvertoval k islámu. O tom, že v církvi nebyla jasně dána pevná církevní hierarchie, svědčí epizoda o zadržení a dokonce mučení nestoriánského patriarchy Yahballaha III. (1281-1371) – Onguta Markose - kvůli falešnému obvinění ze strany jeho dvou biskupů. Když byl patriarcha zproštěn viny a mongolský chán mu nabídl smrt dvou biskupů, muž to odmítl a nechal je pouze degradovat a vyloučit z církve¹⁷⁶. Argun usiloval i o navázání styků s evropskými mocnostmi a římským papežem skrze misi ujugurského vyslance Rabbana Bar Saumy v roce 1287.¹⁷⁷ Mongolové v té době hledali v Evropě pomoc proti muslimským mamlúkům působícím v Egyptě. Veškeré snahy o spojenectví s evropskými mocnostmi pořádajícími v té době křížové výpravy, však bohužel ztroskotaly. Evropané se tehdy potýkali s vlastními politickými problémy a ztratili o Palestinu zájem. Íl-chánové se potom postupně obrátili na islám. I když náklonnost íl-chánů ke křesťanství přežívá až do smrti Gajchatua (1295), nedůvěra mongolských chánů k nestoriánským biskupům postupně sílila a íl-cháni začali kolísat mezi islámem a křesťanstvím. Gajchatu po sobě zanechal dva žadatele o trůn. Prvním z nich byl Bajdu, který obnovoval zbořené kostely, druhým byl Mahmúd Ghazan chán (1295-1304), který se nakonec zmocnil trůnu. Za jeho vlády došlo k nepokojům a k muslimským povstáním, které inicioval emír Nourúz. Patriarcha byl nucen opustit své dosavadní sídlo, palác po chalífovi, a Arabové se začali křesťanům mstít. Nastalo období jejich pronásledování a útlu. ¹⁷⁸ Yahballaha III. byl dokonce násilně hnán davem a vystaven pokoření. Byl zachráněn jen díky velkému výkupnému a přimluvě arménského krále Hethuma. Poté se musel skrývat a když se mu podařilo dosáhnout slyšení u íl-chána Mahmuda, vládce ho rehabilitoval, umožnil mu obnovit zničené sídlo a do své smrti udržoval s patriarchou

¹⁷⁶ Atiya, 1968, str. 274

¹⁷⁷ Markos byl později zvolen novým nestoriánským patriarchou Mar Yahballahem III.

¹⁷⁸ Atiya, 1968, str. 274

přátelské vztahy. Po Mahmúd Ghazánovi nastoupil na trůn Öldžejtü (1304-16), což byl křesťansky vychovaný Nicholas, který konvertoval k islámu. Byl to slabý panovník, který se choval mírně ke křesťanům. Nakonec byl zničen svou vlastní neobratnou politikou¹⁷⁹. Nestoriáni postupem času ztratili jakoukoliv šanci na upevnění pozic v zemi svého původu. Už nikdy se netěšili tak dobrému postavení. Pokud byli rozeznáni jako křesťané, museli obvykle platit velké daně za to, že mohou vyznávat svou víru. Ve 14. století byl Bagdád dobyt Timur Lenkem (Tamerlánem), stejně jako Aleppo a Damašek. To způsobilo konec nestoriánství na otevřených pláních Íránu¹⁸⁰. Kvůli rostoucímu útlaku někteří nestoriáni přestoupili na islám nebo opustili města a našli úkryt v horách Kurdistánu. Ani v horském úkrytu ale nebyli ušetřeni útokům. Od čtyřicátých let 19. století pořádali muslimští Kurdové mezi nestoriány masakry. Tyto masakry dosáhly svého vrcholu v období 1. světové války vyvražděním poloviny nestoriánských obyvatel a zavražděním jejich patriarchy. Dnes žije mnoho nestoriánských křesťanů v exilu v západních zemích¹⁸¹.

¹⁷⁹ Atiya, 1968, str 275

¹⁸⁰ Drake, 1962, str. 17

¹⁸¹ Malek, 2006, str. 456-458

6. Pozůstatky nestoriánství a památky v oblasti Vnitřního Mongolska

Tato kapitola je věnována pozůstatkům středověkého křesťanství na mongolském území. Kromě první části, kde se zabývám bezpochyby nejzajímavější připomínkou – náboženstvím ordoských Erkutů, jak je zaznamenal A. Mostaert, se věnuji dochovaným hmotným a písemným památkám, souvisejícím s působením nestoriánů, především v oblasti Vnitřního Mongolska, které je na nálezy pozůstatků nestoriánského křesťanství velmi bohaté. Jsou zde uvedeny nálezy z oblasti města Bailingmiao (mo. Bathaalga) poblíž hranic s Vnějšími Mongolskem, v jehož blízkosti se našly zbytky města Olon su'm, hřbitov Muhur Soburgan (Muhar suvraga) a Biiqitu horai (Bic'igt horoo), stejně jako hřbitov nedaleko města Wangmuliang, dále stojí za povšimnutí Bílá pagoda v Ho'h hotu a náhrobní kámen z Chifengu (Ulaanhad), města na východě Vnitřního Mongolska. Zvláštní pozornost patří bronzovým křížům nalézáným v Ordosu. Na závěr řadím ještě podkapitolku o nestoriánském umění doloženém na nalezených památkách. Nestoriánské umění v této oblasti je svébytnou součástí celkového pohledu na křesťanské umění ve Vnitřním Mongolsku.

6.1. Erkuti

Jméno Erkut (ve staré mong. *erkegüid*, *erkigüid*, dnešní mong. *Erhu'ud*, čínsky *Yelikewen*) se ve středověku používalo ve spojení s křesťany, což je doloženo výnosy a dekrety Velkých chánů. Jedním z příkladů je dekret Möngke chána uložený ve vatikánském archivu, v němž jsou *ärkägün* uváděni jako křesťané mezi dalšími náboženskými směry¹⁸² (pro etymologii slova *erkegün* viz kapitolu 3.2.2.2.1 čínské pojmenování křesťanů). Dalším příkladem použití tohoto pojmenování je čínsko-mongolský text v kapitole 6.7.1.

Erkuti jsou dnes v podstatě rodovým uskupením mezi ordoskými Mongoly. Toto uskupení ale zjevně vzniklo na základě odlišností jejich náboženství od náboženství ostatních Mongolů. Z bádání A. Mostaerta jasně vyplývá, že jsou potomky středověkých křesťanů, pravděpodobně Ongutů. Mostaert o nich napsal: „*Les erkuts, descendants des chretiens medievauz, chez les mongoles Ordos*“ (tj. Erkuti, potomci středověkých křesťanů u ordoských

¹⁸² Erdenbat, 2009, str 29

Mongolů)¹⁸³. Z ediktů dynastie Yuan, kde jsou *yelikewen* zmiňováni mezi buddhistickými a jinými kněžími, vyplývá, že tím byl myšlen spíše náboženský řád nebo kněží. V roce 1272 císařský výnos nařizoval, že „*ti z buddhistického, taoistického a erkutského kněžstva, kteří poruší celibát a nežijí v souladu s pravidly, mají být považováni za obyčejné lidi*“ a v roce 1282, jiný edikt říká, že „*buddhističtí, taoističtí a erkutští kněží z Ho-se, kteří mají manželky a domácnosti mají platit daně stejně jako ostatní*“¹⁸⁴. Zdá se tedy, že označení Erkut bylo používáno pro křesťanské kněze i pro křesťany obecně. Je otázkou, zda byli od daní a jiných povinností osvobozeni všichni nebo se tyto úlevy týkaly jen jejich představených.

O tom, že středověcí Mongolové nazývali tehdejší křesťany slovem *erkigüid* (dnes *erhu'ud*), svědčí i dochované názvy různých míst na Sibiři. Například v oblasti Bajkalu máme řeku Irkut, kterou Mongolové dodnes nazývají „Erhu'ú“. Dalším příkladem může být samotné město Irkutsk¹⁸⁵. A skutečně nedaleko Irkutsku odkryli ruští archeologové v údolí řeky Ungy hroby sogdských nestoriánských zemědělských usedlíků, kteří sem přišli ze střední Asie¹⁸⁶.

Středověcí Mongolové však nenazývali křesťany pouze jménem *Erkegüid*. Jsou záznamy i o rozlišování jiných křesťanských směrů, které pronikly na východ. V dochovaném Möngke chánově výnosu uchovaném ve vatikánském tajném archivu je dochován, ujgurským písmem psaný dopis v turečtině. V něm je zaznamenáno, jak byly vůdcům různých náboženských směrů chánem uděleny pečeti. Křesťané jsou mezi nimi rozděleni na *erke'ün-lar mar* (*erhu'un narin maar buyu nomlog' bags'*) a *mar qatoliqa* (*katolikiin maar buyu nomlog' bags'*). Ačkoliv ve výnosu není zmíněn ani rok, měsíc či den sepsání, dá se předpokládat, že vznikl, buď roku 1248 nebo 1251-1259¹⁸⁷.

Jméno Erhu'ud se dnes používá především jako rodové jméno a občas můžeme mezi Mongoly ve dvou hos'uunech v Ordosu ve Vnitřním Mongolsku opravdu narazit na člověka s tímto příjmením. Šlechta a pánové z těchto hos'uunů bývají rozděleni do dvou příbuzenských klanů, které se nazývají Velcí a Malí Erkuti.

¹⁸³ A.Mostaert, 1934 v Erdenbat, str 30

¹⁸⁴ Saeki, 1937, str. 422

¹⁸⁵ D.Sinor, 1997, str. 42 v Erdenbat, str. 30

¹⁸⁶ Odkladnikov 1985, str. 143-152 v Erdenbat, str. 30

¹⁸⁷ Erdenbat, 2009, str. 29

Dále bych chtěla citovat, co zapsal Antoin Mostaert, o svém pekingském setkání s Erkutem Garmaa Banzarem. Tento muž mu podal jedinečné svědectví právě o zvycích a vyznání svého společenství. Mostaert napsal, že „*Erkuti se v mnoha směrech odlišují od ostatních Mongolů, lamaistů a šamanismů. Mají svou vlastní víru, ve které věří, že existuje jeden Bůh, jeden ďábel, nebe a peklo,*“¹⁸⁸.

Dále píše, že, Erkuté byli osvobozeni od placení daní a od vojenské služby a stali se svobodnými lidmi nebo řemeslníky. Nevládli jim šlechtici činggisovského původu, ale vedli je učitelé nebo kazatelé. Původ těchto kněží byl dědičný a měli moc a právo rozhodovat a soudit. Jejich zodpovědnost se vztahovala i na prohřešky spáchané představenými klášterů a na jejich potrestání. Jejich kněží nejsou příliš komunikativní a žárlivě střeží svatou knihu a nikomu ji nikdy neukáží. Dokonce říkají, že kdyby se kdokoliv jiný z Erkutů pokusil naučit se z knihy nazpaměť modlitby určené pro slavnostní příležitosti, zešlel by¹⁸⁹.

6.1.1. Božstvo a svatostánky

Velcí Erkutové užívají k modlitebním účelům budovy a Malí Erkutové za tímto účelem používají látkový stan. Na důkaz úcty je v blízkosti svatostánku zakázáno kouřit tabák a jezdit na koni. Učitel sám sedává v chrámu vedle své rodiny a vnitřek svatostánku je prostý a prázdný. Všichni Erkuti sedávají v kostele stejně jako v jurtě tak, že hledí směrem na východ. Na západní straně, kde bývá v jurtě oltářík, je malý stolek, na kterém jsou obětiny a oltář. Na stole je balíček zabalený v červeném hedvábí a to, co je v něm ví jen kněz. Buddhisté nazývají erkutského boha „*ulaan damz'an*“ a Erkuti sami jej nazývají „ochraným božstvem“. I když nedokáží říci, jestli je jejich Bůh opravdu v balíčku na oltáři nebo ne, považují jakoukoliv lampu, která plápolá vedle balíčku a z níž si berou od kněze plamen, za „Věčné světlo“¹⁹⁰. Zajímavé je, že když Mostaert ukázal Garma Bansarovi kříž, muž jej nepoznal. Poté mu byl ukázán bronzový kříž z Ordosu a Erkut odpověděl, že amulet viděl ve své zemi, ale že v jejich náboženství neuctívají žádný takový symbol. Když mu ale Mostaert ukázal amulet, v jehož středu byla svastika, Garma Bansar bez váhání prohlásil, že obrazec uvnitř je u nich pokládán

¹⁸⁸ G.J. Ramstedt, 1951 v Erdenbat, 2009, str. 31

¹⁸⁹ Mostaert, 1999, str. 202

¹⁹⁰ Mostaert, 1999, str. 203

za „úctyhodný“. ¹⁹¹ Svastiku nazývají „Z'inrin“ a používají ji namísto rituálu ústního očišťování nebo místo svčeneé vody a při shromážděních ji nosí na hrudi.

6.1.2. Obřady

Třikrát do roka se v kostelech Velkých Erkutů koná rituál, při kterém se obětuje dobytče. Těchto svátku se účastní celá komunita a Malí Erkuté si s sebou přinesou vlastní balíček s božstvem a položí jej na obětní stůl vedle balíčku Velkých Erkutů. V době shromáždění kněz, který je před obětním stolem uvnitř kostela, se postaví tak, aby ho dobře viděl i dav, který se shromáždil venku. Dopředu si do řady stoupnou ženy a za nimi stojí jejich muži. Učitel předčítá knihu a hlasitě zpívá modlitební písně. Pokud řekne „ Teď klekněte!“, všichni lidé pokleknou. Když jim nařídí „ Vstaňte a pozvedněte ruce!“, oni se postaví a pravou ruku pozvednou k nebi tak, aby dlaň směřovala nahoru. Klekání a pozvedání rukou se opakuje třikrát nebo čtyřikrát při každém ze tří svátků v roce. Na konci obřadu se rozdává maso obětovaného zvířete. Každý z účastníků dostane kousek obětiny a poté, co maso snědí, odcházejí do svých domovů. Je ale zakázáno zlomit kost obětovaného zvířete. Po západu slunce se všechny kosti shromáždí a spálí na západní straně chrámu. ¹⁹²

Bližší informace o tom, jak se při rituálu předčítá, nám Mostaertův informátor nepodává. Možná to bylo tajemství, které nechtěl odhalit, anebo nic dalšího nevěděl.

6.1.3. Křest

Erkuti mají několik zvyků spojených s porodem dítěte a s jeho křtem. Pokud má matka těžký porod, vezmou provázek z vlny černé a bílé ovce a jeho střed obvážou kolem budoucí matky. Konce provázku vytáhnou ven skrz kouřový otvor jurty a upevní jej. Potom přijde žena, která pomáhá při porodu k rodičce a nechá jí vyzpovídat se ze svých hříchů. Když se rodička přizná a slíbí, že už nebude hřešit, porod se podle Erkutů urychlí. Třetího dne po porodu se koná slavností omytí dítěte, na které se zve rodina a přátelé. Dítě umývá matka, pak dítěti položí na břicho kousek tuku z ocasu ovce a ováže ho okolo pasu páskem, který se sundává až poté, co se pupík úplně uzdraví. Při slavnosti dávají dítěti i jméno. Podle Garma Bansara Erkuté

¹⁹¹ Mostaert, 1999, str. 203

¹⁹² Mostaert, 1999, str. 205

nepoužívají žádná neobvyklá jména, jen se vyhýbají jménům buddhistických nebo šamanských božstev¹⁹³.

6.1.4. Svatba a manželství

Protože se Erkuté se považují za navzájem příbuzné a podle tradice se nemohou ženit se členy vlastní rodiny, přivádějí si manželky z rodin sousedních etnik, buddhistů nebo šamanismů. Také své dcery provdávají za ne-Erkuty. Tyto budoucí nevěsty chodí sedmý, čtrnáctý a dvacátý první den před svatbou do kostela, kde před oltáříkem devětkrát pokleknou a hledají soucit a odpuštění, pokud budou muset po svatbě vyznávat jiného boha. Erkutské dívky mají u sousedních kmenů dobré jméno, protože jsou prý velmi dobrými manželkami. Mladé dívky jsou poučovány o erkutském vyznání učiteli v kláštorech nebo v kostelech (su'm). Manželská rozluka není možná a Erkuti na to mají přísloví, že „*Špatný lék je utrpení života a špatný kůň je strastí cesty*“¹⁹⁴.

Buddhisté prý neradi dávají Erkutům své dcery a tak musí Erkuté za nevěstu platit mnohem více než ostatní Mongolové. Svatební obřad je téměř totožný s tím mongolským. Erkuti vynechávají pouze uctění ohně a luk a šíp, které novomanžel u Mongolů tradičně přináší, je u Erkutů nahrazen rohem antilopy a krunýřem želvy.

Večer po obřadné koupeli je novomanželům vysvětleno, že je třeba přísně dodržovat zvyk sexuální abstinence 1., 15. a 24. dne v měsíci. V opačném případě mohou být potrestáni neplodností nebo nemocí krve. Několik dní po svatbě představí novomanžel svou ženu Ulaan Damz'anovi, který je teď jejím novým bohem. Někdy se stane, že když manželka těžce onemocní, vyžaduje, aby k ní zavolali lamu. Její muž, Erkut, jej zavolá, ale musí Ulaan Damz'ana odprosit.¹⁹⁵

¹⁹³ Mostaert, 1999, str. 206

¹⁹⁴ Mostaert, 1999, str. 207

¹⁹⁵ Mostaert, 1999, str. 208

6.1.5. Pohřbívání

Pokud někdo onemocní, vezmou kousek červeného hedvábí z balíčku na oltářním stolku, s pomocí něho jej vyléčí. Před obětní stolek přinášejí i nemocné děti věří, že když to udělají, vyléčí se. Mohou se červeného hedvábí i dotknout. Pokud se stane, že některý Erkut zemře, pozvou Učitele a připravují tělo nebožtíka na odchod. Duše umírajícího je uklidňována tím, že jeho duše odejde po smrti do nebe, aby pak vstoupila do lepšího života. Učitel obvykle přinese Knihu, vyjde ven z jurty a čte modlitby a zpěvy. Když člověk zemře, svléknou ho, umyjí celé tělo, učešou vlasy, oholí mu vousy a podobné věci. Potom jej natrou olejem, tomuto rituálu se říká „su'rc'ih“- posvětit. Používají k tomu tekutý olej žluté barvy získaný z rostliny jménem *Saphora Japonica*. Tímto olejem zemřelé lidi potírají, nepraktikují to však u dětí, které se nedožili prvního měsíce života. Pokud nemůže kněz přijít, může mrtvého pomazat někdo jiný z věřících. Avšak syn nesmí nikdy pomazat otce a dcera matku.

Erkuti po pomazání umírají s klidnou myslí. Mrtví se omotávají bílou látkou od zdola nahoru a zprava doleva. Kněz pak vezme bílou stuhu a zabalenou mrtvolu ještě ováže a udělá šest uzlíků. Začíná se u palců na nohou, kde se udělá první uzlík. Druhý uzlík se uváže pod koleno, třetí na zádech v oblasti ledvin. Čtvrtý uzlík svazuje za hlavou obě ruce, jejichž palce jsou umístěny za ušními lalůčky. Pátý uzlík je uvázán na čele a poslední šestý na temenu hlavy. Takto svázané tělo připomíná tvar kříže. Obalené ostatky položí na nosítka. Rakev nepoužívají. Na pohřebním místě vykopou jámu, do které tělo pochovají. Na rituál „šesti uzlíků“ nemají právo erkutské děti, které zemřely v prvním měsíci po narození. Jejich tělíčka jsou pohozena ve stepi a ponechána dravcům¹⁹⁶.

Když je dokončeno kopání pohřební jámy, Učitel sestoupí dolů a načrtne kříž. K pohřbenému tělu se dává sedm mosazných mincí. Tyto mince jsou „cenou místa“ či výkupným za hrob.

Na starých erkutských pohřebních místech jsou na vzniklých hrobech malé hromady a na každém náhrobním kameni je nápis. Po pohřbení do jámy se nad hrobem vztyčí malý kopeček. Potom všichni odejdou pryč a kněz a pozůstalí se modlí, aby duše zemřelého odešla ve štěstí do nebe. Když zemře kněz, na vrcholu mohyly se prachem udělá kruh, ve kterém vytvoří květu podobný obrazec o osmi větvích a nazývají jej „osm lotosů“. U Erkutů není

¹⁹⁶ Mostaert, 1999, str. 209

obvyklý zármutek nad mrtvými ani zanechávání obětí. Také se vysmívají buddhistům, kteří svým vlastním mrtvým nabízejí jídlo.

Jak vyplývá z Mostaertova popisu, udržovali Erkuté některé křesťanské tradice ještě na počátku 20. století. I Mostaert se domníval, že jsou potomky středověkých křesťanů- nestoriánů. Erkuté byli svobodní lidé a věnovali se řemeslům a o nestoriánech, kteří přišli z Persie, víme, že byli dobrými řemeslníky a že velká koncentrace středověkých křesťanů byla právě v oblasti Ordosu.

6.2. Bailingmiao (Bathaalga)

Poblíž hranic Vnitřního Mongolska s tím Vnější leží nevelké město Bailingmiao, v jehož blízkosti byly objeveny tři zajímavé lokality, jejichž existence je spjata s nestoriánskými křesťany. Jsou to lokality Olon su'm, Muhar Suvraga a Bic'igt Horoo. Ve 20. století zde bylo nalezeno okolo 30 náhrobních desek¹⁹⁷.

6.2.1. Olon su'm

Rozvaliny města leží nedaleko frekventované cesty z východu na západ, která rozděluje mongolské oblasti na území severně od Ho'h hotu a na ty severně od Kalganu¹⁹⁸.

První, kdo objevil tuto lokalitu v roce 1927, byl Huang Wenbi. V roce 1932 místo navštívil Owen Lattimore. Po něm sem zavítal Namio Egami, který vyfotografoval a udělal otisky několika nestoriánských nápisů. Poté je poskytl Y. Saekimu k dalším výzkumům. V 70. a 80. letech zde prováděli výzkumy archeologové z Vnitřního Mongolska, kteří objevili dvě velké desky a několik náhrobků. Bohužel, jedna z velkých desek byla rozbita na dvě části. Do současnosti se zachovala pouze část se 13 řádky v syrském písmu, druhá polovina desky, kde se nacházel nápis v syrštině, ujugurštině a čínštině byl ztracen¹⁹⁹.

Olon su'myn tor nebo Olon su'mtei niislel hot je novodobý název. Odborníci stále vedou spory o tom, jak se město nazývalo dříve. Jednou z možností je, že to bylo Markem Polem zmiňované město Tenduk, z kterého pocházel „princ Jiří“, nestorián, jenž pod vlivem Jana z

¹⁹⁷ Malek, 2006, str. 216

¹⁹⁸ Lattimore, 1934, str. 481

¹⁹⁹ Malek, 2006, str. 215

Montecorvina konvertoval ke katolicismu. Egami, který ruiny podrobně zkoumal, tvrdí, že se zde nacházel Montecorvinem popsáný kostel krále Jiřího²⁰⁰. V Olon su'mu byly objeveny zbytky křížového kostela v západním stylu, který poukazuje na Montecorvinův vliv²⁰¹.

Morris Rossabi se domnívá, že Olon su'm byl ve skutečnosti Koshang, město navštívené Rabbanem Saumou na jeho cestě na západ a také rodiště jeho soupevníka Rabban Markose, který se v roce 1281 stal patriarchou bagdádkým. Jeho otec byl arciděkanem ve zdejším nestoriánském kostele. Owen Lattimore zaznamenal několik legend, které se k Olon su'mu vztahují. Jedna z nich je příběh o ženě, kterou posedl démon, či duch onoho města, poté, co si její manžel, šlechtic chalchského původu, odvezl z ruin několik kamenů ke stavbě vlastního domu. Tento příběh se odehrál okolo roku 1931, tedy rok předtím, než se do zřícenin města vypravil Lattimore.

„Mongolský šlechtic Jön Beise si odvezl povoz plný cihel na stavbu vlastního domu. Krátce na to jeho ženu posedl čötgör, démon nebo duch. V noci se otočila k manželovi a začala mu spílat – byl to duch, jenž mluvil jejími ústy - za vykradení města.... Čötgör byl Khureng nebo Khurum Bator, Snědý hrdina, služebník Sokhor Liu-tzu khana, pána rozbořeného města... Souboj mezi Khureng batozem a (povolánými) lamy byl nerozhodný, a tak se (duch) vrátil ke svému pánovi. Sám Sokhor Liu-tzu khan se stal čötgözem a vstoupil do Khatuny, Beiseovi manželky, a řekl k němu skrze její ústa: „ Já jsem Sokhor Liu-tzu khan, pán rozbořeného města. Co si myslíš, že bereš cihly z mého města? Myslíš, že jsi Beise, významný muž, noyan nebo úředník, a že si můžeš dělat, co chceš. Ale ty jsi pouze velký muž dneška nebo možná zítřka a možná pozítří. Já jsem pán tohoto města a této země a jsem jím více než sedm set let. Ve své moci mám desítky tisíc duší a nad nimi několik generálů a dva hrdiny: Khureng batora (někdy také nazývaný Khara bator, Černý hrdina) a Chagan batora, Bílého hrdinu.“²⁰²

Dualita černé a bílé může podle Lattimorea poukazovat na principy dobra a zla, které jsou typické pro manicheismus, jehož učení v sobě spojuje prvky křesťanství, buddhismu a zoroastrismu. Manicheismus začal do střední Asie pronikat už v osmém století (v devátém se stal nakrátko dokonce státním náboženstvím Ujgurů) a je možné, že na některých místech se

²⁰⁰ Malek, 2006, str. 305-306

²⁰¹ C.Dawson 1955,pp.225-226 v Malek, 2006, str. 327

²⁰² Latt., 1934, str. 482

manicheismus s křesťanstvím střetli nebo dokonce kočovníkům splynuly. Mohly také navázat jedno na druhé. Je obecně známo, že výjimečnost nebo posvátnost míst jednoho náboženství může převzít náboženství jiné, což v Mongolsku není neobvyklé. Děje se to bez ohledu na to, v jaké víře bylo místo za posvátné vybráno. Tím více, mají-li jejich učení podobný základ.

Na karavanní stezce na tūmetském území se zhruba 60 kilometrů severně od Ho'ň hotu nachází klášter Siregetü j'ó. V areálu tohoto kláštera se prý nacházejí jakési ruiny a popsané kameny. Vzhledem k již zmíněnému jevu přejímání posvátných míst je možné předpokládat, že se v okolí kláštera Siregetü j'ó nacházejí nějaké dosud neobjevené památky²⁰³.

6.2.2. Muhar suvraga

V 70. letech bylo u bývalého města Muhar Suvraga, které se nachází asi 50 kilometrů severovýchodně od Bailingmiaa, objeveno 13 náhrobních kamenů. Jsou mezi nimi dva náhrobky se syrskými nápisy. Podle místních bylo prý dřív na hřbitově okolo 30 kamenů, část z nich však byla odvezena a použita jako stavební materiál. Byl tu nalezen také jeden ze základních kamenů nestoriánské kamenné pagody, která byla později objevena celá nedaleko odtud²⁰⁴.

6.2.3. Bic'igt Horoo

Tato lokalita je vzdálena 30 kilometrů severozápadně od Bailingmiaa. Od roku 1974 zde bylo nalezeno 23 hrobů a devět fragmentů dlaždic popsaných syrským písmem či ozdobených křížem nebo lotosovým květem. Kupodivu zde nebyly nalezeny náhrobní kameny se zápisky v syrském písmu. Většina hrobů byla vykradena. Archeologové našli tři obdélníkové dlaždice o velikosti 250*100*11 centimetrů a dvě čtvercové dlaždice 100*100*11 cm s barevnými vzory ptáků, květin a figur objevené ve velkém hrobě, který byl už předtím vykraden. Tyto dlaždice byly použity jako stěny a strop pohřební komory. Deska, která tvořila

²⁰³ Lattimore, 1934, str. 483

²⁰⁴ Malek, 2006, str. 216

strop komory, byla vykradači rozbita. Majitel hrobu byl pravděpodobně vysokým úředníkem, který před smrtí konvertoval k nestoriánství²⁰⁵.

6.3. Hřbitov Wangmuliang

Nedaleko města Wangmuliang (6 km od korouhve Do'rvon hu'uhed) našli vnitromongolští archeologové v roce 1973 další doklad přítomnosti nestoriánů v podobě 17 náhrobních kamenů, z nichž 12 bylo popsáno syrským písmem²⁰⁶.

6.4. Bílá pagoda v Ho'h hotu

Bílá pagoda se nachází 20 kilometrů východně od Ho'h hotu. Byla postavena už za kitanské dynastie Liao. Na jejích vnitřních stěnách bylo nalezeno přes 300 nápisů v čínštině, ujurštině, phags-pa, mongolštině a syrštině. Podle výzkumů Niu Rujihho z roku 1999 je z toho nejméně pět nápisů zapsáno v syrském písmu nebo ujurštině²⁰⁷.

6.5. Chifeng (Ulaanhad)

Město Chifeng se nachází na východě Vnitřního Mongolska. Byl zde nalezen velký obdélníkový náhrobní kámen. Na něm je zobrazen kříž a pod rameny kříže jsou na každé straně čtyři řádky psané v ujurštině. Nad příčnými rameny kříže je na každé straně řádka v syrštině. Náhrobek byl objeven roku 1983 nebo 1984 na horském svahu ve čtvrti Chengzi v Chifengu po prudkém dešti. Ujurštině nápis hovoří o hrobu jistého Yawnana nebo-li Jonáše, který byl vrchním úředníkem místní správy a velitelem pomocných vojsk. Zemřel v roce 1253 ve věku 71 let²⁰⁸.

²⁰⁵ Malek, 2006, str. 215-216

²⁰⁶ Malek, 2006, str 225

²⁰⁷ Malek, 2006, str. 225

²⁰⁸ Hamilton, Niu Rujih, 1994, str. 159 v Malek, 2006, str. 227

Zde je překlad ujjurského nápisu na náhrobku: „ Roku 1564 v počítání krále Alexandra (=1253 n.l.), v čínském počítání roku vola, prvního měsíce, dvacátého dne, hlava místní správy Yawnan, velitel pomocných vojsk, ve věku 71 let, vykonal příkaz Boha. Nechť jeho urozená duše odpočívá na věky v ráji!“²⁰⁹.

6.6. Ordos

Ordos je oblast Vnitřního Mongolska v záhybu Žluté řeky, ve které působil kmen Önggütů. Předměty, které zde byly nalezeny – bronzové kříže - tvoří jakousi zvláštní kapitolu mezi nestoriánskými památkami. Nejen pro množství v jakém se křížky nalézaly po celém Ordosu, ale také pro své umělecké zpracování a zvláštní symboliku, díky které se staly předmětem diskuzí.

Prvním, kdo se o nich zmínil, byl mongolista a misionář A. Mostaert, který poznamenal: „Mongolové je stále vykopávají ze starých hrobů nebo je nacházejí kdekoliv jinde. Nevědí nic o jejich historii, nosí je u pasu, a to hlavně ženy. Používají je s hroudou hlíny k zapečetění dveří“²¹⁰.

Mostaert také zmínil, že lidé z kmene Erkütů dávají přednost křížům, na nichž je svastika, než těm klasickým bez ní. A právě kvůli zobrazení svastiky, ale i jiných symbolů na křížích došel později Dr. White, biskup z Honanu k názoru, že tyto kříže nemohou být nestoriánské památky²¹¹.

V roce 1930 objevil misionář P. M. Scott v jednom malém obchodu v Baotou 14 kusů těchto malých předmětů. Poté v roce 1931 P. Pelliot vyjádřil svůj pohled na celou záležitost. Vyvodil, že kříže jsou amulety z období Yuanské dynastie a zdůraznil jejich křesťanský počátek. Jeho názor je dnes upřednostňován.

Dnes se většina křížů nachází v Nixonově sbírce obsahující okolo 1000 kusů. Podle Nixonova sdělení jeden z jeho přátel předměty důkladně prozkoumal a došel k závěru, že některá

²⁰⁹ Niu Ruji v Malek, 2006, str. 229

²¹⁰ Saeki, 1937, str. 423

²¹¹ Saeki, 1937, str. 425

písmena, která vypadají jako znaky by mohla být čínskými znaky pro slovo „Shen“ či „Bůh“. Nixon věnoval roku 1961 svou sbírku univerzitnímu muzeu a umělecké galerii Hong Kongské univerzity²¹².

První třídění těchto křížů bylo provedeno Dr J. Mellonem Menziesem v roce 1934, který je rozdělil do čtyř hlavních skupin:

1. Kříž s plochými konci (skupina I.)

2. S kruhovými konci (skupina II.)

-Obě skupiny křížů se dají dále rozdělit podle typů složení ramen:

A. Jednoduchý kříž (sk. I, obr. a, sk.II. obr. a)

B. Kříž s malými okvětními lístky vyzařujícími ze středu (sk. I, obr. b)

C. Ramena kříže spojuje diagonálně tenká páska nebo stužka (sk.I, obr. c a sk.II, obr. b)

D. Okvětní lístky vyrůstají ze stužek diagonálně spojujících ramena kříže (sk. I, obr. d, sk. II, obr. c)

E. Typy E a F opakují motivy C a D ale s rozdílem zdvojení diagonálních stužek (sk. I, obr. e a f, sk. II, obr. d a e)

3. Ve tvaru ptáka (skupina III.)

A. Motiv ptáka nebo ptáků je kombinován s křížem nebo jeho částí (sk. III. Obr.a)

B. Jeden pták hledící doleva nebo doprava (sk.III,obr.b)

C. Jeden pták se dvěma hlavami (sk. III,obr.c)

D. Dva ptáci spojení dohromady (sk. III, obr.d)

4. Geometrické a jiné tvary (skupina IV.), které mohou být dále rozděleny do 4 základních typů:

A. hvězdicovité tvary a rozety (sk. IV., obr. a)

B. kruhové tvary (sk. IV., obr. b)

C. čtvercové a obdélníkové tvary (sk.IV, obr. c)

D. rozličné tvary (sk.IV., obr. d – tvar *p'i-p'a* – mandolina)

²¹² Saeki, 1937, str. 425

Je otázkou nakolik můžeme tyto geometrické tvary považovat za předměty spojené s křesťanstvím, neboť kromě hvězdicovitých a rozetových tvarů, které by mohly evokovat okvětní lístky použité u křížových forem, u čtverců, obdélníků a jiných tvarů není o co se opřít.

Kříže mohou být dále rozděleny do osmi typů podle tvaru středu

1. Svastika levotočivá
2. Svastika pravotočivá
3. Svislé kříže
4. Úhlopříčné kříže
5. Římské písmeno I
6. Plný kruh nebo bod
7. Dutý kruh
8. Jiné²¹³

Pokud toto vše shrneme, vyplyne celkový počet asi 152 druhů, které tvoří individuální rozdíly v každém jednotlivém amuletu. Jejich charakteristickou vlastností je tedy jejich jedinečnost. A to je také výhodné, jak zmínil Mostaert, pro jejich použití jako pečeť.

Z 979 kusů Nixonovi sbírky jsou jich 3/5 v podobě kříže, 1/5 tvoří směs různých tvarů a 1/5 má tvar ptáka. V křesťanství holubice symbolizuje Svatého ducha a v buddhismu je to symbol pro štěstí. Zadní strany křížů jsou ploché se silným jednoduchým nebo dvojitým křížovým poutkem. V několika amuletech ve tvaru kříže vyzařují od centra k okraji 4 okvětní lístky nebo 4 stuhy spojující úhlopříčně jeho ramena. Tyto okvětní lístky či stuhy mohou symbolizovat sluneční paprsky, které vyzařují od středu kříže a tím představují jasnost nebo světlo nestorianismu, jak to vyplývá i z jeho čínského názvu. Svastika je nejoblíbenějším ústředním motivem znázorňovaným na křížích. Je to starý motiv, který byl později buddhisty přijat za vlastní a objevuje se také na dalších nestoriánských pomnících (např. na pomníku

²¹³ převzato z F.S.Drake, Nestorian crosses and nestorian christians in China under Mongols, 1962, str. 13-14)

Xi'anu z roku 781 po Kr.). Používání svastiky na bronzových křížích způsobilo ve výsledku promíchávání kultur, a proto nelze jednoduše vyhradit vliv nestoriánského křesťanství²¹⁴.

6.7. Nálezy mimo oblast Vnitřního Mongolska

V této podkapitole jsou především nálezy písemné. Žádná z těchto památek nebyla sice nalezena na území Mongolska, ale kupříkladu v Číně, v knihách Rašid ad-Dína nebo v Kurdistánu. Přesto každou z nich pojí k Mongolsku nějaké pouto, ať už je v mongolštině psána nebo je tu možnost, že byla pro oblast Mongolska vytvořena.

6.7.1. Čínsko-mongolský text

Fotografii známého bilingválního čínsko-mongolského textu uvádím v příloze (obrázek 1). Tento dokument byl nalezen v Zhouzhi, západně od hlavního města provincie Shanxi Xi'anu. Podobně jako další texty ze sbírek kovových a kamenných rytin i tento nápis obsahuje jméno *Ye-li-ke-wen* a větu: „ Jsouce císařem z vůle věčného Boha a z ochrany Velké Štěstěny“²¹⁵. Pro nás je zajímavý hlavně tím, že je napsán i v mongolštině.

Dále uvádím překlad mongolského textu nápisu podle Saekiho knihy. Vzhledem k tomu, že originální mongolský text není z fotografie dobře čitelný, překládám text do češtiny podle Saekiho anglického překladu, který je přiložen na konci práce.

„Císař z moci Věčného Boha a z pomoci šťastného osudu

Náš rozkaz – Vy všichni: vojenské úřady, vojska, města, civilní úřady a komisaři věnujte pozornost tomuto rozkazu.

Z rozkazu chánů Činggise, Ögödeje, Sartacha, Öldzeitua a Gүjüka bylo nařízeno, že kněží, erkuti a učitelé mají být osvobozeni od všech druhů civilní služby a měli by se cele věnovat duchovním povinnostem a žádat Boha o požehnání.

²¹⁴ Drake, 1962, str. 15

²¹⁵ Saeki, 1937 str. 419

Nyní je stejným způsobem nařízeno, aby byli osvobozeni od civilní služby a zasvětili se modlení k Bohu. Nechť tento příkaz vyplní všichni učitelé v Da zhong yang, Wan shou gong a nižší síně, modlitebny a kláštery ve Feng Yuan Yao, kterým je to dáno.

Ať v budovách, které patří k těmto modlitebnám, klášterům a chrámům nezastaví k odpočinku žádný oficiální posel, ať tu nejsou zřizovány poštovní stanice, ať neplatí žádné daně, ale ať voda, země, lidé, dobytek, zahrady, domy, mlýny, přístřešky, sklady, lázně, doprava nebo cokoliv jiného, co se týká výše uvedených oratoří a klášterů a také vše spojené s Mei bei, Gan lou, třemi vodami a horou Le gan yao ať je chráněné před násilnými prostředky ani není podvodně využito.

Ten, kdo by neuposlechl tuto vyhlášku a bude jednat v rozporu s morálními zásadami, což není dovoleno, i ten, kdo ho následuje, bude zadržen bez císařského dekretu.

Napsáno Chahan Tsangem 21. dne 7. měsíce roku tygra

6.7.2. Evangeliář princezny Sárý

Do dnešních dnů se nám dochovaly ukázky několika evangeliářů datovaných do 12. - 13. stoletím, jejichž součástí jsou chrysografované²¹⁶ odstavce, které se četly při nejdůležitějších náboženských svátcích. Všechny tyto knihy jsou vyrobeny pro liturgické účely. Jejich zdobení a velikost knih i písma ukazuje, že byly používány při veřejných obřadech.

Rukopis, který je v současné době uchovávaný ve vatikánské Biblioteca Apostolica Vaticana v Římě pod označením *Vaticano Siriaco 622*, byl nalezen v roce 1907 H. Pogonem a A. Scherem v Diyarbakiru (jihovýchodní Turecko, Kurdistán). Je to kompletně chrysografovaný evangeliář na tmavě modrém papíře.

Podle P. G. Borbona je VS622 jediným syrským rukopisem tohoto druhu. Jeho velikost (180*130 mm) a styl písma napovídá, že byl používán pro osobní potřebu. Tyto skutečnosti spolu s informacemi uvedenými v tiráži jej činí velmi důležitým pro historii Církve východu ve střední Asii a v Číně.

²¹⁶ Chrysografie = umění psaní písmen zlatým nebo stříbrným inkoustem

V tiráži na konci knihy je uvedeno několik důležitých informací: „*v roce 1609 podle řeckého kalendáře, devátého dne měsíce adaru (=březen 1289)*“ a „*pro..... Sáru, věřící.....proslulou mezi královnami, sestru.....Jiřího, velikého krále křesťanů*“

Byl to Paul Pelliot, který zdůraznil, že král Jiří, zmíněný v tiráži evangeliáře, by mohl být onen Jiří, král Ongutů. Stále se dnes ale vedou spory o tom, kde rukopis vznikl. Existují na to dva názory: buď na Blízkém východě, nebo v severní Mezopotámii (kde byl nalezen v r. 1907) anebo v Sárině domovině, tedy v kraji Ongutů, dnešním Vnitřním Mongolsku anebo – podle Pelliota - v její residenci, kde sídlila poté, co se vdala za Altan Buqu, což bylo v severním Gansu.

Bohužel žádný z odborníků ale zřejmě neměl možnost studovat rukopis přímo, nýbrž pouze prostřednictvím informací podaných jeho objeviteli Pognonem a Scherem. Současní badatelé, kteří tu možnost mají, se kloní spíše ke vzniku evangeliáře na Blízkém východě či v Mezopotámii. Argumenty jsou velmi přesvědčivé: systém datování, druh papíru a paleografický rozbor ukazují, že kniha nevykazuje žádné společné rysy se syrskými rukopisy nebo nápisy na stélách, kamenech či hrobech ze střední Asie. Je tedy pravděpodobné, že si zbožná princezna nechala vyrobit kopii evangeliáře v domovině nestoriánské církve, přičemž autor si vzal inspiraci z buddhistického zvyku psát sútry zlatým nebo stříbrným inkoustem na modrý papír, na což byla šlechtična zvyklá²¹⁷.

6.7.3. Výjev z Čagatajova pohřbu

V Rašíd ad- Dínových Džámí a Tavárih, které vydal v Londýně E. Blochet (1911), je ilustrace s výjevem pohřbu druhého Čingischánova syna Čagataje (obrázek 4.). O něm se proslýchá, že měl být údajně také nestoriánským křesťanem. Blochet k tomuto obrázku píše: „*pohřeb Čagatajův: jeho rakev je umístěna přede dveřmi jurty, napravo jsou vidět jeho lamentující ženy, nalevo nestoriánští kněží*“²¹⁸.

Perský nápis na rakvi může být přeložen jako „*Jeho Veličenstvo, osvícený, spravedlivý a vznešený chán*“. Mezi kněžími jsou ale jen dva muži s vousy. Ostatní jsou oholení, což je

²¹⁷ Malek, 2006, str. 347-348

²¹⁸ Blochet, Djami et Tevarikh, 2. V Saeki, str. 427

proti středověkým i dnešním nestoriánským pravidlům (viz nestoriánské zvyky), tudíž zde zřejmě vidíme i zástupce jiných náboženství.

6.8. Nestoriánské umění v Centrální Asii

I když hlavním tématem mé práce jsou nestoriánské památky na území Vnitřního Mongolska, dovolím si kvůli ucelenější představě o nestoriánském umění zahrnout širší okruh památek z oblasti Centrální Asie. V této kapitole chci zmínit nálezy z oblasti Mongolska, Vnitřního Mongolska, uvést některé příklady z Číny, Dunhuangu a Turfanu, protože památky a umělecká díla nalezená v těchto oblastech považuji za velmi zajímavá a důležitá.

Nestoriáni postupně přejímali při svém šíření na východ symboliku místních kultur. A tak můžeme na jejich památkách ve Vnitřním Mongolsku obdivovat některé prvky přejaté z buddhismu, taoismu i z arabského umění. Zřejmě je k tomu donutily okolnosti, uvědomíme-li si, že tvořili ve společnosti menšinu. A pokud chtěli ve přežití a udržet si jako menšina svou identitu, bylo třeba přiblížit svou víru lidem jiné kultury a jiného chápání. Svou víru také mohli prostřednictvím známých symbolů mezi místní obyvatelstvo snáze šířit. Proto se na náhrobních kamenech z Quanzhou na jihu Číny i na těch ve Vnitřním Mongolsku můžeme setkat s křížem na lotosovém květu, s planoucí perlou, obláčky či rostlinnými ornamenty.

Umění Církve Východu bývá badateli často opomíjeno vzhledem k malému počtu památek a k jednoduchosti až strohosti projevu. Bude to dáno spíše cizími vlivy, se kterými se tato církev v průběhu své existence na Východě setkávala. I když se podle dochovaných památek a zpráv některých katolických misionářů²¹⁹ předpokládá, že nestoriáni neuzívali ikony ani žádná reálná zpodobnění lidí, Vilém Rubruk se ve svém cestopise zmiňuje o obrázcích svatých a o jejich uctívání během svátku Tří králů²²⁰. Nestoriánství bylo dlouhou dobu pod vlivem islámu, který má zakázáno zobrazovat živé bytosti. Je ale možné, že uctívání obrazů nebylo u nestoriánů zvykem kvůli židovské tradici, kdy figurativní umění nesmělo být použito

²¹⁹ Giovanni Marignolli v Malek, 2006, str. 329

²²⁰ Knobloch, 1964, str. 134

v souvislosti s náboženstvím²²¹. Ikony, které viděl Rubruk u nestoriánů na mongolském dvoře, by mohly poukazovat na vliv Byzance a Řeků.

Je faktem, že nemáme žádnou zmínku o nestoriánech-umělcích, jen o lékářích, ministrech, vychovatelích, správcích, vojevůdcích, atd. Všude se přitom dozvídáme, že vynikali v různých řemeslech. Zřejmě to ale byla řemesla důležitá pro přežití misionářské komunity. Nestoriáni byli ve všem velmi praktičtí. Oni nešířili kulturu, ale víru, která ke svému životu mnoho nepotřebuje. Dokázali se přizpůsobit kočovníkům, pro které jsou zděné chrámy spíše přítěží a svatostánky umístili do přenosných stanů, pokud bylo potřeba. Tak byl předmět úcty stále s nimi a připomínal jim, v co věří.

Stejně tak jako se jurta zdobila pruhy látek, zdobili i nestoriánští křesťané své zděné kostely hedvábím, jak nám líčí Vilém Rubruk²²². U dalšího misionáře se setkáváme s poznatkem, že nestoriáni považují západní katolické umění za odporné. To je zajímavý poznatek, víme-li, že používali ikony. V umění katolické církve bývá ústředním motivem Kristus na kříži, Panna Maria s mrtvým Kristem či různí mučedníci, většinou v okamžicích své smrti. Krev a smrt je u Mongolů tabu, a pokud byli kněží i laici znalí mongolských zvyků, není divu, že se ke katolíkům nechtěli znát.

Nálezy nestoriánských památek nás v poslední době utvrzují v tom, že svůj styl uměleckého vyjádření rozhodně měli, i když šlo spíše o prosté spojení symbolů v jeden celek, kterému ale nemůžeme upřít originalitu.

6.8.1. Motivy na stélách a náhrobcích

V této kapitole vycházím především z nálezů náhrobních kamenů v Muhur Soburganu, Biqigtu horai, Wangmuliangu a Chifengu nalezených ve Vnitřním Mongolsku a dále z nálezů v čínském Quanzhou. Také využívám motivů na nesjtarší dochované křesťanské památce nalezené v Číně stéle v Xi'anu.

Jak už víme, používali nestoriáni jednoduchý řecký, někdy maltézský kříž bez zobrazení Kristova těla. Kristus se na kříži začal v Evropě zobrazovat až od 5. století, tudíž je přirozené, že k němu tato církev nepřilnula. Na památkách z Číny a z Vnitřního Mongolska se

²²¹ <http://www.ashmolean.org/ash/aifes/art.html>

²²² Knobloch, 1964, str. 150

setkáváme s křížem postaveným na lotosovém květu, který je přejet z buddhismu. Okolo kříže bývají zobrazeny mraky, rostliny nebo houby, což je zase inspirováno čínským taoismem. Podívejme se ale na konkrétní příklad. Tím nejlepším je asi Xi'anská stéla, neboť tu najdeme mnoho prvků ze západního i východního symbolismu. Nestoriáni tu záměrně využili obyvatelstvu již známou symboliku, která jim mohla pomoci lépe proniknout do buddhistické a taoistické Číny a najít zde své místo.

Na vrcholu stély je řecký kříž²²³ na lotosovém květu. Je to stylizovaná ukázka *crux gemmata*²²⁴. Tento typ kříže je typický hlavně pro rané křesťanství, kdy se namísto Kristova těla na kříž umísťovali drahokamy. Ramena kříže se zvonovitě rozšiřují směrem ven a konec každého ramene zdobí vždy tři perly. V jeho středu je pět klenotů. Prostřední perla na vrcholu kříže je obklopena plamenem, který je stejně jako lotos vypůjčený z buddhismu²²⁵ a tento symbol planoucí perly neboli „přání plnicího klenotu“ jsou společně s lotosem dva z „osmi buddhistických symbolů“ reprezentujících čistotu a moudrost²²⁶. Přítomnost rostlin a mraků ve vyobrazení je inspirována čínským uměním, kde symbolizují štěstí a dlouhověkost²²⁷. Tento symbol je jedinečnou ukázkou splynutí východního a západního symbolismu, který v křesťanství nemá obdoby²²⁸.

Na náhrobních kamenech se setkáváme s různými typy křížů. Nejčastější je kříž řecký, který má všechna čtyři ramena stejně dlouhá. Dále tu máme kříž maltézský s rameny, která se postupně rozšiřují, a každé rameno má na konci tři perly. Někdy se také setkáváme právě s lístky u základny kříže. Maltézský kříž se základnou z lístků nebývá pro nestoriány typický. Objevuje se spíše v Byzanci a v západním umění a je běžný v křesťanských kulturách Středního východu. Některé kříže na náhrobcích v Quanzhou z doby dynastie Yuan mají nad sebou baldachýn s visícími stužkami a rozprostřenými standartami pod nimi²²⁹. Tyto elementy

²²³ Drake, 1962, str. 23

²²⁴ Malek, 2006, str. 323

²²⁵ Malek, 2006, str. 323

²²⁶ L.Frédéric 1995,pp.63 a 71, M.McArthur 2002, pp.124-127 v Malek, 2006, str. 324

²²⁷ C.A.S.Williams 1976 v Malek, str 324

²²⁸ Malek , 2006, str. 324

²²⁹ Malek, 2006, str. 331

ukazují na buddhistický původ, kde jsou spojovány s přítomností Buddha²³⁰. Na ongutském území jsou kříže na kamenech umístěny v jakémsi okénku, které evokuje představu lucerny²³¹. Na památnících a náhrobních kamenech bývají krátké nápisy v čínštině, syrštině či turečtině psané syrským, ujugurským nebo phags-pa písmem²³².

6.8.2. Architektura

O architektuře nestoriánů v Centrální Asii toho mnoho nevíme. Z ruin chrámů v Olon su' mu ve Vnitřním Mongolsku a z letmých zmínek středověkých cestovatelů si lze jen těžko udělat konkrétní představu. To, jakou podobu měly východoasyrské kostely v Centrální Asii bychom si mohli představit podle dochovaných nestoriánských kostelů na Předním Východě. O nich píše A. S. Atiya ve své knize *A history of eastern christianity*, ze které v této kapitole čerpám informace. Přední Východ je oblastí, kde východoasyrská církev vznikla a kde byli v 19. století také objeveni její poslední příslušníci.

Nepřátelské prostředí na Blízkém Východě způsobilo, že kostely sloužily současně jako pevnosti a ochrana před nájezdníky, čemuž se přizpůsobovala i jejich podoba. Asyrské kostely nebývaly příliš okázalé. Daly se rozeznat jen podle kříže umístěného nad vchodem. Tento vchod byl v podstatě jen díra ve zdi, úzká a obvykle vysoká jen tři stopy, takže kdokoli vstupoval, musel se shrbit, aby se dostal dovnitř. To sloužilo jak k vyjádření pokory při vstupu do kostela, tak ke znesnadnění útoku jezdců na koních v nekřesťanských zemích²³³. V Kudšanisú ve východním Turecku byl vstup do kostela umožněn po žebříku, což opět znesnadnilo přístup do kostela. Ze žebříku se vystoupalo na malý dvorek, kde věřící zanechávali své boty před vstupem do svatostánku. V horkých dnech se bohoslužby konávali i na dvorku místo vevnitř kostela, který sestával ze svatostánku a z lodi oddělené zdí od ikonostasu²³⁴. Ve svatyni mohly být poličky pro modlitební knihy, náčiní ke svatému

²³⁰ Ken Parry v Malekovi, 2006, str. 332

²³¹ Malek, 2006, str. 306

²³² Li Tang, 2006, str. 6

²³³ Atiya, str. 298

²³⁴ Atiya, 1968, str. 297

přijímání, svatý olej a posvěcený kvásek k dalšímu použití pro upečení bochníku chleba. Křtitelnice byla obvykle vedle svatyně s přístupem z kostelní lodi i od oltáře. Byla používána také jako sakristie. Níže položená část lodi se otevírala do oploceného prostoru s pecí, kde se pekl svatý chleba. K modlitbě se svolávalo *sematronem*, což bylo dřevěné prkno, do kterého se tlouklo kladivem. Dodnes se používá ve starých řeckých klášterech²³⁵. Takto tedy podle Atiyyi vypadaly nestoriánské kostely na Předním Východě.

Co se týče Mongolska, můžeme jen těžko soudit, jak tamější kostely vypadaly. Zdá se ale, že po pádu dynastie Yuan tradice kamenných kostelů upadla a nahradily je přenosné svatostánky, které byly pro kočovníky mnohem praktičtější než kamenné kostely.

Se svatostánky se postupně mohla změnit i podoba oltáře. Mostaert na začátku 20. Století píše, že Erkutové mívají na oltářích v látce zabalený balíček, který ctí, i když nikdo z nich netuší, co v něm je. Mohl by obsahovat například ostatky svatých, kterých si nestoriáni velmi vážili, nebo třeba právě ikony, či spíše to, co z nich zbylo. Pokud mezi nestoriány nebyly umělci, kteří by dokázali vymalovat nový oltář nebo obrázek a jejich dovoz ze západu byl později znesnadněn politickými důvody, mohli chránit starší předměty tím, že je obalili látkou. Tajemství balíčku pak utužovalo víru laiků v Krista. Takový balíček je jistě praktičtější k přesunování z místa na místo. Navíc v dobách, kdy se křesťanská komunita musela v Číně skrývat, byl balíček velmi nenápadným předmětem uctívání.

I když je možné předpokládat, že původní nestoriánské kostely v Karakorumu a v Olon su'mu byly podobné těm na Blízkém Východě, je třeba ještě dalších výzkumů, abychom si mohli být jejich podobou jistí.

6.8.3. Figurální umění

Obrazové památky, které tu zmiňuji, pochází z období dynastie Tang a, i když byly nalezeny mimo území Mongolska, domnívám se, že je třeba je zmínit. Jsou to památky z období pronikání křesťanství na Dálný Východ a můžeme si na nich už povšimnout spojení křesťanských a buddhistických motivů. Zaměřuji se tu především na malby s křesťanskou

²³⁵ Atiyya, 1968, str. 297

tematikou nalezené v Dunhuangu a Qoču, což jsou oblasti nepříliš vzdálené od mongolského území.

Zajímavým objevem je nástěnná malba v Qoču nedaleko Turfanu (obrázek 5.) Jsou na ní zobrazeny tři postavy nesoucí ratolesti a stojící před děkanem držícím kadidelnici v jedné ruce a kalich v ruce druhé. Scéna připomíná dárce v procesí z maleb z tangského období nalezené v buddhistické jeskyni v Bázakliku také poblíž Turfanu a v jeskyním komplexu v Dunhuangu²³⁶. Křesťanské postavy v Qoču nejsou oblečeny tak přepychově jako ujjurské dámy na vyobrazeních z buddhistických jeskyní a tudíž mohly mít jiný společenský status. Západní vzezření děkana na malbě z Qoča může odkazovat na kulturní směs národů, ze kterých nestoriáni pocházeli.

Malba na hedvábí objevená v Dunhuangu (obrázek 18. a 19.) zobrazuje muže v pozici bódhisattvy. Na jeho čelence a na krku je ale vyobrazen kříž, což opět ukazuje kulturní mísení v pohraničních oblastech Číny. Oděv postavy a gesto je buddhistické, zatímco kříže na čelence a na oděvu napovídají, že osoba je spjata s křesťanstvím²³⁷.

Z doby Tangů se také v jeskyních komplexech Dunhuangu našlo mnoho křesťanských rukopisů²³⁸. Jsou psány v různých jazycích, především syrsky a čínsky. Nálezy jsou to nanejvýš pozoruhodné a zajímavé, vzhledem z tématu mé práce, se jimi ale zabývat nebudu (pro více informací viz Saeki, *The Nestorian documents and relics in China*).

²³⁶ M.Bussagli 1978,pp.106-107, R.Whitfield 2000,p.89 v Malek, 2006, str. 324

²³⁷ Malek, 2006, str. 324

²³⁸ Drake, 1962, str. 23

7. Závěr

Cílem práce bylo shrnout ze současné odborné literatury a ze středověkých cestopisů a kronik dostupné informace o nestoriánském křesťanství na území Mongolska a především na území Mongolska Vnějšího do 14. století tak, aby dávaly ucelený pohled na situaci a abych mohla na výsledek práce navázat v dalším výzkumu.

Na celou problematiku jsem se pokoušela dívat komplexně, a proto jsem hlavní téma práce zasadila do kontextu šíření nestoriánské církve do Centrální Asie. V práci jsem se pokusila shrnout vývoj Církve Východu, které se říká také církev nestoriánská, zvyky jejích příslušníků a průběh šíření této církve do Centrální Asie, vliv nestoriánů na kočovné kmeny a později na mongolské vládce. Nakonec jsem sepsala přehled nestoriánských památek z Vnitřního Mongolska nalezených a zdokumentovaných vědeckými expedicemi v průběhu 20. století. Z nálezů i z dobových svědectví je vidět, že nestoriáni byli velmi aktivními misionáři. Křesťanství dokázali obratně šířit tak, že pronikali do nejvyšších vrstev společnosti a obraceli na svou víru příslušníky vládnoucích rodů, ať už se jednalo o členy Zlaté rodiny, vládce Kerejtů nebo Ongutů. Někteří chánové dokonce byli vychováváni v křesťanském duchu a měli za své vychovatele nestoriány. Svou víru se snažili kočovníkům i usedlému obyvatelstvu přiblížit tím, že spojovali křesťanskou symboliku s buddhistickou a taoistickou.

Podle informací uvedených v Tajné kronice Mongolů víme, že Mongolové se setkali s křesťanstvím nejpozději ve 12. století. Z vyprávění Viléma Rubruka jsem zjistila, že náboženská situace na dvoře Velkých chánů přála šíření všech věrouk a že příslušníci různých církví mezi sebou vedli boje o chánovu přízeň. Dále vyplynulo, že ve středověku žila na území kmene Ongutů v Ordosu ve Vnitřním Mongolsku poměrně velká křesťanská komunita, po níž se dochovaly památky v podobě bronzových křížů, hřbitovů a rozvalin města Olon su'm. Tato komunita byla podle bilingválního čínsko-mongolského textu osvobozena od vojenských povinností, placení daní a dalších povinností. Potomky této komunity jsou pravděpodobně Erkuti, malé etnikum žijící v některých částech Ordosu. Ještě na počátku 20. století u nich byly zaznamenány obřady podobné křesťanským. Některé prvky v erkutském náboženství ale neodpovídají tomu, co známe ze záznamů o nestoriánství. Podle A. Mostaerta je poslední pomazání u Erkutů důležitým prvkem v jejich víře. Naproti tomu Vilém Rubruk nám sděluje, že poslední pomazání není u nestoriánů zvykem. Stejně je tomu v záležitostech rozvodu. U Erkutů není rozvod přípustný, zatímco u nestoriánů je manželská rozluka možná.

Jedním z možných vysvětlení by mohlo být, že erkutské zvyky jsou ovlivněny pozdějším působením katolických misionářů.

Během práce jsem narazila na některé zajímavé zmínky nebo nesrovnalosti ve svědectvích středověkých cestovatelů a misionářů, které by si zasloužily další pozornost. Příkladem těchto nesrovnalostí je užívání ikon v nestoriánské liturgii. Rubruk se zmiňuje o nestoriánském obřadu, během něhož kněží vyjadřovali ikonám úctu. Giovanni Marignolli naopak píše, že se nestoriáni zpodobňování lidských bytostí vyhýbali a dokonce opovrhovali katolíky, kteří své kostely zdobí sochami a obrazy. V takových případech jsem se alespoň pokusila se nad těmito zmínkami zamyslet a nastínit možné vysvětlení.

Při práci se studii o nestoriánském křesťanství v Centrální Asii jsem nabyla dojmu, že většina badatelů ve svém bádání končí souhrnem zpráv středověkých cestovatelů, aniž by se pokusili pustit se do dalších interpretací. Zřejmě je to dáno tím, že doposud nebyly překlenuty velké kulturní rozdíly prostředí západního křesťanství, z něžž většina badatelů vychází, a prostředí stepních kočovníků. Došla jsem k názoru, že pro další výzkum tohoto tématu je třeba kombinovat znalosti z prostředí raného a východního křesťanství, včetně multikulturních oblastí Baktrie a Sogdiany, kde docházelo ke střetávání mnoha náboženství, s chápáním světa stepních kočovníků, především s jejich náboženským uvažováním.

Přestože jsem se snažila zahrnout do své práce, co nejvíce informací o daném tématu, během práce jsem se setkala s množstvím dalších podnětů a důležitých faktů, které rozsah bakalářské práce neumožnil shrnout. Proto bych se chtěla tomuto tématu věnovat i nadále a hlouběji probádat některé jeho části. V rámci dalšího výzkumu bych se chtěla věnovat studiu jazyků spjatých se šířením nestoriánského křesťanství, především sogdštině a syrštině.

Tato práce je základním souhrnem informací pro orientaci v problematice nestoriánského křesťanství v Mongolsku a také je základem pro další výzkum.

8. Bibliografie

- Atiya A.S., A History of Eastern Christianity, 1.vydání, London : Methuen & Co., 1968
- Biran M., The Empire of the Qara Khitai in Eurasian history, Cambridge, Cambridge university press, 2005, ISBN 0-521-84226-3
- Erdenebat U., Dundad zuuny orond zagalmaitny s'as'ny ursgal nevertc' baisan toc' tu'uchees, Monograph series vol.2, Ulaanbaatar: Antoon Mostaert Mongol sudlalyn to'v, 2009, ISBN: 978-99929-78-58-9
- Gumiljov L.N., Hledání vymyšlené říše, 1. Vydání, Praha: Mladá fronta, 1974
- Chinbat E., Mongolian-english dictionary, 4. Vydání, Ulaanbaatar: E.Chinbat, 2010
- Knobloch E., Putování k Mongolům: Cesta Jana de Plano Carpiniho ke dvoru Gujuk-chána: Cesta Viléma z Rubruku ke dvoru Mangu-chána, 1.vydání, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1964
- Malek R. a Hofrichter P., Jingjiao. The church of the East in China and Central Asia, Sankt Augustin: Monumenta Serica Institute, 2006, ISBN 3-8050-0534-2
- Polo, Marco, Milión, 1.vydání, Praha: Odeon, 1989, ISBN 80-207-0924-X
- Poucha, Pavel, Tajná kronika Mongolů, 1. vydání, Praha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955
- Rašíd Ad-Dín, Sbornik letopisej, Tom 1., kniha 1., Moskva: Izdatelstvo akademii nauk SSSR, 1952
- Rašíd Ad-Dín, Sbornik letopisej, Tom 1., kniha 2., Moskva: Izdatelstvo akademii nauk SSSR, 1952
- Roux J.-P., Dějiny střední Asie, 1. Vydání, Praha: Lidové noviny, 2007, ISBN 978-80-7106-867-9
- Saeki P.Y., The nestorian documents and relics in China, Tokyo: The Maruzen company Ltd., 1937

- Sagaster K., Antoine Mostaert (1881-1971) C.I.C.M. Missionary and Scholar, vol.2, K.U.Leuven, Ferdinand Verbiest Foundation, 1999
- T´serstevens A., Předchůdcové Marka Pola, Praha, Lidová demokracie, 1965
- Z Pordenone Odorico, Bratr Oldřich, Čech z Furlánska: Popis východních krajů světa, Praha: Lidová demokracie, 1962
- Novák, J: *Evagrius Scholasticus Církevní dějiny (Teol. studie)*, Praha: Česká katolická charita, 1991, dostupné z URL: http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej3.htm
- Mehta J.L., Advanced Study in the History of Medieval India: 1000-1526 A.D., 2. Vydání, New Delhi, Sterling publishers private limited, 1995

Články

- Dickens Mark, Nestorian Christianity in central Asia, 2001 dostupné z URL: <http://www.oxuscom.com>
- Drake F.S., Nestorian crosses and nestorian christians in china under the Mongols, Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch, Vol.2 (1962), ISSN 1991-7295
- Li Tang, Mongol responses to christianity in China: A Yuan dynasty phenomenon, Working paper No.63, Asia research institute, Singapore, 2006, dostupné z URL: http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps06_063.pdf
- Lattimore O., A ruined nestorian city in Inner Mongolia, The Geographical Journal, vol. 84, No. 6, Dec. 1934
- Stockmann A., Kněz Jan, Katolická encyklopedie, vol. 12., New York, dostupné z URL: <http://www.newadvent.org/cathen/12400b.htm>

Webové stránky

- www.wikipedia.org, 14. 11. 2001, poslední revize: 4. 9. 2011, dostupné z: en.wikipedia.org/wiki/Kublai_Khan

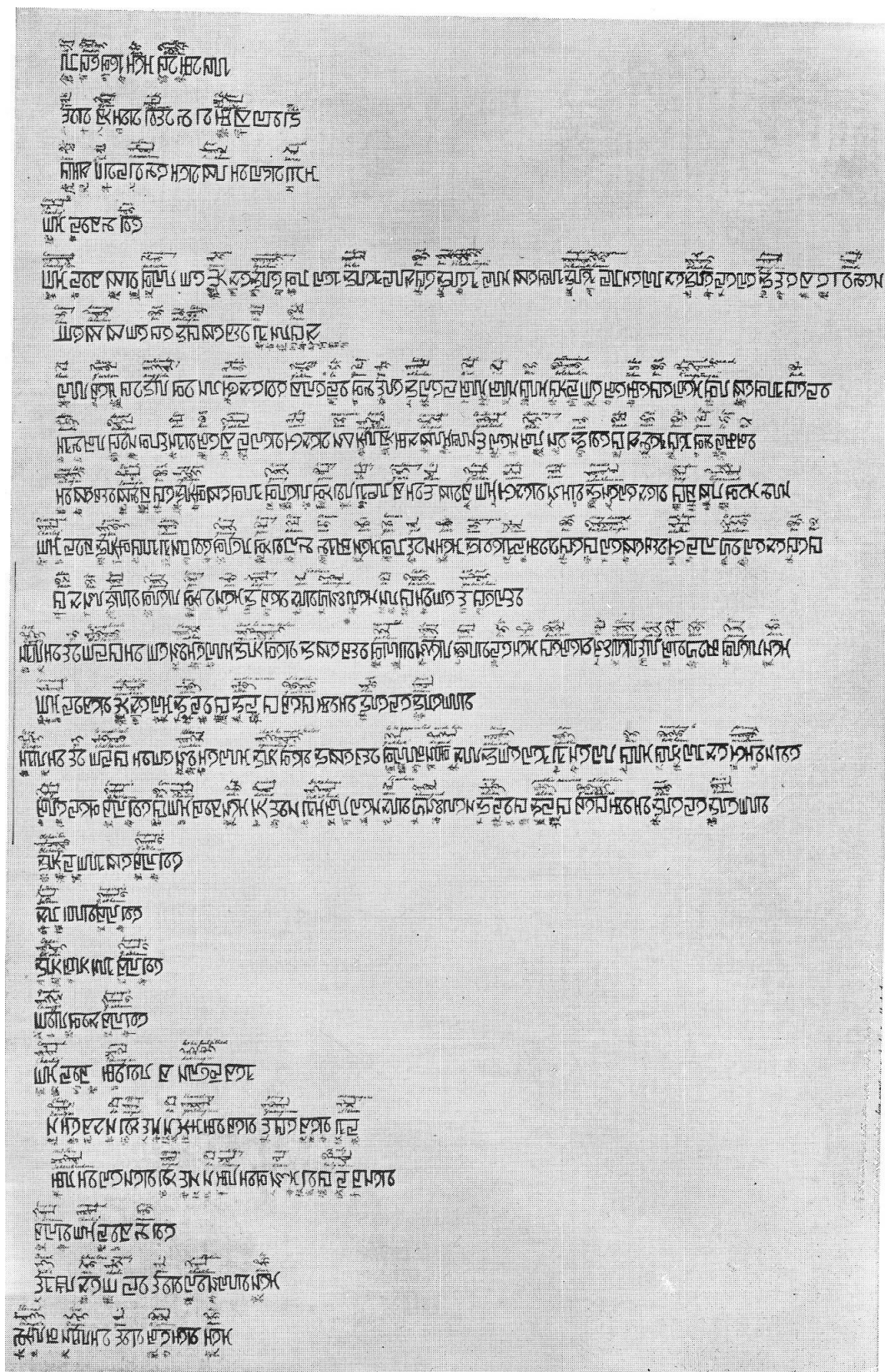
- [www.wikipedia.org](http://en.wikipedia.org/wiki/Yel%C3%BC_Chucal), 26.5.2006, datum poslední revize: 5.9.2011, dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Yel%C3%BC_Chucal
- [www.wikipedia.org](http://cs.wikipedia.org/wiki/Rabban_Bar_Sauma), 29.12.2010, poslední revize: 22.1.2011, dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rabban_Bar_Sauma
- [www.catholica.cz](http://catholica.cz/?id=1351), Chlumský Jan, 2001, poslední revize 4.9.2011, dostupné z: <http://catholica.cz/?id=1351>
- www.tj.jcu.cz, listopad 2008, poslední revize 10.9.2011, dostupné z: www.tj.jcu.cz/getfile/0f6fc38b70fac68f
- [www.earlychristianitywritings.com](http://www.earlychristianitywritings.com/didascalia.html), 2001, datum poslední revize 15.9.2011, dostupné z: www.earlychristianitywritings.com/didascalia.html
- [www.uyghurensemble.co.uk](http://www.uyghurensemble.co.uk/en-html/uy-history1.html), 2007, poslední revize 14.9.2011, dostupné z URL: <http://www.uyghurensemble.co.uk/en-html/uy-history1.html>
- [www.aina.org](http://www.aina.org/books/mokk/mokk.htm#c10), 2011, poslední revize 13.9.2011, dostupné z: <http://www.aina.org/books/mokk/mokk.htm#c10>
- [www.syrcom.cua.edu](http://syrcom.cua.edu/Hugoye/Vol2No2), Mardutho Beth, 2011, poslední revize 10.9.2011, dostupné z: <http://syrcom.cua.edu/Hugoye/Vol2No2>
- [www.ashmolean.org](http://www.ashmolean.org/ash/aifes/art.html), 2003, poslední revize 12.9.2011, dostupné z: <http://www.ashmolean.org/ash/aifes/art.html>

9. Přílohy

Seznam příloh

1. Obrázek 1: Přepis čínsko-mongolského textu s anglickým překladem Alexandra Wylieho mezi řádky (Saeki, 1937)
2. Obr. 2: památky na nestoriány nalezené v biskupském sídle v Hsi-wan-tzu v provincii Sui-yüan (Saeki, 1937)
3. Obr. 3: Garmaa Banzar, muž z kmene Erkutů, kterého potkal Mostaert v Pekingu (Saeki, 1937)
4. Obr. 4: scéna z Čagataiova pohřbu z Rašíd ad-Dínových Djami a Tevarikh (Saeki, 1937)
5. Obr. 5: nástěnná malba nalezená v ruinách nestoriánského kostela v Qočo nedaleko Turfanu Dr. A. von Le Coqem roku 1905. Někteří badatelé se domnívají, že jde o scénu křtu, jiní preferují názor, že jde o vyobrazení Palmové neděle. Děkan drží vykuřovadlo a před ním stojí tři postavy, dva muži a jedna žena, držící vrbový proutek, který se v syrské církvi používá místo palmového listu. (Saeki, 1937, str. 417)
6. Obr. 6: bronzové kříže z Ordosu, skupina I. (Drake, 1962)
7. Obr. 7: bronzové kříže, skupina II. (Drake, 1962)
8. Obr. 8: amulety z Ordosu v podobě ptáků, skupina III. (Drake, 1962)
9. Obr. 9: ordoské amulety v podobě geometrických tvarů, skupina IV. (Drake, 1962)
10. Obr. 10: ordoské kříže (Saeki, 1937, str. 423)
11. Obr. 11: deska z nestoriánského hrobu se syro-ujgurským nápisem nalezená v Chifengu (Erdenebat, 2009, str. 121)
12. Obr. 12: kamenné pozůstatky objevené roku 1935 N.Egamim v Bailingmiao (Saeki, 1937)
13. Obr. 13: dopis s pečetí Mar Yahballahy III., patriarchy nestoriánské církve (Erdenebat, 2009, str. 121)
14. Obr. 14: bronzový kříž uchovávaný v muzeu v Dundgovi imag (Erdenebat, 2009, str. 91)
15. Obr. 15: nálezy křížků ze Su´hbaatar imagu z oblasti Dariganga sumyn nutag (Erdenebat, 2009, str. 91)
16. Obr. 16: nález zlatého nestoriánského kříže z Vnitřního Mongolska (Erdenebat, 2009, str. 122)

17. Obr. 17: zbytky nestoriánského oděvu nalezené v hrobě ve Vnitřním Mongolsku (Erdenebat, 2009, str. 122)
18. Obr. 18: Originál malby nalezené Sirem Aurelem Steinem v Dunhuangu ukazující nestoriána v pozici bódhisattvy (Saeki, 1937)
19. Obr. 19: restaurace malby z Dunhuangu (Saeki, 1937)

Obrázek 1: Přepis čínsko-mongolského textu s anglickým překladem Alexandra Wylieho mezi řádky

Anglický překlad čínsko-mongolského textu:

The Emperor by the power of the everlasting God, and the aid of felicitous destiny-

Our Command – All you military Officem, troops, city, civil Officem, and commissioners, do you give heed to this command.

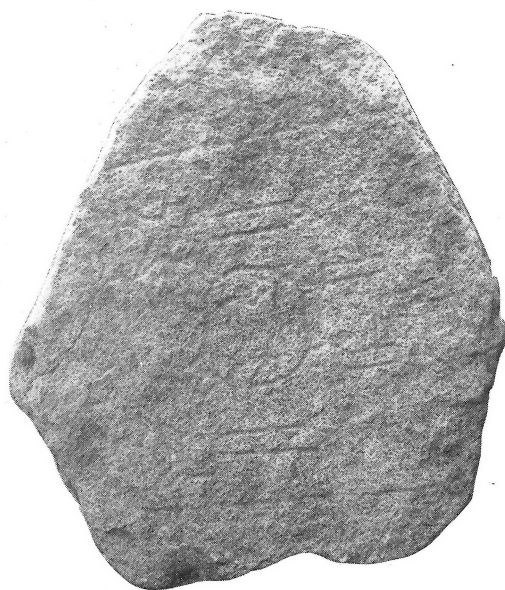
By the command of Ghenghis, Ogdai, Satchen, Olchaitu and Guluk Khans, it was ordered that the priests, erkehuns, and teachers shall be exempt from all official service and shall give themselves entirely to the duties of supplicating the blessing of God.

It is now in like manner commanded, that they be exempted from official service, and devote themselves to supplicating the blessing of God. Let this command be complied with by all teachers in Ta-chung yang Wan-show kung, with the lower Halls, oratories, and cloisters in Fung Yuen loo to whom it is given.

In the buildings belonging to these, oratories, cloisters, nunneries, and temples, let no official messengers halt to rest; let no relays be furnished for the post service; let no taxes be paid; but the water, land, people, cattle, garden, mills, buildings, sheds, stores, baths, carriages, or whatever else pertains to the aforesaid oratories and cloisters; as also all connected with Mei pei, Kan-laou, the three waters, and Le-kan-yo hill shall be protected from forcible appropriation, nor shall any fraudulently seize upon such.

Whoever sets at nought this decree acts in an unprinciple course, which it is not permitted to follow; and he who follows it, will be restrained by no Imperial decree.

Written by Chahan Tsang, on the 21st day of the 7th month, of the Tiger year.

Obr. 2: památky na nestoriány nalezené v biskupském sídle v Hsi-wan-tzu v provincii Sui-yüan

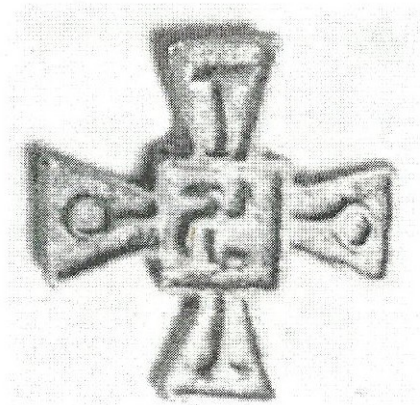
Obr. 3: Garmaa Banzar, muž z kmene Erkutů, kterého potkal Mostaert v Pekingu

Obr. 4: Scéna z Čagatajova pohřbu z Rašíd ad-Dínových Džámí a Tavárik

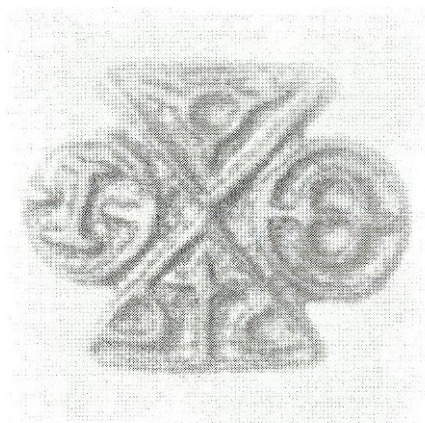
Obr. 5: nástěnná malba nalezená v ruinách nestoriánského kostela v Qočo nedaleko Turfanu Dr. A. von Le Coqem roku 1905. Někteří badatelé se domnívají, že jde o scénu křtu, jiní preferují názor, že jde o vyobrazení Palmové neděle. Děkan drží vykuřovadlo a před ním stojí tři postavy, dva muži a jedna žena, držící vrbový proutek, který se v syrské církvi používá místo palmového listu.

a

b

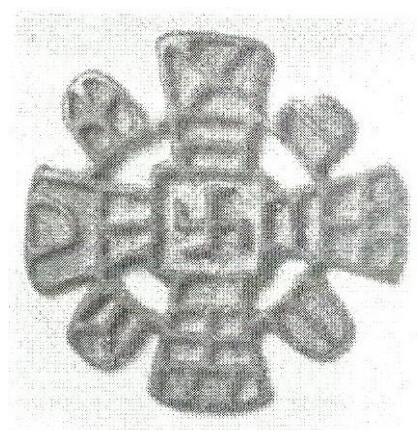
c

d

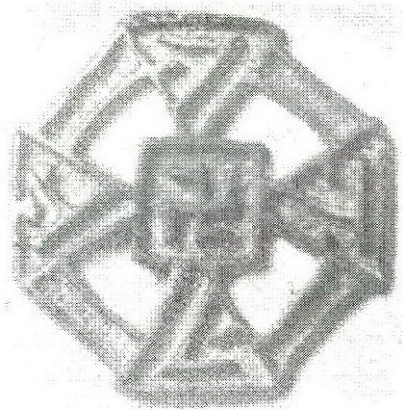

e

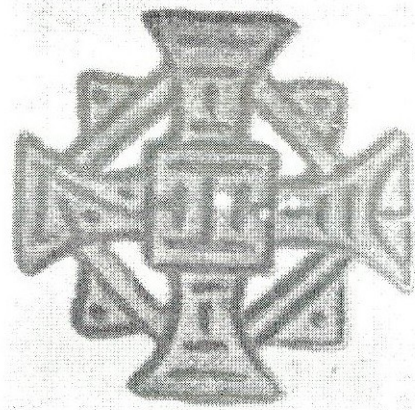

f

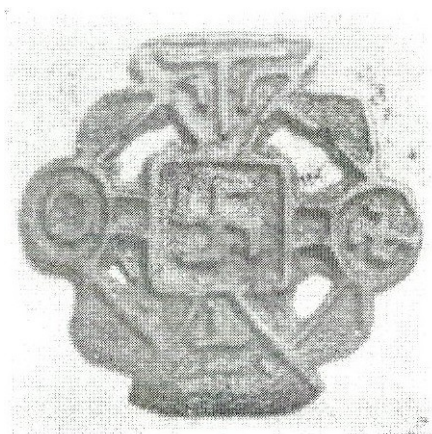
Obr. 6: bronzové kříže z Ordosu, skupina I.

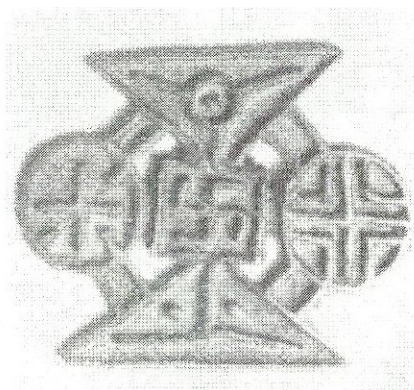
a

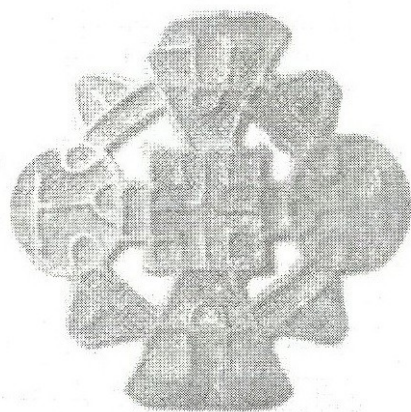
b

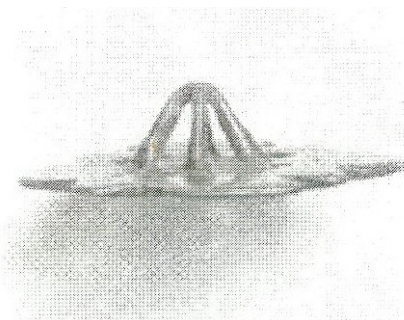
c

d

e

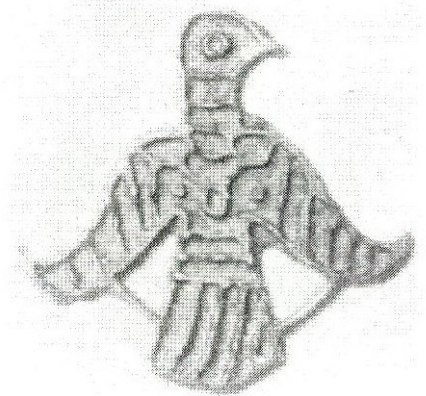

f

Obr. 7: bronzové kříže, skupina II.

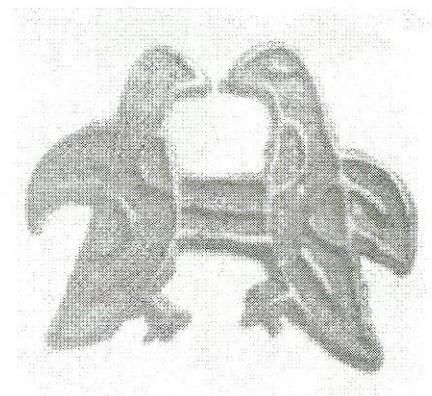
a

b

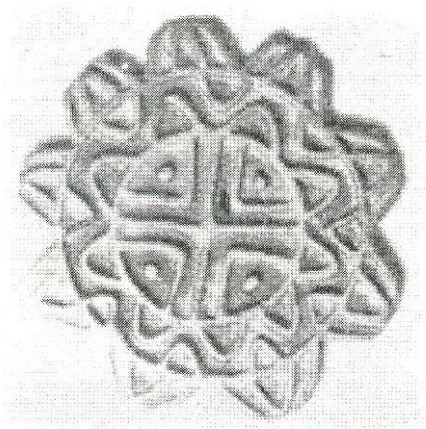

c

d

Obr. 8: amulety z Ordosu v podobě ptáků, skupina III.

a

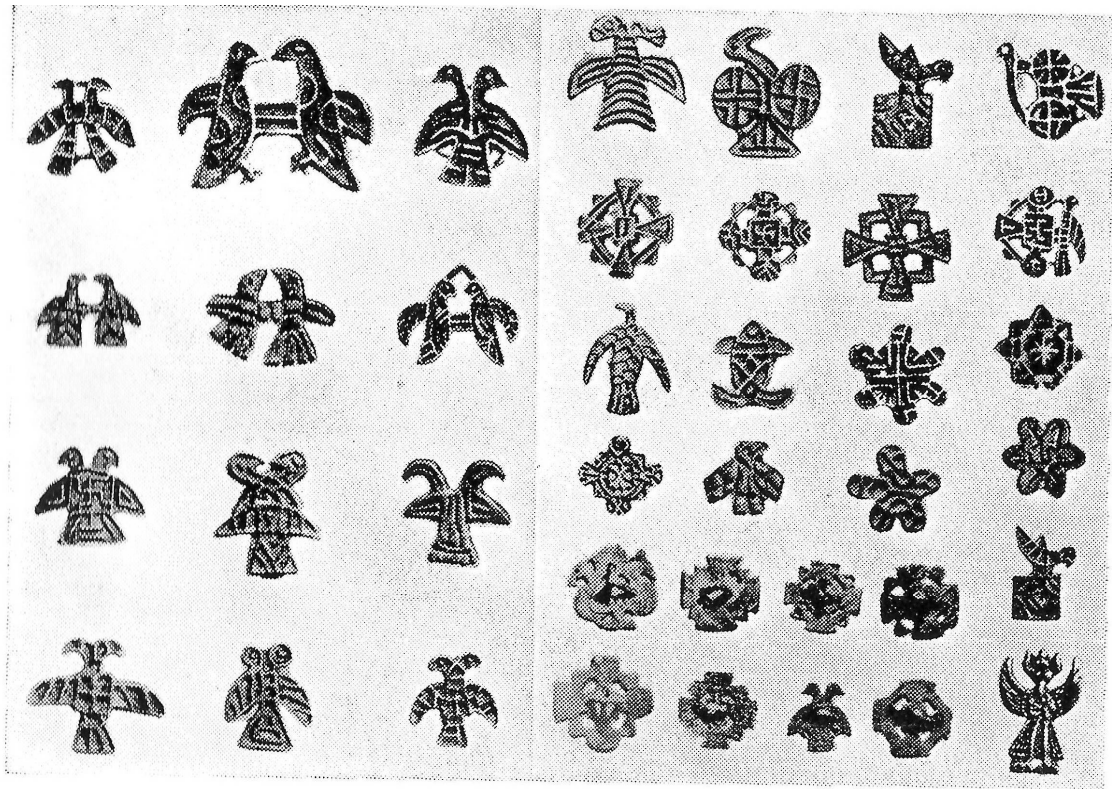

b

c

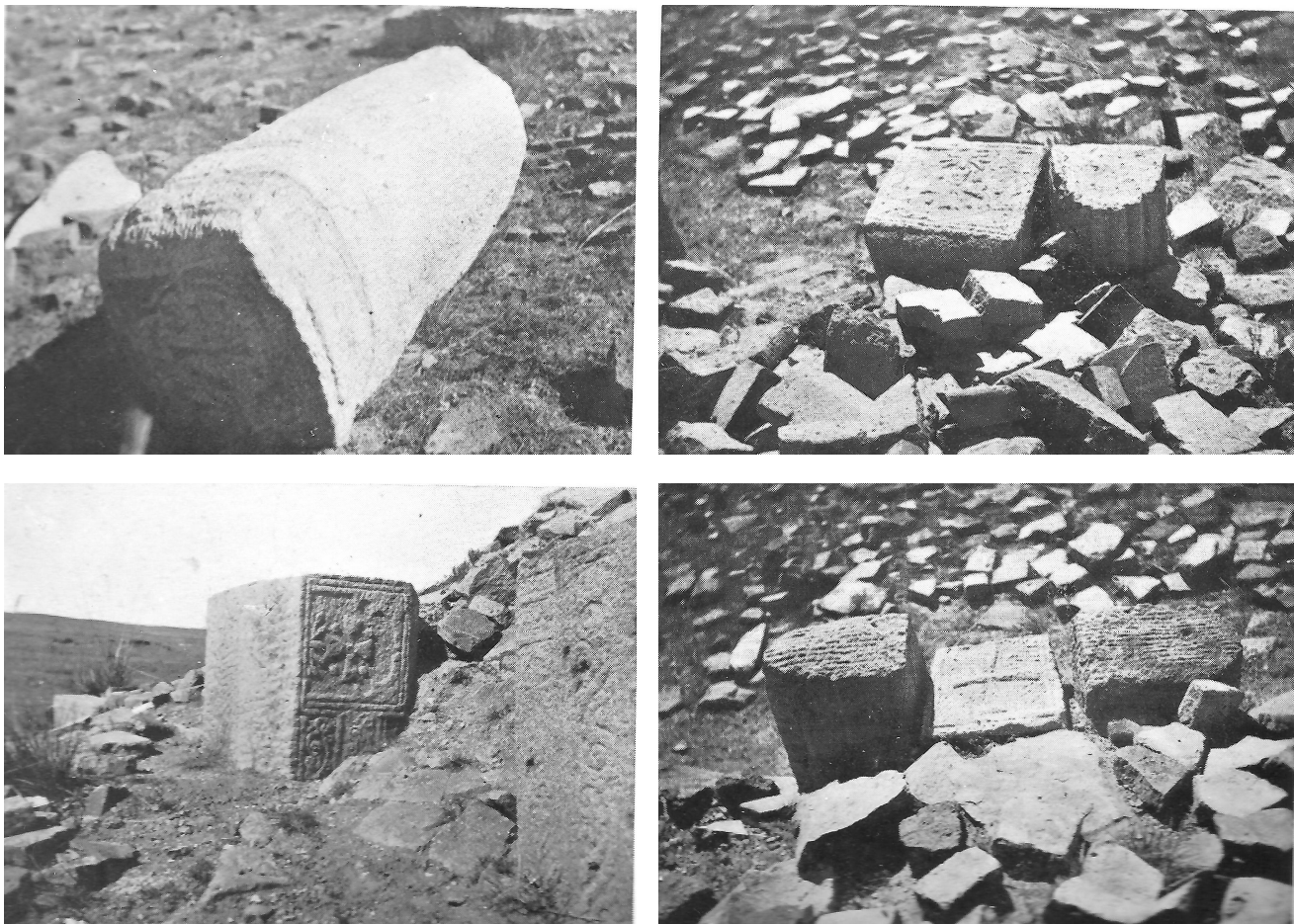
Obr. 9: ordoské amulety v podobě geometrických tvarů, skupina IV.

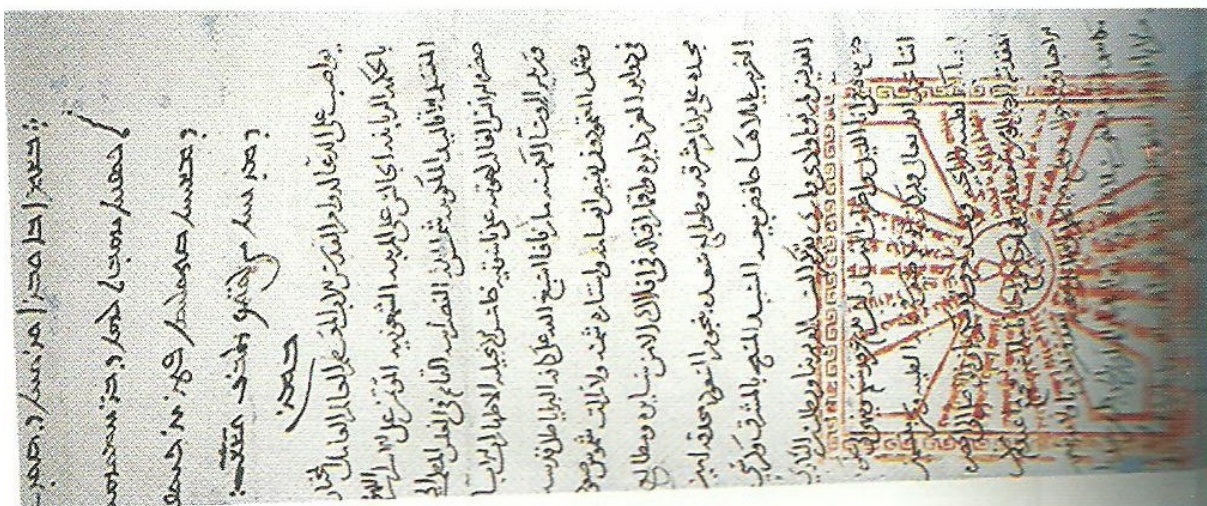
Obr. 10: ordoské kříže

Obr. 11: deska z nestoriánského hrobu se syro-ujgurským nápisem nalezená v Chifengu

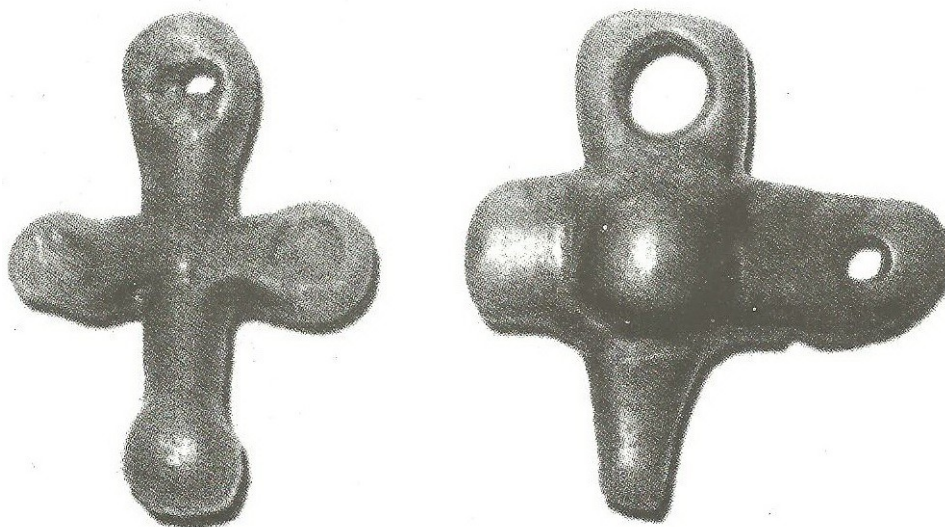
Obr. 12: kamenné pozůstatky objevené v roce 1935 N.Egamim v Bailingmiao

Obr. 13: dopis s pečeti Mar Yahballahy III., patriarchy nestoriánské církve

Obr. 14: bronzový kříž uchovávaný v muzeu v Dundgovi imag

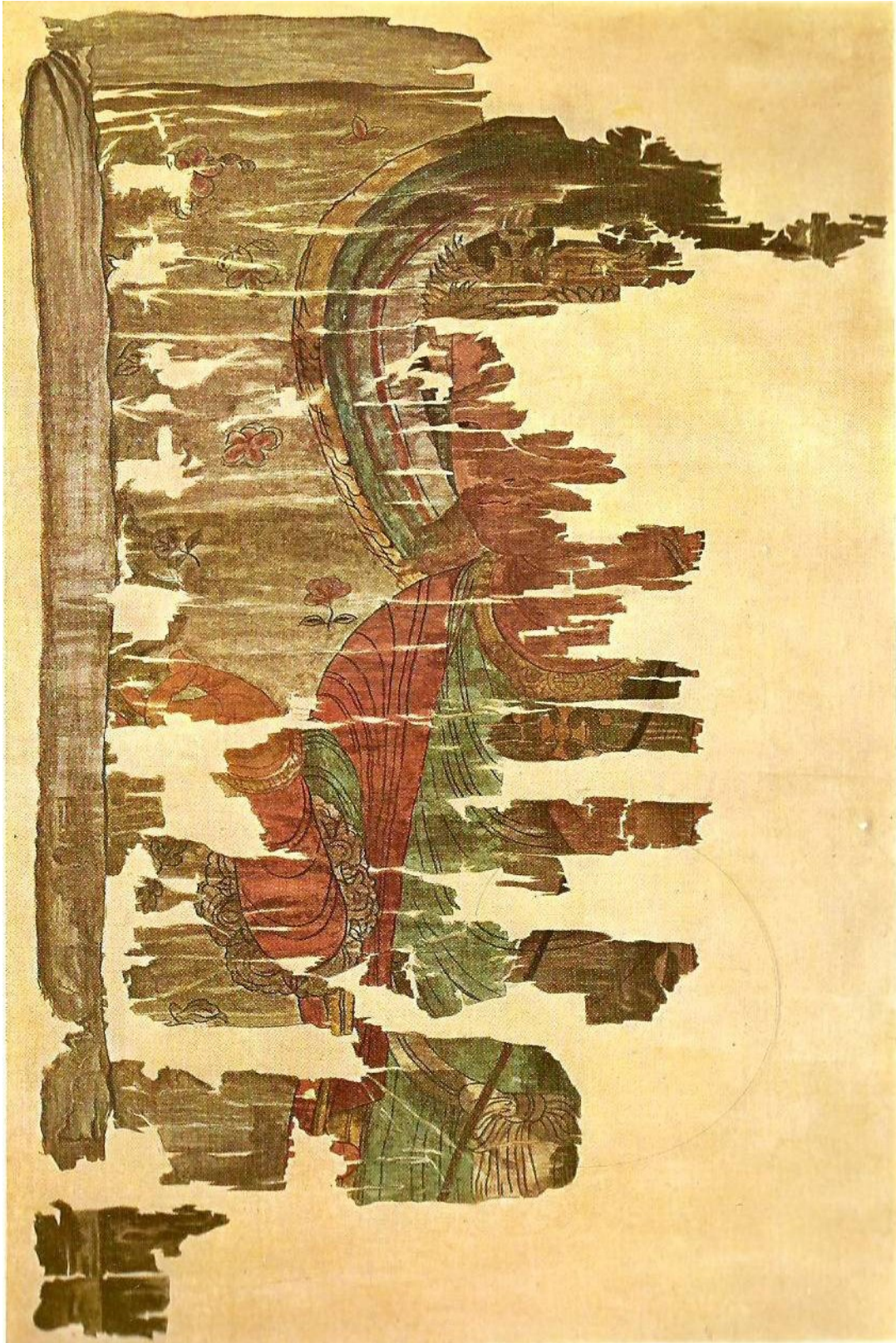
Obr. 15: nálezy křížků ze Su'haatar imagu z oblasti Dariganga sumyn nutag

Obr. 16: nález zlatého nestoriánského kříže z Vnitřního Mongolska

Obr. 17: pozůstatky nestoriánského oděvu nalezené v hrobě ve Vnitřním Mongolsku

Obr. 18: Originál malby nalezené Sirem Aurelem Steinem v Dunhuangu ukazující nestoriána v pozici bódhisattvy

Obr. 19: Restaurace malby z Dunhuangu